

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

HADİS KÜLTÜRÜNDE GANİMET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:
Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL
A.Ü. İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri
Hadis Anabilim Dalı
Başkanı

Hazırlayan:
Şevket ŞİMŞEK
Yüksek Lisans Öğrencisi

ANKARA 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

HADİS KÜLTÜRÜNDE GANİMET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi:

FİHRİST

KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	2
I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1. GANİMETİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI	5
2. GANİMETLE İLGİLİ KAVRAMLAR	7
3. KUR'AN'DA GANİMET KAVRAMI	10
II. GANİMETİN TARİHÇESİ	
1. İSLAM ÖNCESİ TOPLUMLARDA GANİMET	14
2. ESKİ DİNLERDE GANİMET ANLAYIŞI	17
A. YAHUDİLİK'TE GANİMET ANLAYIŞI	17
B. HRİSTİYANLIK'TA GANİMET ANLAYIŞI	18
C. İSLAM'DA GANİMET ANLAYIŞI	20
3. CAHİLİYE TOPLUMUNDA GANİMET ANLAYIŞI	22
III. GANİMETİN FONKSİYONU	
1. SAVAŞLARA MOTİVASYON	29
2. EKONOMİYİ İYİLEŞTİRMEK	31
3. ASKERİ HARCAMALARI FİNANSE ETMEK	32
4. ALEYHTE YAPILAN PROPAGANDAYI ÖNLEMEK	35
5. İSLAM'A ISINDIRMA GAYESİ	36
I. BÖLÜM	
HADİSLERDE GANİMET	
1. GANİMETLE İLGİLİ HADİSLER	38
2. HADİSLERİN SENET VE METİN DEĞERLENDİRMESİ	45
3. ÖNCEKİ TOPLUMLARA GANİMETİN HELAL OLMAMASI	58
II. BÖLÜM	

I.GANİETİN PAYAŞIMI	61
1. HZ. PEYGAMBERİN GANİMET PAYI	65
2. PEYGAMBER YAKINLARININ PAYI	67
3. GANİMETTE DİĞER HAK SAHIPLERİ	69
4. PAYLAŞIMA KONU OLMAYAN MALLAR	70
5.GANİMETTE SÜVARİ VE PİYADENİN PAYI	71
6.GANİMET HIRSI	74
II. GANİMET PAYLAŞIMINDAKİ ESASLAR	
1.ADALET PRENSİBİ	76
2.TOPLUMSALLIK	77
3.PAYLAŞIMA YAPILAN İTİRAZLAR	78
4.GANİMET MALINI ÇALMAK	80
III. GANİMET OLARAK ESİRLER VE ARAZİLER	
1.ESİRLER	83
A. ESKİ TOPLUMLARDA ESİRLER	83
B. DİNLERDE SAVAŞ ESİRLERİ	85
C. İSLAM'DA SAVAŞ ESİRLERİ	86
D. CAHİLİYE DÖNEMİNDE SAVAŞ ESİRLERİ	89
E.SAVAŞ ESİRİ OLARAK CARİYELER VE KÖLELER	90
F.ESİR DEĞİŞİMİ VE FİDYE	93
G.KARŞILIKSIZ SERBEST BIRAKMAK	95
H. KÖLELEŞTİRMEK	97
2. FETHEDİLEN TOPRAKLAR	98
3.HZ.PEYGAMBER SONRASI DÖNEMDE GANİMET	102
A.HZ.EBU BEKİR DÖNEMİ	102
B.HZ.ÖMER DÖNEMİ	103
C.HZ.OSMAN DÖNEMİ	106
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	108
BİBLİYOGRAFYA	114

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser.

a.g.m: Adı geçen Makale

A.Ü.B: Ankara Üniversitesi Basımevi

A.Ü.İ.F.D: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

b.: İbn (oğul)

b.y:Baskı yeri yok

Bkz: Bakınız.

c: Cilt

D.İ.A. Diyanet İslam Ansiklopedisi

h: Hicri

M.E. B.İ.A:Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

M: Miladi

Öl: Ölüm Tarihi

S: Sayfa

T.T.K: Türk Tarih Kurumu

t.y: Baskı tarihi yok

Terc: Terceme Eden

Thk: Tahkik eden

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi incelendiğinde “savaş”ın hayatın bir parçası haline geldiği görülür. Savaşın sık yaşanan bir olgu olduğunu düşündüğümüzde, insan tabiatındaki saldırma-savunma duygularının güçlü boyutlarda olduğu ortaya çıkmaktadır. İyiye, güzele kanalize edilmeyen birikimler çok büyük yıkımlara neden olabilmektedir. Güçler, ancak doğruya ve insanlığın yararına kullanıldığı zamanlarda pozitif sonuç vermekte, yapıcı ve aydınlatıcı olmaktadır. Dünya sahnesinde barış ve savaş iki kutup halinde günümüze kadar süregelmiştir, ancak çok ağır sonuçları olan sayısız savaşlarla yüz yüze gelmiş insanlığın, devamlı özlemini çektiği gerçek barışı uzun soluklu tadabildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Tanım yerindeyse, savaşlar insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Eski kültürlerde ve medeniyetlerde savaşın nasıl algılandığını daha iyi kavrayabilmek için, inanç yapılarındaki durumu incelemek birtakım ipuçları verecektir. Savaşa atfedilen önem ve değer, milletlerin adları değişse de mantığı aynı olan “savaş tanrıları” kavramını geliştirip, bu tanrılardan yardım dileme ihtiyacını gündeme getirmiştir. Romalılar “Mars”ı, Eski Yunanlılar “Zeus”u, Eski Mısırlılar ise “Oziris ilahının oğlu Horus”u” kendileri için savaş tanrısı yapmışlardı. Sırayla eski medeniyetlerin savaş felsefeleri irdelenirken, dinlerin yaklaşımlarını da daha yakından tanıma fırsatı doğacaktır. Çünkü insanlığın düşünce yapısını şekillendiren en önemli faktörlerden biriside din olgusudur. Çalışmamızda, hadislerde ifade edilen savaşın bir neticesi durumundaki ‘ganimet’ konusunu incelemeye gayret gösterdik. Bu noktada hadislerin ganimet anlayışına nasıl etki ettiğini, yeni olarak neler getirdiğini ya da neleri devam ettirdiğini tespit etmeye çalıştık.

GİRİŞ

Araştırmamızın konusunu teşkil eden ‘hadis kültüründe ganimet’ isminde de anlaşılacağı gibi ganimet konusunun hadislerde nasıl işlendiği, önceki toplumlardaki uygulamalara paralel olan noktaları ya da yeni uygulama alanlarının olup olmadığı gibi mevzular hadis külliyyatımızın incelenmesiyle, hadislerde şekillenen ganimet olgusunu irdelemek ve ganimetin bu kültür içerisinde nasıl algılandığını tespitte çalışmak olacaktır. Bu noktada çalışmamıza kaynak olarak, öncelikle Kütübü Tis’a diye müsemma olan hadis külliyyatından faydalandık. Bu külliyyatın Cihat ve Siyer, Humus(Ganimetin 1/5’i), Haraç, Fey ve idarecilik, Fey’in paylaşımı, gibi ana başlıklar altında ganimet ve taksimi, esirler, araziler gibi konular ele alınmaktadır. Hadislerin anlaşılması noktasında şerhlere müracaat ettik, bu şerhler, Fethu’l-Bari, Umdetu’l-Kari, Şerhu’n-Nevevi Ala Müslim, Şerhu’s-Suyuti Ala Müslim, Avnu’l-Ma’bud, Tuhfetu’l-Ahvezi, et-Temhid, Tenviriu’l-Havalik dır. Tarihi olayları incelerken tarih kaynaklarından yararlandık. Bu kaynaklar; Tarihu Taberi, Belazuri’nin Futuhu’l-Buldan’ı, İbnu’l-Esir’in el-Kamil fi’t-Tarih’i, İbn Kesir’in el-Bidaye ve’n-Nihaye’si, dir. Yine Ebu Yusuf’un Kitabı’l-Haraç’ı ve Ebu Ubeyd’in Kitabı’l-Emval’i ganimetlerin taksiminin nasıl şekillendiğine dair istifade ettiğimiz kaynaklar arasındadır. Siyer kitaplarından, İbn Hişam ve İbn İshak’n Sire adlı eserleri, Vakıdı’nin Megazi’si, İbn Seyyidinnas’ın Uyunu’l-Eser’i, Süheyli’nin Ravdu’l-Unf’u, başvuru kaynağımız olmuştur. Günümüz yazarlarından, Abdusselam Edgiri’nin, Hukmu’l-Esra fi’l-İslam’ı, Muhammed b.İbrahim Rebi’nin, el-Fey ve’l-Ganime ve Mesarifuhuma adlı eserleri ile Mustafa Fayda’nın Ganimet Maddesi, istifade ettiğimiz kaynaklar olmuştur. Diğer eserler tezimizin sonunda yer alan bibliyografya kısmında yer almaktadır. Ganimet konusunda ulaşabildiğimiz tez çalışması ise Mehmet Emin Parlaktürk’ün, Selçuk Üniversitesi’nde İslam Hukuku Anabilimdalı’nda yaptığı İslam’da Ganimet Kavramı adlı tezi olmuştur.

Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tezimizi oluştururken kullandığımız yöntemi ve yararlandığımız kaynakları saydık.

Kavramsal çerçeve kısmında, ganimetin sözlük ve terim anlamı üzerinde durduk. Ganimetin tarihçesi ve fonksiyonu da burada ele aldığımız konular arasında yer almaktadır.

Birinci bölümde; hadislerde ganimet konusu ele alınmış olup, ganimet konusunu içeren hadisler kaynaklarda taranarak ulaşılabildiklerimiz burada zikredilmiş olup, bu hadislerden bazılarının senet ve metin yönünden kritiğini yaptık. Konuyla ilgili hadislerden uydurma ve zayıf olanlara da burada temas edilmiştir.

İkinci bölümde; Ganimetin paylaşımı konusunu, Hz. Peygamber'in, Peygamber yakınlarının ve diğer hak sahiplerinin ganimet payı, başlıkları altında hadisler ve tarih kaynakları ışığında inceledik. Ganimette süvari ve piyade payı ile paylaşımına konu olmayan mallar konusunu da bu bölümde ele aldık. Ganimet paylaşımındaki ilkeleri de bu bölümün diğer bir konusu olarak değerlendirdik.

Üçüncü bölüm; Savaş esirleri ve savaşta elde edilen toprakların ganimet kavramı içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle tarihi süreç içerisinde esirler ve araziler konusunu inceledik. Bu bağlamda eski toplumlar, dinler ve cahiliye toplumu esir anlayışı üzerinde durduk. Hz. Peygamber sonrası dönemde ganimet konusunda farklı uygulama olup olmadığını da yine bu bölümün sonunda değerlendirdik. Sonuç bölümünde, Tezimizde ele alınan konunun incelenmesi sonucu bizde oluşan kanaatin belirtildiği ifadeler yer verilmiştir.

Tezimi hazırlamamda emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürü bir borç biliyorum. Danışmanım Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal Bey'e gösterdiği yakın ilgiden dolayı şükran borçluyum. Tezimin konuyla ilgili yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamasını ümit ediyorum.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Savaş en az iki rakibin arasında cereyan eden bir olgudur. Tabi her savaşın sonunda bir galip ve bir de mağlup taraf oluşmaktadır. Yenen taraf, kayıplarına rağmen, düşmanından elde ettiği mallar, araziler ve esirlerle teselli bulur ve kayıplarını, bu şeylerle telafi etmenin düşünüyü kurar. Yenilen taraf ise can kayıplarının yanında, mallarını kaybetmenin acısını da çekmek durumunda kalırdı. Ganimet kavramı da, yenen tarafın elde ettiği nimeti ifade etmektedir. Bu bağlamda ganimet hadislerde hangi anlamda kullanılmıştır, bunun

çerçevesinin çizilmesi için bu kavramın sözlük ve terim anlamlarını ve içeriklerini tahlil etmek yerinde olacaktır.

1. GANİMETİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMLI

(غنم - يغنم - غنم) kökünden türetilmiş bir kelime olan ganimet,¹ sözlükte, bir şeye zahmetsiz ve meşakkatsiz sahip olmak², düşmandan doyumluk almak,³ düşmandan savaş esnasında zor kullanılarak alınan şey,⁴ bir işe hırsla sarılmak, başarılı olmak anlamlarında kullanılmıştır.⁵ غنم (Gunm) şeklinde kullanıldığında ise, bir şeyden elde edilen menfaat ve faydayı ifade etmektedir.⁶ Mağlup edilen kâfirlerden harpte zapt edilen silahlar, binek hayvanı ve bütün taşınabilir mallardır şeklinde de tanımlanmıştır.⁷ Seyyid Şerif Cürcani'ye göre ise ganimet; Allah ismini yüceltmek için, mücahitlerin fedakârlığı ile düşmanın yenilmesi neticesinde elde edilen mallardır.⁸ Bir başka tanım da; Müslümanların savaş yoluyla ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal şeklindedir.⁹ Ganimet, cihadın meşruluk gerekçesi olan Allah adını yüceltme ve Allah düşmanlarına galip gelme hususlarının gerçekleştirilmesinden sonra fazladan verilen şeyler anlamında da kullanılmıştır.¹⁰

Hadislerde daha çok الغنيمة –ganimet- kelimesi kullanılırken, الأجر –ecir- kelimesi de kullanılmıştır. Habbab b. Eret'in bir rivayetine göre şöyle demiştir; “Biz Allah rızası için Rasulullah (s) ile birlikte kazancımızı Allah'a

¹ İbrahim Mustafa, Mucemu'l-Vasit, b.y., Mısır, 1961,II,664.

² İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed, Lisanu'l-Arab, XII,445. 'Kıyın oruç tutmak zahmetsiz elde edilen (ganimet) şey gibidir' ifadesi bu anlamdadır. Tirmizi, III, 162.

³ Bahru'l-Muhit tercümesi Okyanus, Matbatü'l-Osmanî, İstanbul, 1305,III, 527–528.

⁴ İbrahim Mustafa, Mucemu'l-Vasit, b.y. Mısır, 1961,II, 670.

⁵ İbn Manzur. a.g.e. XII.446.

⁶ İbn Manzur. a.g.e. XII.345. Hadiste 'لا يغلظ الرهن الرهن من صاحبه الذي رهنه له غنمه وعليه غرمه' Rehni hapsedmeyiniz, rehin sahibinindir faydası, kazancı ve zararı da O'nundur' buyurulmuştur. Nisaburi, Müstedrek, II,59.

⁷ M.E. B. İslam Ansiklopedisi, Terc. Heyet, M.E. Basımevi, İstanbul, 1998, IV,716. Madde yazarı; W.Juynboll.

⁸ Cürcani, Seyyid Şerif, et-Tarifat, Thk. Abdurrahman Umeyra, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1987, 1. Baskı, I, 209.

⁹ Erkal, Mehmet, “Ganimet”, D.İ.A, İst. 1996, XIII, 351.

havale ederek hicret ettik, içimizden kazancını(الأجر-ecir, ganimet) yiyemeden ölenler oldu. Kimimizin de meyvesi olgunlaştı ve topladı, Mus'ab Uhud'da şehit oldu, kefen için bir örtü bulduk, başını örttüğümüzde ayağı, ayağını örttüğümüzde başı açıkta kalıyordu. Rasulullah (s) başını örtmemizi ve ayağını izhir otuyla örtmemizi emretti.¹¹ Rivayette geçen 'ecir' kelimesini bazı şarihler dünya malı olarak yorumlarken,¹² Bazıları da ganimet anlamına geldiğini belirtmişlerdir.¹³ Bir hadiste de... Her iyi şeyi ganimet olarak (isterim). buyrulmaktadır.¹⁴ Ruhun, nefsin ordusuyla savaşının sonucunda elde ettiği ibadet ve teati nefisten alınan bir ganimete benzetilmektedir.¹⁵

Terim olarak ganimet; kâfirlerin mallarından güç kullanılarak elde edilen şeylerdir.¹⁶ Ganimet kavramı içerisine düşmanın kadınları ve çocukları, esirleri, toprakları ve taşınmaz malları, taşınabilir malları da girmektedir.¹⁷ Ganimet, hemen hemen savaşla yaşıt bir kavramdır, çünkü ganimet savaşın bir neticesi ve sonucudur.¹⁸

Cahiliye Araplarında ganimetle ilgili uygulamalar kişiye, topluma, savaş ve barış durumuna göre değişiyordu. Hayat sistemlerini oluşturan gelenekleri ve atalarının uygulamalarını bu konuda kendilerine rehber ediniyorlardı.¹⁹ Bazı kaynaklarda Cahiliye Araplarının ganimetin 1/5'ini pay olarak reislerine verdikleri, Kur'an'ın 8/42 ayetiyle açıkladığı 1/5 lik payın bir yenilik olmayıp

¹⁰ Cürcani, a.g.e. I,314.

¹¹ Müslim, II,649

¹² Ayni, Umdetu'l-Kari, XXIII, 56.

¹³ Mübarekfüri, Tuhfetu'l-Ahvezi, X, 239.İbn Hacer, Fethu'l-Bari III,143.

¹⁴ Tirmizi, Sunen, salatu'l-Hace .II,344 İbn Mace, salatu'l-Hace, I,441 . قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من . كانت له إلى الله حاجة أو إلى أحد من بني آدم فليتوضأ فليحسن الوضوء ثم ليصل ركعتين ثم ليثن على الله وليصل على النبي صلى الله عليه وسلم ثم ليقل لا إله إلا الله الحليم الكريم سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العالمين أسئلك موجبات رحمتك وعزائم مغفرتك والغنيمة من كل بر والسلامة من كل اثم لا تدع لي ذنباً إلى غفرته ولا هما إلا فرجته ولا حاجة هي لك رضا إلا Mizzi, Tehzibu'l-Kemal'de XXIII,138 ravi Faïd b. Abdurrahman'ın zayıf olduğunu, sika olmadığını ifade etmiştir. Bundan dolayı hadise zayıf hükmü verilmiştir.

Hadise Faïd b. Abdurrahman'dan dolayı zayıf hükmü verilmiştir

¹⁵ Mübarekfüri, Tuhfetu'l-Ahvezi, II,481.

¹⁶ Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar, Pamuk Yayınları, İstanbul, t.y., s. 652. İbn Teymiyye, es-Siyasetü's-Şeriyye, s. 30.

¹⁷ Maverdî, a.g.e., s. 133.

¹⁸ Ali Abdurrahman, el-Mebadiu'l-İktisadi fi'l-İslam, Daru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, t.y, s. 246.

Cahili Araplarının uygulamasının devamı olduğu açıklanmaktadır.²⁰ Kaynaklarda cahiliye döneminde dörtte birlik paydan söz edilmektedir.²¹ Bu bilgiler ışığında Kur'an eski uygulamayı değiştirmiştir, cahili Arapları liderleri için 1/4 pay ayırıyorlardı. İslam bunu kaldırmış²² ve kendine has yeni hükümler getirmiştir. Bu hüküm Enfal suresinde açıklanmıştır.

2. GANİMETLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Ganimetle bazen aynı bazen de farklı anlamlarda kullanılan, değişik terimler vardır; Nefl-Enfal, Fey, Seleb, Safi, terimleri bunlardandır.

NEFL-ENFAL: Devlet başkanının veya temsilcisinin, genel ganimeti askerlere dağıttıktan sonra, ganimetin 1/5'lik (humus) kısmından, paylardan fazla olarak, çeşitli yararlılıklar gösteren, ya da tehlikeli görevleri yapan askerlerine verdiği ödüllere denmektedir.²³ Bu özel anlamıdır, genel anlamda ganimetle eş manadadır.²⁴ Kur'an-ı Kerim'in 8. suresi olan Enfal suresi de anlamca, ganimetler demektir. İçlerinde Abdullah b. Ömer'in de bulunduğu bir seriyye Necid bölgesine Rasulullah (s) tarafından gönderilmiş, bu seriyye çok sayıda deveyi ganimet olarak ele geçirmişti. Seriyye komutanı her bir askerin ganimet payı olan 11 veya 12 deveyi verdikten sonra, birer deve de fazladan pay (nefl) olarak dağıttı. Rasulullah (s) bunu duyduğu halde itiraz etmedi.²⁵ Başka bir rivayette de nefli verenin bizzat Rasulullah (s) olduğu söylenmiştir.²⁶ Namazlara nafile denmesi de, farzlardan ziyade olmasındandır. Hadis kitaplarında كتاب الجهاد (Cihad Bölümü) باب في النفل (Nefl Konusu) başlığı

¹⁹ Muhammed b. Rebî, el-Fey ve'l-Ganime ve Masarîfuhuma, b.y, 1. Baskı, 1992, s. 15.

²⁰ M.E. B. İslam Ansiklopedisi, IV, 716.

²¹ Adiy b. Hatem bir şiirinde رَبَعْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَخَمَسْتُ فِي الْإِسْلَامِ 'Ganimette Cahiliye döneminde dörtte bir, İslam döneminde ise beşte bir aldım' demektedir. İbnü'l-Esir, en-Nihaye fi Garibi'l-Eser, II,149.

²² Serahsi, Şerhu Siyeri Kebir, II, 608.

²³ Veştanî, a.g.e. VI, 315. Buhari, III,1110.

²⁴ Mübarekfurî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, Tuhfetü'l-Ahvezi Şerhu Camii't-Tirmizî, Thk, Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetu İbn Teymiyye, Mısır, 1991, bn.y. V, 175.

²⁵ Buhari, III,1141, Humus,15. Ebu Davud, II,87,Cihad,157. İbn Hibban, XI,164.

²⁶ Ebu Davud, II,87, Cihad,157

altında, nefl; askeri birliğin komutanının askerlere ganimet paylarından fazla olarak verdiği şey anlamında kullanılmıştır. Bedir savaşında Rasulullah'ın (s) “Kim şunu şunu yaparsa, ganimetten kendisine şu kadar nefl vereceğim” dediği İbn Abbas tarafından rivayet edilmektedir.²⁷ Nefl'in savaşa teşvik ya da üstün gayreti ödüllendirme amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hubeyb b. Mesleme'nin rivayet ettiğine göre Rasulullah (s) “Bir seriyeyi savaşa gönderirken, ganimetten 1/5 (Humus) çıkarıldıktan sonra kalanın 1/4 ünü nefel (ödül) olarak vereceğini va'd ederdi. Seriyeye savaştan dönerken de bir şey vermeyi va'd etmek isterse, o zaman da 1/5 çıkarıldıktan sonra kalanın 1/3 ini nefel olarak vereceğini va'd ederdi.”²⁸ İbn Mesud Bedir savaşında Ebu Cehil'i öldürmüştü Resûlullah (s) Ebu Cehil'in kılıcını İbn Mesud'a nefl (ganimet hissesinden fazla olarak) verdi.²⁹ İbn Ömer; Resûlullah (s), serriyelerden gönderdiği bazı kimselere, hususi olmak üzere, bütün ordu fertlerine verdiği paydan fazla verirdi, ganimetin tamamından 1/5 (humus) alınması ise vaciptir demiştir.³⁰

FEY: Müslümanların, Kâfirlerin mallarından, savaşmaksızın, elde ettikleri her şeydir. Asıl itibariyle Fey' dönüş demektir. Bu malların fey diye isimlendirilmesi, sanki asıl itibariyle bu mallar Müslümanlarındı da, sonra geri tekrar elde etmişler anlamındadır.³¹ Kur'an-ı Kerim Haşr 59/6-7'de Fey'e temas etmiştir.

SELEB: Sözlük anlamı itibariyle insandan soyulup alınan şeydir. Terim olarak öldürülmüş askerin giyindiği elbise, savaşta kullandığı silahı, üzerinde savaştığı bineği ve ölünün üzerinde bulunan her şeydir. Bu kişinin yanında, cepheye getirdiği kölesi, bindiği yedek bineği ve üzerinde olmayan malları seleb

²⁷ Ebu Davud, II,85, Cihad, 156.

²⁸ Ebu Davud, II,88, Cihad,150. Tirmizi, IV,130.

²⁹ Buhari IV,1457.Müslim, III,1424.

³⁰ Buhari, hadis no: 2966,Ebu Davut, II,87, Cihad,157.

³¹ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, c. 8, s. 119, İbn Teymiyye, a.g.e. s. 36.

halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helal kıldık...” Rasulullah (s) Safiye ve Cüveyriye’yi ganimet olarak almış, onları serbest bırakmış ve evlenmiştir. Reyhane bint Şemun en-Nadriyye ve Mariye el-Kiptiyye sahip olduğu cariyelerdendi.³⁹

Haşr:59/6, “ Allah’ın onların mallarından Peygamberine verdiği ganimetler (وما أفاء الله على رسوله) için siz at ve deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye kadirdir.” Bu ayette Nadir oğulları mallarından söz edilmektedir, Rasulullah(s) bu Fey hissesinden bir yıllık kendi ve ailesinin ihtiyacını alır, kalanları ise Allah yolunda hazırlık için silah ve teçhizat almak gayesiyle hazineye bırakırdı.⁴⁰ Enfal 8/41 ayette “Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin (واعلموا أنما غنمتم من شيء) beşte biri mutlaka Allah’a, Peygamber’e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah’a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir’de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.” Mücahit; Allah ve Resule ait olan pay Peygamber’e (A.S) ve sadaka yemeleri yasak olan akrabalarına aitti. Hz. Peygamber’in payı ganimetin beşte birinin beşte biri (humsu’l-hums) idi. Peygamber yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara aynı şekilde ganimetin beşte birinin beşte biri (humsu’l-hums) kısmı pay olarak verilirdi, demiştir.⁴¹ Nesei; burada ganimetin Allah’a ait olmasının zikredilmesi, sözün başlangıcı olarak ve ganimetin en şerefli kazanç olmasından dolayıdır. Allah sadakayı ise insanların kiri olduğu için kendine izafe etmemiştir, şeklinde yorum yapmıştır. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber’den (S) “Muhammed ailesine sadaka yemek haramdır. Çünkü bu insanların kirleridir” rivayeti bulunmaktadır.⁴² Hadis şarihleri; sadakaların insanları maddi ve manevi kirlerden temizleyici olduğunu ve gusülden artakalan su misali pis olduğunu ileri

³⁹ Mübarekfuri, IX, 54.

⁴⁰ Ebu Davud, Hıraç, Fey, İmarat, 19 hadis no: 2963, 2965, II, 154.

⁴¹ Nesei, VII, 134.

sürmüşlerdir.⁴³ Bazıları ganimetten bir şeyler alınır ve Kâbe için harcanırdı, bu Allah'ın payı idi. Rasulullah'ın (S.A) payı ile peygamberin vefatından sonraki idareciler silah gibi şeyler alır, İslam'a faydası olacak kişilere ve İlim adamlarına bir pay ayrılırdı. Yakın akrabaların payı ise; aralarında zengin ve fakirlerin yer aldığı Haşim oğulları'na ve Muttalip oğullarına verilirdi. Beşte birlik kısmın (Humsun) beşte dördü ise devlet yetkilisi tarafından çarpışmaya katılan, buluğa ermiş Müslümanlara dağıtılırdı.⁴⁴ Enfal 8/69': "Artık elde ettiğiniz ganimetten (فكلوا مما غنمتم) helal ve temiz olarak yiyin. Ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan ve merhamet edendir" Geçmiş ümmetlere ganimetin haram kılındığı, bu ümmete ise bu ayetle helal edildiği ifade edilmiştir. İlk taksim edilen ganimet Bedir savaşından iki ay önce vuku bulan Abdullah b. Cahş seriyyesinde elde edilen ganimettir. İbn Hacer bu ganimetin bekletilerek Bedir Savaşından sonra taksim edildiğini ifade etmiştir.⁴⁵ Nisa 4/94'de: "Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, "Sen mümin değilsin" demeyin. Allah katında pek çok ganimetler (مغانم كثيرة) vardır. Daha önce siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (Müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Buradaki olay İbn Abbas'dan gelen bir rivayete göre: Üsame b. Zeyd'in bir seferi esnasında Süleym Kabilesinden koyunlarını otlatan bir kişinin selam verdiği halde Üsame tarafından öldürülmesi ve koyunlarının ganimet olarak alınması olayıdır. Adam –'La ilahe illallah' dediği halde Üsame, mallarını kurtarmak için kelime-i şahadet söylediği kanaatiyle adamı öldürmüş, mallarını ganimet olarak almıştı. Rasulullah (s) adamın diyetini ödemiş Üsame için de istiğfar etmiştir.⁴⁶ Başka bir rivayet ise el-Mikdad b.el-Esved'in, Mekke yakınlarındaki Edam denilen yere seriye ile gittiği esnada; selam verip, la ilahe

⁴² İmam Malik, Muvatta, II,1000, Sadaka, bab 3.

⁴³ Azimabadi, Avnu'l-Ma'bud, VIII, 146. Ayni, Umdetu'l-Kari, IX,81.

⁴⁴ Nesei, VII, 134.Kasmul Fey, hadis no: 4134–4135.

⁴⁵ İbn Hacer, Fethu'l-Bari VI,223.

⁴⁶ Tirmizi, V,240,Tefsiru'l-Kur'an,hadis no:3030..

illallah dediği halde Amir b. el-Ezbit el-Eşcai'yi öldürüp mallarını ganimet olarak almıştı bunun üzerine bu ayet indi, şeklindedir.⁴⁷ Fetih 48/15'de “Savaştan geri bırakılanlar, siz ganimetleri (مغانم) almaya giderken, “Bırakın biz de sizinle gelelim” diyeceklerdir. Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: “Siz bizimle asla gelmeyeceksiniz. Allah önceden böyle buyurmuştur.” Onlar, “Bizi kıskanıyorsunuz” diyeceklerdir. Hayır, onlar pek az anlarlar.”

Rasulullah (s) Hudeybiye'den dönünce, Hudeybiye'ye katılanlarla birlikte Hayber seferine katıldı, bol miktarda ganimetler ele geçirilince bazı bedeviler ganimete ortak olmak istediler, oysa Hudeybiye'ye katılmayanların Haybere katılamayacağını Kur'an belirlemiştir.⁴⁸ Fetih 48/19 ve 20'de “Ve elde edecekleri birçok ganimetler (مغانم) nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler (مغانم) vaat etmiştir. Şimdilik bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir. (Allah böyle yaptı) ki, bunlar müminler için bir delil olsun, sizi de doğru bir yola iletsin.” Burada Hayber ganimetlerinden başka Müslümanların elde edeceği, Hevazin, Gatafan ve Rum ganimetlerine temas olduğu beyan edilmiştir.⁴⁹ Enfal 8/1'de: “(Ey Muhammed!) Sana ganimetler (الأنفال) hakkında soruyorlar. De ki: “Ganimetler Allah'a ve Resulüne aittir. O halde, eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlüne itaat edin.” Bu ayetin iniş sebebi olarak; İbn Abbas'dan gelen bir rivayette, Rasulullah (s) Bedir savaşında: “Kim şöyle şöyle yaparsa ona ganimetten şöyle şöyle pay vardır.” demiştir. Bunun üzerine gençler ileri atıldılar, yaşlılar ise geride kaldılar. Allah zafer nasib edince yaşlılar, biz sizleri savunan örtüler

⁴⁷ Ayni, Umdetu'l-Kari, XVIII, 184.

⁴⁸ Ayni, a.g.e. XXV,158.

⁴⁹ Taberi, Tefsir, XI, 350.

idik eğer yenilgiye uğramış olsaydınız bize sığınacaktınız diye tartışılar bunun üzerine yukarıdaki ayetin indiği rivayet edilmiştir.⁵⁰

II. GANİMETİN TARİHÇESİ

Yeryüzünde savaşlar, insanoğlu kadar eski olduğu gibi ganimet de, savaşlar kadar eskidir. Çünkü savaşların sonunda kaçınılmaz olarak ganimet ortaya çıkmaktadır. Savaşın mağlubu ve galibi olduğundan, savaşın nimetini galip, külfetini ise mağlup üstlenmektedir. Ganimet savaşın bir neticesidir. Tarih boyunca olagelen ve günümüzde de tatbik edilen uygulama, yenilenin savaşın sonucuna ve ağır yüklerine katlanması şeklindedir. Tabii olarak, bu yükler zamana göre farklı olacağı gibi, bunları mağlup taraftan tahsil etmek de farklı metotlarla olacaktır. Kur'an bu uygulamalara aykırılık arz etmez, ancak konuyla ilgili özel hükümler getirmiştir.⁵¹

1. İSLAM ÖNCESİ TOPLUMLARDA GANİMET

İslam öncesi kültürlerin, savaşlarıyla ilgili ulaşabildiğimiz bilgiler, yapılan savaşlar neticesinde ganimet konusunun bu kültürlerin savaş felsefesinde bulunduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Romalılar, Eski Mısır, Medya, İskit ve eski Yunan medeniyetlerinde bunların örnekleri gözükmektedir.

M.Ö. 358 yılında Romalılar ile Latinler arasında imzalanan askeri yardımlaşma ve işbirliği anlaşmasında geçen, “her iki taraf eşit sayıda asker verecek, savaş neticesi alınan ganimetler de askerler arasında eşit miktarda paylaşılacaktır” maddesi dikkate şayandır.⁵² Hem Romalıların hem de Latinlerin, iki ulus arasında imzalanan bir anlaşma metnine, ganimetle ilgili bir

⁵⁰ Ebu Davut, II,85,Cihad,156.

⁵¹ Fadlallah, Muhammed Hüseyin, Kitabü'l-Cihad, Daru'l-Melak, Beyrut, 1996,1.Baskı, s. 381.

⁵² Demircioğlu, Halil, Roma Tarihi,I,113.

maddeyi koymaları, ganimetin söz konusu devletlerin nezdinde ne derece önemli olduğu fikrini doğurmaktadır.

M.Ö. 671’de Asur kralı Assarhadon, Mısır topraklarına girmiş, Mısır’ın önemli yerleşim birimlerinden Menfis şehrini işgal etmiş, Mısır kralı Taharka’nın aile fertleriyle beraber bütün hazinelerini ganimet olarak almış ve kendi topraklarına taşımıştı.⁵³

Medya kralı Keyaksar, İskit Kralı Ariaramna (M.Ö. 640–615) komutasındaki orduyu yenmesiyle birlikte Anşan diye adlandırılan bölge Medya’nın egemenliğine geçmiş oluyordu, kralın atalarıyla övünmesinin konu edildiği bir destanın yazılı olduğu gümüş tablet, Medya askerlerince ganimet alınıp götürülmüştü.⁵⁴ Yine, Medya Kralı Keyaksar, Asur şehri, Ninova’yı M.Ö. 612 yılında kuşatmış ve şehri ele geçirmişti. Ninova yağmalanmış, Kral Keyaksar payına düşen ganimet mallarıyla ülkesine dönmüştü.⁵⁵ Ninova’da elde edilen ganimetler, Medya Şehri Hagmatana’nın imar ve süslemelerinde kullanılmıştı. Surlarla çevrili şehirde saraylar inşa edilmiş, ganimetlerin gelirleriyle sarayların dış sütunlarının gümüşle, iç sütunlarının ise altınla kaplandığı söylenmektedir.⁵⁶

Eski İran ve Eski Yunanlıların tarihinde de ganimetle ilgili örneklere rastlamak mümkündür. M.Ö. 479’da İran saldırısını püskürten Yunan askerleri, İran ordusu başkomutanı Mardonios’un karargâhında, pek çok askeri malzemenin yanında, kıymetli mücevherler, sofrta takımları, yataklar, kumaşlar, altın ve gümüş eşyalar ve sikkeler ele geçirmişlerdi. Yunanlılar ele geçirdikleri ganimetlerin 1/10’unu tanrılara ayırmışlardı. Olimpiyat’daki Zeus, Korint’deki Posedion tanrılarına yapılan tunç heykeller ile Delfoi’deki tanrı Apollon adına

⁵³ Inan, Afet, Mısır Tarihi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1956, s. 156.

⁵⁴ Günaltay, Şemsettin, İran Tarihi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1948, I, 114.

⁵⁵ Günaltay, a.g.e.I, 117.

⁵⁶ Günaltay, a.g.e.I,119.

kurulan, birbirine sarılmış üç yılan şeklindeki sütun ve üzerine konulan üçayaklı altın iskemle, bu ganimetlerle yapılmıştı.⁵⁷

İran-Mısır arasındaki mücadelelerde çetin geçmiş birçok savaş yaşanmıştı. İran Hükümdarı Ohos, M.Ö. 330’lu yıllarda Mısır şehri Menfis’e girdiğinde, tapınaklarına hayvanları bağlatıp, hakaret ettikten sonra, tapındaki dinî metinler ve değerli eşyalar ganimet olarak alınmıştı. Neticede İran ordusunda savaşan paralı Yunan askerleri, hesapsız denecek kadar ganimetle ülkelerine dönmüşlerdi.⁵⁸

Makedonya kralı İskender M.Ö. 333’de, İran Pers ordusunu yenmiş, Şam’daki karargâhı basarak, büyük ganimetler elde edip ülkesine dönmüştü.

Verilen örneklerde söz konusu medeniyetlerin örfünde ganimet kavramının varlığı aşikârdır. Ganimetlerin taksim şekli, çerçevesi ve taksimde uygulanan oranlarla ve harcama kalemleriyle ilgili net bilgiler olmamakla birlikte bazı ipuçları elde etmek mümkündür.

Örneğin, ganimetin askerlere eşit olarak dağıtıldığını,⁵⁹ alınan esirlerin ve menkul malların ganimete dâhil edildiğini görmekteyiz.⁶⁰ Ganimetten elde edilen gelirlerin, devletlerin ekonomik durumunu önemli ölçüde etkilediğini, ganimetlerin geliriyle resmi kurumların inşaat ve süsleme işlerinin finanse edildiğini,⁶¹ belli bir miktarın ayrılarak dini ihtiyaçlar için tapınak vs. inşaatında kullanıldığını ve paralı askerlerin ücretlerinin de ganimetten verildiğini söylemek mümkündür.⁶²

2. ESKİ DİNLERDE GANİMET ANLAYIŞI

⁵⁷Günaltay, a.g.e.I,200.

⁵⁸Günaltay, a.g.e.I, 236.

⁵⁹Demircioğlu, Halil, a.g.e.I,113.

⁶⁰İnan, Afet, a.g.e., s. 156.

⁶¹Günaltay, a.g.e. I,119.

⁶²Günaltay, a.g.e. I, 200, 236.

Semavi olsun veya olmasın Dinlerde genel olarak ganimetle ilgili kavramlara rastlanılmaktadır. Yahudilik, Hıristiyanlık, Roma ve eski Mısır tarihinde yapılan savaşlarda, Galip tarafın elde ettiği ganimetlerden bahsedilmektedir. Bu noktada ganimet konusunun işlenmesi, ganimetin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğine dair ipuçları elde etmemizi sağlayacaktır.

A. YAHUDİLİKTE GANİMET ANLAYIŞI

Semavi dinlerin en eskisi olan Yahudilik savaş felsefesi bakımından en katı ve şiddetli politikaya sahip bir din görünümündedir. Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ta geçen “O şehrin ahalisini mutlaka kılıçtan geçireceksin. O’nu ve ondan olan her şeyi, hayvanlarını tamamen yok edeceksin, bütün mallarını meydan ortasına dökereceksin, şehri ve her şeyi yakacaksın, bunları Rabb’in rızası için yapacaksın ve o yer ebedi olarak tarumar olup bir yığın haline gelecektir” Bu ibareye göre Yahudilikte ganimet malları kullanılmayıp toplanarak yakılmaktadır. Böylece ganimetlerin şehir ortasına yığılıp şehirle birlikte yakılması, Hz. Peygamber’e atfedilen bir hadisi çağrıştırmaktadır. Hadiste, geçmiş ümmetlerin savaşlar neticesinde, ganimet ve esir aldıklarını ancak, ganimetleri bir yere yığdıklarını, gökten bir ateşin gelerek, bu ganimetleri yaktığını ifade eden cümleler yer almaktadır.⁶³ Ateşin gelerek ganimetleri yakması, cihadın ihlâs ve samimiyetle yapıldığının işareti sayılıyordu. Ateş ganimetleri yakmadığı zaman, ganimetten herhangi bir eşyanın çalındığı ve böylece emrin ihlal edildiği sonucu çıkarılıyordu.⁶⁴

Tevrat'taki, ganimetlerin yakılması emrini içeren bölümle, tesniye kitabının yirminci babında yer alan “...Allah’ın Rab onları senin eline geçirdiğinde, erkekleri kılıçtan geçireceksin, kadınları, çocukları, hayvanları ve şehirde bulunan bütün malları, kendin için ganimet edineceksin... Ancak

⁶³Müslim, III,1366, Cihad ve Siyer, 11,1747. Mübarekfüri, Tuhfetü'l-Ahvezi, V, 150.

⁶⁴Veştani, İkmalü İkmali'l-Mulim, VI, 311.

ilah Rabb'ın sana miras olarak verdiği şehirlerin içinde yaşayan her canlıyı öldürmelisin...”⁶⁵ İfadeleri birbiriyle çelişmektedir. Bu ifadeler, hem malların, hem de esirlerin ganimet olarak alınmasını teşvik ederken, bir önceki ifadeler, şehirde bulunan her canlının –esirler de dâhil– öldürülmesi ve ganimetlerin yakılmasını istemektedir. Bu örneklerden hareketle Yahudilerin ganimet konusunda net bir görüşte olmadıkları sonucunu çıkarmak mümkün olmaktadır.

B. HRİSTİYANLIKTA GANİMET ANLAYIŞI

Hıristiyanlık ise temel öğretilerinde, hep barış mesajlarını ön plana çıkarmaya gayret göstermiş savaşı çirkin ve gereksiz göstermeye büyük önem vermiştir.⁶⁶ Ancak Yahudi kutsal metinlerindeki çelişki, Hıristiyan metinlerinde de kendini göstermektedir. Matta incilinde onuncu bapta geçen ve Hz. İsa'ya atfedilen; “Sanmayın ki ben barış havarisiyim, hayır ben kılıç havarisiyim, çünkü ben kişiyle babasının kızıyla anasının, gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim...”⁶⁷ İfadesi, barış öğretisiyle çelişmektedir. Savaş fikrinin kökleşmediği bir düşünce yapısında elbette ki, ganimetle ilgili düzenlemeler getirmesi beklenemez. Ancak Hıristiyanlık, Aziz Paul'un içtihatlarıyla pekiştirilen barış ve saldırmazlık ilkesini üç asır sonra terk etmiş ve Aziz Ogistin'in, Hıristiyanlığın yapısını etkileyen yeni savaş teorisi ile tanışmıştır.⁶⁸ Savaşçı bir zihniyeti temsil eden Roma ile barışçı karakterli Hıristiyanlık, yıllar süren fikir tartışmalarına sebep olmuş, bu tartışmalarla Dini otorite - Dünyevi otorite anlayışı ortaya çıkmıştı.⁶⁹ Aziz Ogistin'in savaş teorisi, yüzyıllar sonrasının Haçlı seferlerini doğurmuştu. Philip Hitti, Haçlıları Müslüman doğu ülkelerine saldırtan sebeplerden

⁶⁵ Eski Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi terc. İstanbul, 1989, s. 191.

⁶⁶ Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi terc. İstanbul, 1990, s. 13, 14.

⁶⁷ Eski Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi terc. İstanbul, 1989, matta bölüm, 10.

⁶⁸ Zuhayli, a.g.e. s. 30.

⁶⁹ Amir, Abdullatif, Ahkamu'l-Esra ve's-Sebaya fi'l-Hurubi'l-İslami, Daru'l-Kutubi'l-İlmi, Beyrut, 1998, 1. Baskı, s. 41-43.

bahsederken, çökmüş olan ekonomik ve sosyal şartların, elde edilecek mallar ve ganimetlerle kurtarılması düşüncesinin ilk sıralarda yer aldığını ifade eder.⁷⁰

Hiz. Peygamber ile Adiy b. Hatem arasında geçtiği rivayet edilen bir sohbede, Hiz. Peygamber kavminin reisi olan Adiy'e Müslüman olmasını söylüyor. Adiy ise kendisinin bir dinin üyesi olduğunu ifade ediyor. Bunun üzerine Hiz. Peygamber, "Sen Rukus dininde⁷¹ değil misin, kavminin reisi olarak, ganimetin 1/4'ünü almıyor musun, oysaki senin dininde ganimet almak yasaklanmıştır", bunu duyan Adiy utanmış ve "evet öyledir" demek durumunda kalmıştı.⁷² Bu rivayet, Hiz. Peygamberin, geçmiş ümmetlere ganimetin haram olduğunu beyan eden hadislerini anlamca desteklemektedir.⁷³ Hiz. Peygamber Hristiyanlık ile Sabiiliğin sentezi olan Rukus dininde ganimetin haram olduğunu Adiy b. Hatem'e bildirmiştir. Bu durumun, Hristiyanlıkta da ganimetin helal olmadığı düşüncesini ortaya çıkarttığını söylemek mümkündür.

C. İSLAM'DA GANİMET ANLAYIŞI

İslam, insan tabiatına uygun olarak, ganimetin alınmasına izin verirken, diğer taraftan ganimetin konusunu son derece daraltmıştır. İslam'da savaşın anlamına değinirken, savaşın bir sömürü aracı, hırs ve tama hareketi olmadığına, aksine en yüce noktada bir ahlakilik isteyen dini bir görev olduğuna⁷⁴ temas etmiştik. Cihadın sebebi; varlık mücadelesi, illeti; Allah adını yüceltmek, hikmeti; özgürlük, fütühat, ganimet, neticesi; maddi ve manevi kazanç olarak özetlenebilir. İslam eski ganimet anlayışında birtakım değışiklikler yapmış, kendine has bir düzenleme getirmiştir. Ferdi bir düzlemde değerdendirilen ganimet, İslam'la kolektif bir yapıya büründürülmüştür. Savaşın

⁷⁰ Hitti Philip, History of the Arabs, s. 636.

⁷¹ Rukus: Hristiyanlık ve Sabiilik sentezinden oluşan dini akım. الرُّكُوسِيَّةُ قوم لهم دين بين النصارى. Bkz. İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, VI,100.Ebu Ubeyd el-Kasım b. Selam, Garibu'l-Hadis, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1396, III,87.

⁷² Ahmet b. Hanbel a.g.e. IV,257. İbn Hişam, Abdülmelik, es-Siretu'n-Nebevi, Thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1992, 1. Baskı, c. 2, s. 1003, Zehebi, a.g.e. s. 688.

⁷³ Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezi, V,159.

sonucu olarak, yenen tarafın elde ettiği ganimet, geçerli sebebi olup savaşa katılmamış, lojistik hizmette bulunanlara da verilerek, ganimetin paylaşım alanı genişletilmiştir.⁷⁵

Hz. Peygamber “ganimetin eski dinlerde helal olmadığını, İslam ümmetinin zayıflığından ve acziyetinden dolayı, helal kılındığını” ifade etmiştir.⁷⁶ Hadis şarihleri bu hadisi; Allah’ın bu ümmeti ganimetle doyurması, bize olan rahmeti ve hükümleri bize hafifletmesidir. Allah karşısında acizliği beyan etmek bu ümmete has olan faziletin gereğidir⁷⁷, şeklinde yorumlamışlar. Ganimetin yakılmasının kaldırılması konusunda ise Müslümanlar için ilahi bir ikram olmuştur yorumunu yapmışlardır.⁷⁸ Hattabî geçmiş ümmetlerin ganimet konusunda ikiye ayrıldığını, Birinci guruptakilerin, cihad esnasında ganimet almalarının kesinlikle yasak olduğunu, ikinci guruptakilerin ise ganimeti aldıkları, ancak kullanmalarının yasaklandığı, alınan ganimeti ateşte yakmakla emir olduklarını söylemiştir.⁷⁹ İbn Hacer ganimet malları içinde yer alan, esir kadın ve çocukların durumuyla ilgili tereddütlü izahlarda bulunmaktadır. Bunların ganimet mallarından istisna edilmiş olabileceğini, ya da, “toplum içindeki beyinsizlerin hareketinden dolayı, toplumdaki masumların da cezalandırılması” kabilinden olabileceğini ifade etmiştir.⁸⁰

Müslümanların, Kureyş’ten elde ettiği ilk ganimet, Kureyş’i kontrol etmek ve ekonomik faaliyetlerini takip etmek için, 8 veya 12 askerden oluşan ve komutanlığını Abdullah b. Cahş’ın yaptığı, askeri birliğin aldığı ganimettir. Bedir Savaşından iki ay kadar önce Hicri 2. yılda gerçekleşen bu olayda, küçük

⁷⁴ Siddikî, Prof. Selim A., Public Finance in İslam, Terc. Rasim Özdenören, Fikir yayınları, İstanbul, 1968, 4. Baskı, s. 125.

⁷⁵ Hamidullah, Muhammed, İslam’ın Doğuşu, s. 196.

⁷⁶ Beyhaki, Sünen, VI,290, Ahmet b. Hanbel, II, 317. لم تحل الغنائم لمن كان قبلنا بأن الله رأى ضعفنا وعجزنا فطيبها لنا

⁷⁷ İbn Hacer, Ahmet b. Ali ibn Hacer, Fethu’l-Bari bi Şerhi Sahihi’l-Buhari, Thk. Muhibbuddin el-Hatip-Muhammed Fuat Abdalbaki, Daru’r-Reyyan li’t-Turas, Kahire,1987,2.Baskı, VI, 223.

⁷⁸ Müslim, III,1366,hadis no: 1747Cihad ve Siyer, 11. Muhammed Fuad Abdalbaki’nin yorumu.

⁷⁹ Mübarekfurî, Tuhfetu’l-Ahvezî, V,5.

⁸⁰ İbn Hacer, a.g.e. VI, 224.

bir Kureyş ticaret kervanı ele geçirilmiş, iki kişi de esir alınmıştı, çok kısa süren çarpışmada, kervan görevlilerinden birisi de ölmüştü.⁸¹ Birlik komutanı Abdullah b. Cahş, kendi içtihadına göre ganimeti askerlere taksim etmiş ve Hz. Peygamber için 1/5 pay (humus) ayırmıştı. İslam tarihinde ilk (humusu) 1/5'i ayrılan ganimet bu olmuştur. İbn Sa'd, ganimetle ilgili herhangi bir hüküm gelmediği için, Rasulullah'ın ganimetleri beklettiğini ve Bedir ganimetlerinin hükmünü açıklayan, ayet⁸² gelince, Bedir ganimetleriyle beraber taksim ettiğini söyler. İbn Hişam'a göre ise, Rasulullah'ın ganimeti almaması ve esirlerin fidyelerine onay vermemesinin sebebi, askeri birlik ile Kureyş kervanı arasındaki çarpışmanın, savaşmanın yasak olduğu haram aylardan biri olan Recep ayında meydana gelmesidir. Bunun içindir ki Rasulullah, komutan Abdullah ve askerleri azarlamıştır. Bu olay Mekke müşrikleri ve Yahudiler tarafından uluslararası arenada, Müslümanların aleyhinde bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştı,⁸³ bunun üzerine Bakara 2/217. ayet indi⁸⁴ ve "Haram ayda savaşmanın, Allah yolunda alıkoymaktan, inkâr etmekten, insanları yurtlarından çıkarmaktan daha hafif olduğu" beyan edilerek tartışmalara son noktayı koydu.

İslam tarihinde elde edilen, esas ganimet Bedir savaşında alınan ganimettir. Ganimetle ilgili hükmü açıklayan ayet de Bedir savaşından sonra inmiştir.

H.z.Peygamber savaşlarda ana hedef olarak ganimet almayı belirlememiştir. Ganimet savaşın neticesi ve tabii sonucu olarak ortaya çıkan bir olgudur. Hz. Peygamber'e, "cesaretini, ispat etmek, kavmi için, şan şöhret için ve ganimet elde etmek için savaşan kimselerden hangisi Allah yolunda savaşmış olur diye bir soru yöneltilmişti. Rasulullah bu savaşanlardan hiçbirinin gerçek anlamda, savaşmış olamayacağını ifade etmiş ve Allah

⁸¹ Ayni, Umdetu'l-Kari, XVIII,15.İbn Sa'd, Tabakat, II, 11.

⁸² Enfal 8/69.

⁸³ İbn Hişam, Sire, I,439-440.

⁸⁴ Vahidi, Esbabu'n-Nuzul, s. 45.

adını yüceltmek için gayret sarf eden ve savaşı kimsenin, gerçek anlamda Allah yolunda savaşmış olacağını” söylemiştir.⁸⁵

3. CAHİLİYE TOPLUMUNDA GANİMET

İslam gelmeden önce Arap Yarımadası’nda yaşayan toplum, “Cahiliye Toplumu” diye adlandırılmaktadır. Bu dönemde genel olarak savaş anlayışı, saldırganlık esasına dayalı çekişmelerden ve çatışmalardan ibaretti. Araplar parça parça kabileler halinde yaşıyorlardı. Sosyal düzenlerini ise kabilecilik esas ve bunun sonucu olarak da yaygın bir asabiyet fikri teşkil ediyordu. Kabile bir devlet ya da siyasi bir otorite olmayıp kan ve akrabalık bağı ile yoğrulmuş sosyal birlikten ibaretti.⁸⁶ Bu şiddetli kabile taassubu aralarında gerek hakta gerekse batılda kuvvetli bir yardımlaşmayı tesis etmişti, başka bir kabilenin üyesini öldüren kişi haksızda olsa, zalim de olsa kabilesi tarafından yardım görürdü.⁸⁷ Birbirlerine saldırmak, soymak ve mallarını gasp etmek o dönemin olağan işlerinden sayılıyordu. Hatta bu fiiller cesaretin ve kuvvetin alameti sayılıyordu. Göçebe hayatı, geçim darlığı, otorite boşluğu ve savaşın hayat için vesile sayılması, kabileler arasında savaşın patlak vermesini kolaylaştırıyordu. Neticede güçlünün zayıfı ezdiği ve yuttuğu bir ortam oluşmuştu. Hilfu’l-Fudul organizasyonunun ortaya çıkmasında, bu anlayışların zararlarını bertaraf etme düşüncesi etkili olmuştur.⁸⁸ Cahiliye Araplarının medeniyetten uzak yaşantıları, savaşçı ve çapulculuk özelliklerini ön plana çıkartmalarına sebep olmuştu, Onlar misafirperverlikleri, cömertlikleri ve ahde vefaları yanında, yolda rastladıkları yolcuları soymaları gibi girift karakter yapısına sahiptiler. Çöl hayatı hepsinin ziraat, tarım ve sanatla uğraşmalarına

⁸⁵ Ebu Davud, Sünen, III,1512, İmarat,42.

⁸⁶Zeydan, Abdülkerim, El-Medhal Li-Diraseti’l-Şeriatil-İslami, Müessesetu’r-Risale, Beyrut, 1998, 16. Baskı, s. 17.

⁸⁷Zeydan, a.g.e. s. 17.

⁸⁸Ibn Seyyidinnas, Abdullah b. Abdülaziz, Uyunu’l-Eser Fi Fununi’l-Megazi ve’ş-Şemail ve’l-Eser, Daru’l-Marife, Beyrut, b.y. Thk. Yok. I, 46-47.

imkân vermediğinden, çoğu kez civar kabilelere yaptıkları baskınlar neticesinde elde ettikleri ganimetlerle hayatlarını devam ettirmişlerdir.⁸⁹

Savaşmak ve ganimet, özellikle yağmurun yağmadığı ve kıtlığın baş gösterdiği zamanlarda Arapların geçim kaynakları arasında en önemli yeri tutuyordu. Araplarda savaşçılara büyük saygı duyulur ve gerekli hürmet gösterilirdi. Bu yüzden ki kadınlara değer verilmez, miras ve sosyal haklardan mahrum edilirdi. Bazı kabileler, kadınların düşman kabilelerin eline geçmesi endişesiyle kızlarını diri diri toprağa gömmek suretiyle öldürürlerdi. Örneğin; Kays b. Asım Rasulullah'a (s) gelerek cahiliye devrinde sekiz kız çocuğunu gömdüğünü, ne yapması gerektiğini sormuştu. Rasulullah (s) "Her birisi için bir köle azad etmesini" söylemişti, Kays; develeri olduğunu söyleyince, Rasulullah (s) "İstersen her birisi için bir deve kurban kes" buyurmuşlardır.⁹⁰ Kur'an-ı Kerim bu olayı çeşitli vesilelerle dile getirmiş, söz konusu cinayetleri işleyenleri kınamıştır.⁹¹

Arapların birbirlerine saldırıp yağmalamaları sıradan bir olay sayılıyordu.⁹² Vahşi tabiatlarının neticesi başkalarının sahip olduğu şeyleri zorla, çapulla ele geçirmeyi normal hale getiriyor ve adeta onların ahlakı ve âdeti oluyordu. Gözlerini diktikleri şeyleri zorla alırlardı. Tabir yerindeyse geçimleri silahları sayesinde olmaktaydı.⁹³ Montgomery Watt ise konuyla ilgili şunları kaydeder; Bedevinin kervana saldırıp soyması onun gözünde hiçte suç değildir. Arap kabilelerinin birbirinden bağımsız oluşu ve herhangi bir otoriteyi kabul etmez niteliği çoğu zaman iki kabilenin hemen savaşa tutuşmasını gündeme getiriyordu. Kabilenin varlığı onun savaşma gücüyle doğru orantılıydı. Sürüleri

⁸⁹İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, el-Mukaddime, Thk. Ali Abdulvahid Vafi, Daru Nehdati Mısır, Kahire, 1401, 3. Baskı, II, 482.

⁹⁰Beyhaki, Mu'cemu'l-Kebir, XVIII, 337.

⁹¹ Tekvir 81/8-9, Nahl 16/58-59, bkz. Neseфи, Abdullah b. Ahmet, Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Tevil, Thk. Mervan Muhammed Şear, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1996, I. Baskı, IV, 491.

⁹²Ali, Cevat, el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-Islam, Daru'l-İlim li'l-Melayin, Beyrut, 1978, III, 333.

⁹³İbn Haldun, a.g.e.II, 153.

yağmalamak ulusal bir spor olduğundan, onlar ancak kuvvetle kontrol altına alınabilirdi.⁹⁴

Arapların birbirleriyle yaptıkları ve bir hayatta kalma mücadelesini andıran savaşlar, Eyyamu'l-Arab diye isimlendirilmiş ve meşhur Arap şairlerinin şiirlerine dahi konu olmuştu. Arap şairler kabilelerinin kazandığı savaşları edebiyatla süsler ve panayırlarda diğer kabilelere karşı bir övünç vesilesi olarak okurlardı.⁹⁵ Cahiliye dönemi Arap savaşlarının sebeplerine bir bakacak olursak, sınırlı ve günübürlük gayelerin çevrelediği dar bir kalıba sığıldığını görürüz.⁹⁶ Mesela Basus savaşının çıkış sebebi, Basus adında yaşlı bir kadının devesinin komşu kabilenin bir üyesi tarafından yaralanmasıdır. Neticede iki kabilenin savaşa tutuşmalarıdır. Dahis savaşı, at yarışlarına hile karıştırıldığı iddiasıyla çıkmıştır.⁹⁷

Cahiliye Arapları savaşmanın yasak olduğu Haram aylarda bile bazen savaşmışlar ve kan dökmüşlerdir. Haram aylar 1, 7, 11 ve 12. Aylar olan; Muharrem, Recep, Zilkade ve Zilhicce ayları idi. Haram aylar ihlal edilerek yapılan savaşlara, haddi aşırıp günaha düştükleri için “Ficar Savaşları” deniliyordu. Bu savaşlardan birisine Hz. Peygamber(A.S)’da 20 yaşlarında katılmıştı. Siyer kitaplarının kaydettiğine göre Araplar haram ayları dört kez ihlal etmişler ve savaşmışlardır.⁹⁸ Netice olarak Araplar cahiliye döneminde savaşları, zaferleri ve döktükleri kanlarla övünüp duruyorlardı.

Cahiliye devri Araplarının genel karakteri, savaşçılık ve komşu kabilelerin mallarını yağmalamak şeklinde tanımlanırsa hata edilmiş olmaz. Vahşi tabiatlarının neticesinde, başkalarının sahip olduğu şeyleri, zorla almak onlar

⁹⁴Watt, Montgomery, Hz. Muhammed Mekke’de, (çev. Rami Ayas, Azmi Yüksel), A. Ü. Basımevi, Ankara, 1986, s. 24.

⁹⁵Abdulhamid, Sa’d Za’lul, Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam, Daru'n-Nehdati'l-Arabi, Beyrut,1976, b.y.s. 311.

⁹⁶Ahmet, Emin, Fecru'l-İslam, Beyrut, 1969, s. 10.

⁹⁷Hitti, Philip, History of The Arabs, Macmillan co. Ltd. London, 1953, 5.baskı, s. 89–90.

için sıradan bir iş haline geliyordu. Soygunculuk onların gözünde hiç de suç sayılmıyordu.⁹⁹ Arapların Eyyamu'l-Arab diye meşhur olan savaşları şiirlere bile konu olmuştu.¹⁰⁰ Araplarda “geçimi kılıcının ucunda” sözü meşhurdur ve Arabın hayatında ganimetin önemini vurgulamaktadır.¹⁰¹ Cahiliye Araplarını çevreleyen çetin coğrafya şartları, kavurucu çöl iklimi, onların tarım, ticaret ve sanatla uğraşmalarına imkân vermiyordu, buna bir de göçebelik kültürü eklendiğinde, ortaya çevre kabilelere baskın yapan ve elde ettikleri ganimetlerle hayatlarını devam ettirmeye çalışan bedevi tablosu çıkmaktadır.¹⁰² Kıtık zamanlarının etkisini üzerinde atmak ve karınlarını doyurabilmek ve ölmek için mücadele edip ganimet almak cahiliye arabının başvurduğu yollardandı.¹⁰³

Cahiliye dönemi savaşlarında ganimet payları da şöyleydi. Komutanın, safi denilen ve ganimetten istediği şeyi kendisi için seçip alma hakkı vardı. Bu gerek mal gerekse cariyeye olabiliyordu. Hz. Peygamber safiy uygulamasını devam ettirmişti. Ancak Rasulullah'ın vefatıyla Safiy hakkı da ortadan kalkmış oldu.¹⁰⁴ Savaşa katılanlar ganimetin 3/4'ünü kendi aralarında paylaşırlardı. Komutanın payı ise Mirba' denilen ganimetin 1/4'ü idi. Komutanın bundan başka hisseleri de vardı. “Hüküm” denilen ve komutanın ganimet olduğuna karar (hüküm) verdiği şeye deniliyordu. Bu komutanın kendisi için aldığı paydı. “Fadul” ise, paylaşımından sonra, ganimetten artakalan mallarda komutanın hakkıydı.¹⁰⁵ Neşita: Ordunun hedefine ulaşmadan yolda rastlayıp elde ettikleri ganimetlere denilmekteydi ki komutanın hakkıydı. Bu durumu şair Abdullah b. Gunme ed-Dabi, Bestam b. Kays'a hitaben yazdığı şu şiirinde ifade etmiştir: *وَحَكْمِكَ وَالنَّشِيطَةَ وَالْفُضُولَ* “Dörtte birler ve beğendiklerin senindir... Hüküm, Neşita ve Fadul da

⁹⁸Zehebi, Şemseddin Muhammed b. Ahmet b. Osman, Tarihu'l-İslam, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1990, 2. Baskı, Thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri, II, 61. İbn Seyyidinnas, a.g.e.I,46.

⁹⁹Watt, Montgomery, Hz. Muhammed Mekke'de, s. 24.

¹⁰⁰Abdulhamid, Sa'd Zalul, Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam, s. 311.

¹⁰¹İbn Haldun, Mukaddime, II, 482.

¹⁰²İbn haldun, a.g.e. II, 482.

¹⁰³Ali, Cevad, el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab, Kable'l-İslam, V, 333.

¹⁰⁴Serahsi, a.g.e. II, 608.

¹⁰⁵Serahsi, a.g.e.II,608.

senin...”¹⁰⁶ Hz. Peygamber bütün bu payları yürürlükten kaldırmış ve yeni hükümler getirmiştir. Bu cahili uygulamalarının sorumlularının ahirette hesap vereceklerini şu hadislerinde ifade etmişlerdir: “ Kıyamet günü bir kul getirilir, Allah (c.c); Ey filan ben sana ikramda bulunmadım mı, seni diğerlerine efendi yapmadım mı? Sana eş vermedim mi, develer ve atları emrine amade kılmadım mı? Seni kavminin başkanı yaptım, sen ganimetin ¼ ünü (mirba’) çekip aldın, Sen bize kavuşacağını hiç düşünmedin mi? Kişi hayır der, Allah (c.c); Sen bizi nasıl unuttun ise biz de seni rahmetimizden mahrum bırakacağız” der.”¹⁰⁷

İslam öncesi Arap kültüründe, savaşta yenilenlerin tüm malları meşru sayılır ve el konulurdu, kabile savaşlarının çıkmasında büyük etkenlerden birisi de bu idi. İslam’ın getirdiği yeni düzenlemelerden birisi de sınırlamaların getirilmesidir. Fiili savaşta elde edilen mallar ganimet kapsamında değerlendirilmiş, düşmanın ülkesinde bıraktığı mallar, ganimete dâhil edilmemiş, çerçevenin dışında tutulmuştur.¹⁰⁸

III. GANİMETİN FONKSİYONU

Gayri Müslimlerin mallarından güç kullanarak, savaşma sırasında alınan, ele geçirilen şeyler¹⁰⁹ diye tanımlanan ve anlam çerçevesine, esirler, düşmanın kadın ve çocukları, toprakları ve taşınmaz malları ile taşınabilir mallarının da girdiği, ganimet, Hz. Peygamber zamanında Medine İslam devletinin geleceğine yönelik, birçok önemli fonksiyonu yerine getirmiştir. Her şeyden önce ganimet İslam ekonomisinin önemli gelir kaynaklarından biri olarak kabul edilmekte-

¹⁰⁶ Süheyli, a.g.e. I, 362. Kasım İbn Selam, Garibu’l-Hadis, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut, 1396 III,88.

¹⁰⁷ Müslim, a.g.e. IV,2279, Zühd ve’r-Rekaik, hadis no:2968.

¹⁰⁸Sıddikî, Prof. Selim A. Public Finance in İslam, Terc. Rasim Özdenören, Fikir yayınları, İstanbul, 1968, 4. Baskı, s. 121.

¹⁰⁹İbn Teymiyye, es-Siyasetü’ş-Şer’i, s. 30.

dir.¹¹⁰ Siyasi, ekonomik, dini ve sosyal alanın her birisi için ganimet gelirlerinden harcama kalemleri belirlenmiştir. Askeri operasyonların daha başarılı ve verimli olabilmesi için ganimet, askerlerin savaşa daha iyi motive olmaları için bir teşvik unsuru olarak kullanılmıştır.¹¹¹ Yine paralı askerlerin ücretleri ganimetten ayrılan bir fondan ödenmiştir. Sosyal açıdan, Muhacirlerin durumunu iyileştirmek için kullanılmıştır. Mekke’de bütün malvarlığını bırakarak, Medine’ye sığınmak zorunda kalan Muhacirler, Müslüman Ensar kardeşlerinin verdikleriyle yetinmeye çalışıyorlardı. Elde edilen ganimetler ağırlıklı olarak, Muhacirlere verilmiştir ki bu sayede muhacirlerin durumu düzelmiştir.¹¹² Resulullah’ın ekonomik ablukayı gerçekleştirmek ve Mekke’yi ekonomik açıdan sıkıştırmak için gönderdiği komando birliklerine özellikle muhacirlerden eleman seçmesi, muhacirlerin ekonomik durumlarının gözetilmesi hedefine yönelikti. Bu sayede elde edilen ganimet muhacirleri ekonomik konum itibarıyla iyileştirecekti.¹¹³

Ganimet Devletin varlığını temin ve aleyhte yapılan propagandaları bertaraf etmek¹¹⁴ Düşman ittifakını çökerterek, Müslümanların güvenliğini sağlamak için de kullanılmıştır.¹¹⁵ Müslüman olması umulan ve Müslüman olmadığı takdirde, İslam için tehlike arz eden kimselerin düşmanlığını kırmak ve İslam’a karşı önyargılarını gidermek maksadıyla, müellefe-i kulup denilen gurupta yer alan kimselere de ganimetten pay verilmişti.¹¹⁶

Ganimet, Devletin görevlendirdiği memurların maaşlarını ödemekten, evlenmek isteyip de ekonomik gücü zayıf olan gençlerin evlenmelerine yardımcı olmak gibi çok çeşitli alanlarda değişik fonksiyonları icra etmiştir.

1. SAVAŞLARA MOTİVASYON

¹¹⁰ Ali Abdurrahman, el-Mebadiu’l-İkisadi fi’l-İslam, s. 241.

¹¹¹Ebu Davud, Sünen, II,85, Cihad, 156, Hadis no:2737..

¹¹²Veştani, a.g.e, VI,375.

¹¹³İbn Seyyidinnas, Uyunu’l-Eser, I, 225.

¹¹⁴Vakidi, Muhammed b. Ömer, Megazi, Thk. Marsdon Jones, Alemü’l-Kütüb (Oxford baskısından fotokopi), Beyrut, 1965, V,946

¹¹⁵Cevziyye, İbn Kayyim, Zadu’l-Mead, III, 378

Komutan, savaşta askerleri teşvik etmek ve savaşta daha iyi netice alabilmek için, düşman askeri öldürenin, o askerin şahsi eşyalarını, bineğini ve silahını alabileceğini, söyleyip askeri motive edebilir. Nitekim Rasulullah, Huneyn Savaşında, ordunun bir kısmı bozulup dağılmaya başladığını görünce, askerlere hitaben “Düşman askeri öldüren kimseye delil getirdiği takdirde o askerin eşyasını ve mallarını vereceğini” bildirmişti. Neticede ordu toparlanmış ve savaş zaferle sonuçlanmıştı.¹¹⁷ Bu teşvikin tesiriyle sahabeden Ebu Talha 20 düşman askeri öldürmüş ve eşyalarını almıştı¹¹⁸ Söz konusu eşyalar (seleb), askerin bir nevi mükâfatı olduğu için, ganimet gibi taksim edilmez ve 1/5’i alınmazdı. Ancak selebin miktarı çok fazla olursa, devlet 1/5’ini alabilir şeklinde görüş de vardır.¹¹⁹ İslam Tarihinde ilk 1/5’i (humus) alınan ve hazineye konulan selep, ünlü Fars komutanı Mürzüban’ı öldüren Bera b. Malik’in aldığı seleb olmuştur. Hz. Ömer, bu malların piyasa değerini uzmanlara tespit ettirmiş ve 30 bin dinarlık malın, 6000 dinarını alıp hazineye koymuştur.¹²⁰

Askeri savaşa motive etmek için, bu gibi ödüllendirmeler, savaştan önce olabileceği gibi savaştan sonra da olabilmektedir. Necid bölgesine gönderilen askeri birliğin komutanı ele geçirilen ganimetlerden askerlerine operasyon sonrasında birer deve teşvik ödülü vermişti. Rasulullah komutanın yaptığı bu uygulamayı onaylamıştı.¹²¹ Hz. Peygamber kendisi de bu şekilde özel operasyonlara katılmış, askeri birliklerin hem komutanına hem de askerlerine ganimetten özel ödüller vermektedir.¹²² Bu ödüller askere, bir teşekkür ve tebrik anlamındaydı, günümüzde bu iş, onurluk, şilt, nişan ve madalya vermek şeklinde uygulanmaktadır.

¹¹⁶İbn Sad, Tabakat II,87. Vakidi, Meğazi, II,554.

¹¹⁷Müslim, Sahih, III,1370, Cihad ve Siyer13., Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VII, 276,

¹¹⁸Ebu Davud, II,78, Cihad,147,hadis no: 2717. Ahmet b.Hanbel, III,114. İbn Kudame, el-Mugni, V, 285.

¹¹⁹Şevkani, Neylül-Evtar, VIII, 96.

¹²⁰İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet b. Said, el-Muhalla, Thk. Ahmet Muhammed Şakir, el-Mektebetu't-Ticari li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Beyrut, t.y.VII, 336.

¹²¹Azimabadi, a.g.e, VII, 296.

¹²²Azimabadi, a.g.e, VII,300

İbn Abdilber, Devlet başkanı veya komutanın askere teşvik ödülünün ganimetteki oranını belirtirken üç şekilden bahseder. Devlet başkanı, tehlikeli operasyonlara katılan, önemli görevleri yapan, özel birliklere, ganimetin aslından değil de (humsul Humsundan) 1/5'in, 1/5'inde özel ödüller verebilir. Veya Ordudan Farklı olarak, söz konusu özel birliklere ganimetin 1/5'i ayrıldıktan sonra, istediği askere, istediği miktarda mükâfat verebilir. Ya da komutan askerlerine eğer şehir alınır ve ganimet elde edilirse ganimet paylaşılmadan önce 1/3 veya 1/4 pay vereceğini, teşvik unsuru olarak vaat edebilir. İmam Malik bu son şıkta zikredilen duruma karşı çıkar ve böyle bir durumda askerin samimi, halis niyetinin zarar göreceği, cihadın, dünyevi maksatlara yönelme tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği endişesini dile getirir.¹²³

Hz. Peygamber Bedir'e çıkmadan önce, Ashabına Kureyş'in 1000 deveden oluşan bir ticaret filosuyla Şam'dan dönmekte, olduğunu, bu kervanı ele geçirilirse bol miktarda ganimet alabileceklerini söylemiş ve ashabı teşvik etmişti. Bunun üzerine silahlarını alan sahabe derhal hazırlandılar.¹²⁴

Bütün bu örnekler gösteriyor ki ganimet, yeri geldikçe askerleri savaşa isteklendirme için kullanılmış, savaşta kahramanlık gösteren askerlere maddi ödül olarak çeşitli miktarda paylar verilmiştir.

2. EKONOMİYİ İYİLEŞTİRMEK

Hz. Peygamber ve ashabı Mekke'yi terk edip Medine'ye geldiklerinde bütün mal varlıklarını, anavatanlarında bırakmak zorunda kalmışlardı. Medine'de sadece Ensarın yardımlarıyla hayatlarını devam ettiriyorlardı. Her

¹²³İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdilllah b. Muhammed, el-İstizkar, Thk. Abdulmuti Emin Kal'acı, Daru Kuteybe li'-Tıbaa ve'n-Neşr, Beyrut, 1993, 1. Baskı, XIV,101-102.

¹²⁴İbn Seyyidinnas, Uyunu'l-Eser, I, 242.

yıl elde ettikleri ürünlerin yarısını muhacirlere veriyorlar, onların geçimlerini üstleniyorlardı.¹²⁵ Rasulullah'ın geçimi için hanım sahabiden Ümmü Enes, bir hurma bahçesi vermişti. Resulullah'da Cariyesi Ümmü Eymen'i O'na bedel olarak vermişti. Hayber fethinden sonra elde edilen ganimetler muhacirin ekonomik yönden biraz rahatlamalarına vesile olmuştu. Bunun üzerine muhacirler Ensarın kendilerine verdiği yıllık ürünleri tekrar iade ettiler, Rasulullah'da, Ümmü Enes'den aldığı hurma bahçesini geri verdi.¹²⁶

Rasulullah, Bedir ticaret filosunu ele geçirmek maksadıyla ashabıyla birlikte Medine'den ayrılırken, askerler duyacak şekilde şöyle dua etmişti. اللهم إنهم حفاة فاحملهم اللهم إنهم عراة فاكسهم اللهم إنهم جياع فأشبعهم ففتح الله له يوم بدر فانقلبوا حين انقلبوا وما منهم رجل إلا وقد رجع بجمل أو جملين واكتسوا وشبعوا

“Allah'ım şu topluluğun bineceği binitleri yok, bunlara binit ver, giyecekleri giysileri yok, bunları giydir, bunlar açlar sen bunları doyur.” Bedir savaşının dönüş zamanını anlatan ravi, her bir askerin bir veya iki deveye sahip olduğunu, açların doyduğunu ve elbisesi olmayanların giyinmiş vaziyette yurtlarına döndüğünü vurgulamaktadır. Bunlar alınan ganimetlerle gerçekleşmişti.¹²⁷

Yine sahabeden Ebu Katade, Huneyn savaşında, öldürdüğü bir askerin eşyalarını (seleb) almıştı. Bu eşyalar arasında, bir de zırh vardı. Zırhı satan Ebu Katade, bunun parasıyla bir hurma bahçesi almıştı. Ebu Katade bu malın İslam döneminde elde ettiği ilk mal olduğunu söylemiştir.¹²⁸

Adiy b. Hatem, Müslüman olmak için, Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde çok şaşırılmıştı, kralların sahip olduğu lüks yaşantının, Rasulullah'ta olmadığını görünce, hayretler içerisinde kalmıştı. Durumu sezen Hz. Peygamber, Adiy'e “Müslüman olmana engel olan, belki de bizde

¹²⁵Zehebi, Tarihu'l-İslam, s. 444.

¹²⁶Müslim, Sahih, III,1391,Cihad ve siyer,24, hadis no:1771.

¹²⁷Ebu Davud, II,88,Cihad, 157, hadis no:2747.

gördüğün fakirlik ve düşmanlarımızın aleyhimize ittifak etmeleridir” herhalde. Ama öyle bir zaman gelecek ki ülkenin bir ucundan öteki ucuna tek başına bir kadın güvenlik içinde yolculuk yapabilecek ve Kisra’ nın hazineleri elimize geçecek ve her taraf malla dolup taşacak, hatta kişi malını sadaka verecek kimseyi bulmakta güçlük çekecek” demişti. Adiy, bütün bunların gerçekleştiğini ve ganimetler sayesinde, müthiş bir bolluğun yaşandığını ifade emektedir.¹²⁹

Ganimetin, ekonomistler tarafından, İslami bir devletin, zekât ve diğer gelirleri gibi önemli bir gelir kaynağı olduğu ifade edilmektedir.¹³⁰

3. ASKERİ HARCAMALARI FİNANSE ETMEK

Hz. Peygamber zamanında düzenli bir ordu söz konusu değildi. Genelde her asker kendi silah ve teçhizatını, bineğini kendisi hazırlıyordu. Tebuk seferi esnasındaki olaylar da buna desteklemektedir. Yoksul Müslüman askerler, Rasulullah’a gelip müracaat ediyorlar ve askeri malzeme istiyorlardı. Rasulullah onlara verecek malzemeyi bulamıyordu. Bundan dolayı cihada katılamamanın hüznüyle bu askerler ağlıyorlardı.¹³¹

Hz. Peygamber Ordunun silah ve teçhizatını temin edebilmek için sivil kampanyalar düzenliyor, özendirici konuşmalar yapıyordu. Tebuk ordusu bu şekilde sivil kampanyalarla donatılmıştı.¹³²

Rasulullah bazı zamanlar, ganimet esirlerini veya mallarını satıp, askeri malzeme alıyordu. Beni Kureyza ganimetleri Sa’d b. Zeyd’in idaresinde

¹²⁸Buhari, III,1144.Müslim, III,1370,Cihad ve siyer, 13, hadis no: 1751 .

¹²⁹Buhari, III,1316, Menakıb,22. Ahmet b. Hanbel, IV,257.Zehebi, a.g.e, s. 688.

¹³⁰Ali Abdurrasul, a.g.e, s. 241.

¹³¹ Tevbe 9/92, Suyuti, Esbabu’n-Nuzul, I, 193. Vahidi, Esbabu’n-Nuzul, s. 227.

¹³²Zehebi, Tarihu’l-Islam s. 228–229.

Necid'e götürülmüş ve satılmıştı. Elde edilen gelirle, zamanın en önemli askeri aracı olan at ve çeşitli askeri malzemeler alınmıştı.¹³³

İslam ordusu içerisinde düşmana karşı savaşan bir nevi paralı asker konumundaki, diğer din mensuplarına, Rasulullah tarafından ganimetten belirli bir miktar ücret verilmiştir.¹³⁴ İbn Abdilber savaşa ücretli asker olarak katılan personelin ücreti, ganimetin dışında bir finans ile karşılanıyorsa, böyle ücretli askerlere ganimetten pay verilemeyeceğini belirtir ve ganimetin de sonuç itibariyle, aslında savaşmasının bedeli olarak, askerlere verilmiş bir ücret olabileceği kanaatini açıklar.¹³⁵ Rasulullah'ın ganimette yaptığı askeri harcamalardan birisi de evlenecek kadar parayı bulamayan askerlere, düğün ve nişan yardımında bulunmasıdır. Sahabi Ebi Hadred el-Eslemi, nişanlanmıştı, ancak düğün masraflarını karşılayacak ekonomik gücü yoktu. Rasulullah'a başvurmuş ve düğün yapabilmek için kendisine 200 dirhem yardım etmesini istemişti. Rasulullah elinde hiçbir şeyin olmadığını söylemişti. Bir müddet sonra İbn Ebi Hadret'i bir askeri birliğin komutanlığına tayin etmiş ve bir operasyona göndermişti, Rasulullah, elde edilen ganimetten, komutanın düğün masrafını karşılayacak kadar bir miktarı O'na verdi ve böylece düğün gerçekleşmiş oldu.¹³⁶

Ganimetten yapılan askeri harcamalardan birisi de, düşman ittifakını çökertmek için, mütteliklerden birisine, ganimetin belirli bir miktarını çekilme bedeli olarak kendilerine verileceği vadinde bulunmaktı. Hz. Peygamber, Hayber kuşatmasında, Hayber Yahudilerinin askeri mütteliki olan Fezare oğullarına, Yahudilere askeri destek vermekten vazgeçmeleri durumunda, elde edilecek ganimetin bir kısmının kendilerine verileceğini bildirmişti. Fezare oğulları, bunu

¹³³Şami, Muhammed b. Yusuf, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad fi Sireti Hayri'l-İbad Thk. Muhammed Şeltut, Matabiu Ehram-Kahire, 1992. V,2.

¹³⁴Tirmizi, IV,127, Siyer,1557. hadis..Mübarekfuri, Tuhfetü'l-Ahvezi, V,142.

¹³⁵İbn Abdilber, İstizkar, I, 111. Azimbadi, Avnu'l-Mabud, VII,145.

¹³⁶Taberi, Tarih, II,148.İbn Hişam, Sire, II,1406, İbn Kayyim el-Cevziyye, Zadu'l-Mead, III,411.

kabul etmediler ve Hayber Fethinden sonra, Rasulullah'a bir heyet göndererek ganimetten hisse istediler. Hz. Peygamber ise onların bu isteğini reddetti.¹³⁷

Hz. Ömer, Irak toprakları fethedilince, o zamana kadar uygulanan teamüle aykırı olarak, arazileri askerlere dağıtmamıştı. Toprakların taksimini isteyen askerlere, bir toplantı esnasında seslenen Hz. Ömer, toprakların dağıtılmama sebebini şöyle açıklamıştı. "Belki bu zamandan sonra, savaşlarda elde edilen ganimet, az olabilecek, savunma ve kamu harcamalarını karşılayamayacak, onun için tedbirin önceden alınması gerekmektedir. Devletin sınırlarının korunması, savunmanın tam anlamıyla gerçekleştirebilmesi, sosyal dengenin sağlanabilmesi için, düzenli ve devamlı olan kaynağa ihtiyaç vardı. Bu araziler sahiplerine bırakılacak, onlardan alınan vergiler, devlet hazinesinin düzenli gelirini oluşturmaktaydı."¹³⁸

Ganimetler askeri harcamaların kaynağı olma yönünden çok büyük önem arz ediyordu. Verilen örnekler de bunu açıkça göstermektedir.

4. ALEYHTE YAPILAN PROPAGANDAYI ÖNLEMEK

Hz. Peygamber Huneyn savaşında elde edilen, bol miktarda ganimeti. İslam'a kazandırılmak istenen ve tarihimizde, müellefei kulub, diye isimlendirilen Mekke'nin üst düzey şahsiyetlerine fazla fazla vermek suretiyle dağıtmıştı. Bunlardan Ebu Süfyan, Safvan b. Ümeyye, Fezari olan Uyeyne b. Hısn'a, Temimi olan Akra b. Habis ve Amr b. el-Eyhem'e¹³⁹, Alkame b. Ulase'ye,

¹³⁷ Vakidi, Megazi, II,676, İbn Kayyim el-Cevziyye, Zadu'l-Mead, III,378.

¹³⁸ Ebu Yusuf, Yakub b. İbrahim, Kitabu'l-Harac, Thk. Muhibbuddin el Hatib, el-Matbaatü's-Slefi, Kahire, 1396 h. 5. baskı, s. 27.

¹³⁹ Buhari, III,1148, Humus, 19, hadis no: 2981.

100'er deve ganimet malı vermişti. Bu bir anlamda, potansiyel olarak kitleleri etkileme gücü olan ve yönetici konumundaki bu kimselerden gelebilecek muhtemel propagandaları engellemeye yönelik bir hareketti.¹⁴⁰ Bu paylar verilirken herkese 100 deve miktarı hisse düşmeyebiliyordu. Bunlardan biri de Sülemi olan Abbas b. Mirdas adında bir şairdi. Hz. Peygamber bu şaire 40 deve verdi. Ancak Abbas b. Mirdas gittiği her yerde, kendisine haksızlık yapıldığını, başkalarına fazla pay verildiğini söyleyip Hz. Peygamber'in aleyhinde propaganda yapmaya başladı. Hatta bunu bir şiirle de ifade etmeye başlamıştı.¹⁴¹ Bu durum Hz. Peygamberin kulağına geldiğinde, Abbas b. Mirdas'ı yanına getirtti ve devlet hazinesinde korunan ganimetlerin, yanına götürerek dilediğini almasını söyledi, ancak Abbas utanmış ve pişman olmuştu. Hz. Peygamber Abbas'ın payını 100 deveye çıkardı ve böylece Abbas susturulmuş oldu.¹⁴² Başka bir rivayette Rasulullah "şu adamın istediğini verin de dilini kesin" demiştir. Yani istediği miktarı verin de sussun anlamında kullanmıştı. Gerçekten Abbas 100 deveyi alınca Hz. Peygamberi övücü şiirler söylemeye başlamıştır.¹⁴³

5. İSLAM'A ISINDIRMA GAYESİ

Hz. Peygamber, savaşlarda ele geçirilen ganimetleri, yeni Müslüman olmuş veya Müslüman olması beklenen kimselere de bol miktarda veriyordu. Bunun hedefi, söz konusu kimselere İslam'ı sevdirmek ya da en azından içlerinde besledikleri menfi duyguları giderme gayesini gerçekleştirmektir. Hz. Peygamber'in Zeyd b. Harise komutasında gönderdiği devriye birliği, Kureyş'e ait bir kervanı ele geçirmişti. Kervanı yöneten Ebu'l-As b. Rebi henüz Müslüman olmamış ve

¹⁴⁰ Veştani, a.g.e, III,553.

¹⁴¹ Müslim, II,731,Zekât,46,hadis no: 137.şiirin metni: *د بين عيينة والأقرع فما كان أتجعل نهبي ونهب العبيد بدر ولا حابس يفوقان مرداس في المجمع وماكنت دون امرئ منهما ومن تخفض اليوم لا يرف*

¹⁴² Veştani, a.g.e, III, 535.

¹⁴³ Vakıdi, Megazi, II, 946, İbn Sa'd, Tabakat, II,152, İbn Kayyim, Zadu'l-Mead, II,188.

aynı zamanda Hz. Peygamber'in damadı idi. Kervan Medine'ye getirilmişti. Hz. Peygamber, malları askerlere paylaştırmıştı. Bir müddet sonra Ebu'l-As b. Rebi Medine'ye gelmiş ve kervandaki malların kendisine iade edilmesini istemişti. Hz. Peygamber askerleri toplayarak durumu onlara anlattı. Askerler ganimet olarak neyi almışlarsa, eksiksiz getirip teslim ettiler. Rasulullah Müslüman olabileceği umuduyla bütün malları tekrar Ebu'l-As'a iade etti. Neticede karşılaştığı bu jest, Ebu'l-As'ın Müslüman olmasıyla noktalanmıştı.¹⁴⁴ Hz. Peygamber Mekke'nin ileri gelenlerinden, Ebu Süfyan, Safvan b. Ümeyye, Fezari olan Uyeyne b. Hısn ve Akra b. Habis'e, Alkame b. Ulase, Malik b. Avf, (Nadir oğullarındandı), Hakim b. Hizam, Haris b. Hişam, Huveytıb b. Abduluzza, gibi şahıslara Huneyn ganimetinden bol miktarda vermişti.¹⁴⁵ Bütün bu kimseler varlıklı oldukları halde kendilerine bol miktarda mal verilmesi sahabeden Cuayl gibi fakir olanlara bir şey verilmemesi, kimsenin dikkatinden kaçmamıştı. Bunun üzerine Rasulullah, "Yemin ederim ki, Cuayl, yeryüzü dolusu Uyeyne ve Akra' gibilerinden daha hayırlıdır. Ancak ben, Müslüman olmaları için bu ikisinin kalbini kazanmaya çalıştım" demiştir.¹⁴⁶

Rasulullah, Hevazin kabilesi lideri Malik b. Avf kendisine geldiği ve Müslüman olduğu takdirde, ganimet olarak alınan bütün mallarının, ailesinin kendisine verileceğini, buna ilaveten 100 deve de bahşış verileceğini vaat etmişti. Bunu duyan Malik, Rasulullah'a gelmiş Müslüman olduğunu ilan etmiştir. Rasulullah'ın kendisine yaptığı bu olağanüstü bağışlardan dolayı memnuniyetini ifade eden, övücü bir şiir söylemişti. Hz. Peygamber'in ganimetlerden yaptığı bu harcamalar gerçekten de isabetli olmuştu.¹⁴⁷

¹⁴⁴ İbn Sa'd, Tabkat, II, 87, Vakidi, Megazi, II,554.

¹⁴⁵ Zehebi, Tarihu'l-İslam, s. 602.

¹⁴⁶ İbn Hacer, Fethu'l-Bari XI,227.

¹⁴⁷ Zehebi, Tarihu'l-İslam, s. 610.

Hız. Peygamber'in Hayber Yahudilerini, fetihten sonra sürgüne göndermeyip yerlerinde bırakması, onların ihsan yoluyla, İslam'a ısındırılması olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁸

I. BÖLÜM

HADİSLERDE GANİMET

Bu bölümde Kütüb-ü Tis'a diye isimlendirilen hadis kaynakları başta olmak üzere, Tayalisi'nin Müsned'i, Nisaburi'nin Müstedrek'i, İbn Hibban'ın Sahih'i gibi hadis kaynaklarını Şamile adlı Hadis külliyyatı CD'si taranmak suretiyle senet durumuna ve sırasına göre merfu ve mevkuf olarak sıralanmıştır. Önce Buhari, sonra sırayla Müslim, Tirmizi, Ebu Davut, Nesei ve diğer kaynaklar verilmiştir.

1.GANİMETLE İLGİLİ HADİSLER

حدثنا حرمي بن حفص قال حدثنا عبد الواحد قال حدثنا عمارة قال حدثنا أبو زرعة بن عمرو بن جرير قال سمعت أبا هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ثم انتدب الله عز وجل لمن خرج في سبيله لا يخرجه إلا إيمان بي وتصديق برسلي أن أرجعه بما نال من أجر أو غنيمة أو أدخله الجنة ولولا أن أشق على أمتي ما قعدت خلف سرية ولوددت أني أقتل في سبيل الله ثم أحيأ ثم أقتل ثم أحيأ ثم أقتل باب تطوع قيام رمضان من الإيمان

Haremi b. Hafs'dan Abdulvahid'den, Ammare'den, Ebu Zür'a b. Amr b.

Cerir'den,Ebu Hüreyre'den, Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır: “ Allah

¹⁴⁸Ibn Seyyidinnas, Uyunu'l-Eser, II, 141-142.

kendi yolunda savaşa kendisini tasdik ederek ve resulüne iman ederek çıkan kişiye nail olacağı sevap ve alacağı ganimet ile döndürmeyi Cennetine koymayı garanti etmiştir; Eğer ümmetime zor geleceği endişem olmasaydı bir seriyyeden geri kalmazdım ben Allah yolunda öldürülmeyi sonra diriltilmeyi sonra öldürülmeyi sonra tekrar diriltilmeyi isterdim”¹⁴⁹

حدثنا سليمان بن حرب حدثنا شعبة عن عمرو عن أبي وائل عن أبي موسى رضي الله عنه قال جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال الرجل يقاتل للمغنم والرجل يقاتل للذكر والرجل يقاتل ليرى مكانه فمن في سبيل الله؟ قال من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله Muhammed b. Beşar’dan, Gunder’dan, Şu’be’den, Amr’dan, şöyle demiştir: Ebu Vail’dan işittim ki Ebu Musa el-Eşari şöyle demiştir. Bir bedevi Rasulullah (s)’e: Bir adam ganimet için, bir diğeri şöhret için, bir diğeri ise Allah katında yerinin neresi olduğunu bilmek için savaşıyor bunlardan hangisi Allah yolundadır diye sordu? – Rasulullah (s) “Her kim ki Allah Adını yüceltmek için savaşır o Allah yolundadır” buyurdular¹⁵⁰

حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب عن الزهري قال أخبرني سعيد بن المسيب أن أبا هريرة قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ثم مثل المجاهد في سبيل الله والله أعلم بمن يجاهد في سبيله كمثل الصائم القائم وتوكل الله للمجاهد في سبيله بأن يتوفاه أن يدخله الجنة أو يرجعه سالماً مع أجر أو غنيمة Ebu’l-Yeman’dan, Şuayb’dan, ez-Zühri’dan, Said b. El-Müseyyib’dan, Ebu Hüreyre’dan, Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır: “Allah yolunda cihad edenin örneği –ki Allah kimin kendi yolunda cihad ettiğini daha iyi bilir- oruç tutan ve namaz kılan gibidir, Allah kendi yolunda vefat ettirdiği kimseyi cennetine koymayı yada sevap veya ganimetle geri döndürmeyi garanti etmiştir.”¹⁵¹

حدثنا إسماعيل قال حدثني مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ثم تكفل الله لمن جاهد في سبيله لا يخرج إلا الجهاد في سبيله وتصديق كلماته بأن يدخله الجنة أو يرجعه إلى مسكنه الذي خرج منه مع ما نال من أجر أو غنيمة

¹⁴⁹ Buhari, I,22, İman,25, hadis no:36.

¹⁵⁰ Buhari, III,1137, Hums,10, hadis no:2958.

¹⁵¹ Buhari, III,1027, Cihad ve Siyer,2 hadis no:2635.

İsmail'den, Malik'den, Ebi'z-Zinad'dan, el-A'rac'dan, Ebu Hüreyre'den, Rasulullah(s) şöyle buyurmuşlardır; “Allah teala kendisini tasdik ederek, kendi rızası için kendi yolunda cihad eden kimseyi Cennete koymayı ya da sevapla veya ganimetle geldiği yere döndürmeyi garanti etmektedir.”¹⁵²

حدثنا مسلم بن إبراهيم حدثنا قرة حدثنا عمرو بن دينار عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال ثم بينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يقسم غنيمة بالجعرانة إذ قال له رجل اعدل فقال له لقد شقيت إن لم أعدل

Müslim b. İbrahim'den, Kurra'dan, Amr b. Dinar'dan, Cabir b. Abdullah'dan, Şöyle demiştir: “Rasulullah (s) Ci'rane'de ganimet taksim etti, bir adam O'na adaletli ol dedi Rasulullah(s)'de ‘eğer adaletli olmazsam bedbaht olurum’ buyurmuşlardır.”¹⁵³

وحدثني زهير بن حرب حدثنا جرير عن عمارة وهو بن القعقاع عن أبي زرعة عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم تضمن الله لمن خرج في سبيله لا يخرجه إلا جهادا في سبيلي وإيمانا بي وتصديقا برسلي فهو علي ضامن أن أدخله الجنة أو أرجعه إلى مسكنه الذي خرج منه نائلا ما نال من أجر أو غنيمة والذي نفس محمد بيده ما من كلم يكلم في سبيل الله إلا جاء يوم القيامة كهينته حين كلم لونه لون دم وريحه مسك والذي نفس محمد بيده لولا على المسلمين ما قعدت خلاف سرية تغزو في سبيل الله أبدا ولكن لا أجد سعة فأحملهم ولا يجدون سعة ويشق عليهم أن يتخلفوا عني والذي نفس محمد بيده لو ددت أني أغزو في سبيل الله فأقتل ثم أغزو فأقتل ثم أغزو فأقتل

Züheyr b. Harb'den, Cerir'den, Ammare(İbn Ka'kae)'den, Ebu Züra'dan, Ebu Hüreyre'den, Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır: “Allah kendi yolunda cihad etmek için yola çıkana şu garantiyi verdi. Kim sırf benim yolumda, Bana inanarak, Peygamberlerimi tasdik ederek çıkarsa, onu Cennete sokmayı, ya da çıktığı evine birçok sevaplar veya ganimetler elde ederek döndürmeyi garanti erdim...”¹⁵⁴

حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الله بن يزيد أبو عبد الرحمن حدثنا حيوة بن شريح عن أبي هانئ عن أبي عبد الرحمن الحبلي عن عبد الله بن عمرو أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ثم ما من

¹⁵² Buhari, III,1135, Hums,8, hadis no:2955.

¹⁵³ Buhari, III,1143. Hums15, hadis no:2969

¹⁵⁴ Müslim, III,1495, İmarat, 28,hadis no:1876.

غازية تغزو في سبيل الله فيصيبون الغنيمة إلا تعجلوا ثلثي أجرهم من الآخرة ويبقى لهم الثلث وإن أجرهم لم يصيبوا غنيمة تم لهم

Abd b. Humeyd'den, Abdullah b. Yezid Ebu Abdurrahman'dan, Hayve b. Şureyh'den, Ebi Hanii'den, Ebu Abdurrahman el-Habli'den, Abdullah b. Amr'dan, Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır. “ Allah yolunda savaşan ve ganimet elde eden hiçbir gazi yoktur ki sevabının üçte ikisini dünyadan peşin almış olmasın, üçte biri ahirete kalır, eğer ganimet almazlar ise sevapları tamamlanır.”¹⁵⁵

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن حجر كلاهما عن بن علي واللفظ لابن حجر حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن أيوب عن حميد بن هلال عن أبي قتادة العدوي عن يسير بن جابر قال ثم هاجت ريح حمراء بالكوفة فجاء رجل ليس له هجيرى إلا يا عبد الله بن مسعود جاءت الساعة قال فقعد وكان متكئا فقال إن الساعة لا تقوم حتى لا يقسم ميراث ولا يفرح بغنيمة ثم قال بيده هكذا ونحاهما نحو الشام فقال عدو يجمعون لأهل الإسلام ويجمع لهم أهل الإسلام قلت الروم تعني قال نعم وتكون ثم ذاكم القتال ردة شديدة فيشترط المسلمون شرطة للموت لا ترجع إلا غالبية فيقتتلون حتى يحجز بينهم الليل فيفيء هؤلاء وهؤلاء غالب وتفنى الشرطة ثم يشترط المسلمون شرطة للموت لا ترجع إلا غالبية فيقتتلون حتى يحجز بينهم الليل فيفيء هؤلاء وهؤلاء غالب وتفنى الشرطة ثم يشترط المسلمون شرطة للموت لا ترجع إلا غالبية فيقتتلون حتى يمسا فيفيء هؤلاء وهؤلاء غالب وتفنى الشرطة فإذا كان يوم الرابع نهد إليهم بقية أهل الإسلام فيجعل الله الدبرة عليهم فيقتلون مقتلة إما قال لا يرى مثلها وإما قال لم ير مثلها حتى إن الطائر ليمر بجناباتهم فما يخلفهم حتى يخر ميتا فيتعاد بنو الأب كانوا مائة فلا يجدونه بقي منهم إلا الرجل الواحد فبأي غنيمة يفرح أو أي ميراث يقاسم فبينما هم كذلك إذ سمعوا ببأس هو أكبر من ذلك فجاءهم الصريخ إن الدجال قد خلفهم في ذراريهم فيرفضون ما في أيديهم ويقبلون فيبعثون عشرة فوارس طليعة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إنني لأعرف أسماءهم وأسماء آبائهم وألوان خيولهم هم خير فوارس على ظهر الأرض يومئذ أو من خير فوارس على ظهر الأرض يومئذ

Ebu Bekir b. Ebi Şeybe'den, Ali b. Hucr'dan, İki İbn Aliye'den, İsmail b. İbrahim'den, Eyyub'den, Humeyd b. Hilal'dan, Ebi Katade el-Adevi'den, Yesir b. Cabir'den, şöyle demiştir. “ Kufe'den kızıl bir rüzgâr esti, bir adam geldi ve ey Abdullah b. Mesud kıyamet geldi dedi, İbn Mesud uzanmış idi oturdu ve “ Miras taksim edilmez olmadıkça, ganimetle sevinilmedikçe kıyamet kopmaz. Elini kaldırıp Şam tarafını gösterdi ve dedi ki –Müslümanlarla çarpışmak için düşman hazırlık yapacak. Müslümanlar da onlara karşı toplanacak, Kendisine: Rumları mı kastediyorsun diye soruldu? –Evet dedikten sonra şöyle devam etti,

O savaşınızda şiddetli bir hücum olacak. Müslümanlar ölüm için bir öncü bir birlik kuracaklar. Kıyasıya çarpışacaklar, ancak gece olunca savaş duracak, her iki tarafta yenilemeyecek. Öncü birlik tükenecek. Sonra Müslümanlar bir ölüm birliği daha kuracak. Akşama kadar yine savaşacaklar. Gene her iki tarafta yenilemeyecek. Öncü birlik tükenecek. Yine Müslümanlar ölüm için bir öncü birlik kuracak. Sonra akşama kadar yine savaşacaklar. Yine her iki tarafta yenilemeyecek. Dördüncü gün olunca Müslümanlardan kalanlar büyük bir azim, sabır ve sebatla onlara saldıracaklar. Allah o zaman düşmanı kahredecek. Öylesine şiddetli bir savaş olacak ki, havadan geçen kuşlar bile yere düşecekler, bir babanın oğulları birbirlerini sayacaklar yüz kişi oldukları halde tek bir kişi kalacak. Bu durumda hangi ganimete sevinilsin hangi miras taksim edilsin, Onlar böyle şaşkın durumdayken daha kalabalık insanların geldiklerini görecekler, Derken Deccalın gelip çocuklarına musallat olduğunu haykıran bir ses duyacaklar, Ellerindekini ve avuçlarındakileri bırakıp oraya doğru koşacaklar. Onar kişilik öncü birlik gönderecekler. Rasulullah (s) şöyle buyurdu: “Ben onların ve babalarının isimlerini, atlarının rengini, biliyorum. O gün onlar yeryüzünün en iyi süvarileri olacak –ya da süvarilerin en iyilerinden olacak.”¹⁵⁶

أخبرنا أحمد بن محمد العنزي حدثنا عثمان بن سعيد الدارمي حدثنا محبوب بن موسى أنبأ أبو إسحاق الفزاري عن عبد الله بن شوذب حدثني عامر بن عبد الواحد عن عبد الله بن بريدة عن عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما قال ثم كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أصاب غنيمة أمر بلالا فنأدى في الناس فيجيبون بغنائمهم فيخمسها ويقسمها فجاء رجل بعد ذلك بزمام من شعر فقال يا رسول الله هذا فيما كنا أصبناه من الغنيمة قال أسمعت بلالا نادى ثلاثا قال نعم قال فما منعك أن تجيء به قال يا رسول الله فاعتذر قال كن أنت تجيء به يوم القيامة فلن أقبله عنك هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه

Ahmet b Muhammed el-Anzi'den, Osman b. Said ed-Darimi'den, Mahbub b. Musa'dan, Ebu İshak el-Fezari'den, Abdulah b. Şevzeb'den, Amir b. Abdulvahhab'dan, Abdullah b. Büreyde'den, Abdullah b. Amr'dan, şöyle rivayet etmiştir. Rasulullah (s) ganimet elde ettiği zaman Bilal'e emreder, O'da

¹⁵⁵ Müslim, III,1514. , İmarat, 44,hadis no: 1906.

¹⁵⁶ Müslim, IV,2223, Fiten,11, hadis no:2899. Ahmet b. Hanbel, I,435. Tayalisi, Müsned, I,51.

insanlara seslenir, insanlarda ellerindeki ganimetleri getirirlerdi beşte birini ayırır sonra taksim ederdi, bir adam bu çağrıdan sonra yünden bir yular getirdi ve: Ya! Rasulallah bu ganimetten elde ettiklerimizdir dedi –Rasulullah (s) ‘Bilal’in üç kere anonsunu duymadın mı?’ Dedi. Adam: Evet dedi. Rasulallah(s) ‘Bunu getirmene mani olan nedir’ deyince; -Ya Rasulallah özrümü kabul buyur dedi. Ancak Rasulallah(s) : ‘Sen Kıyamet gününde bununla geleceksin bunu asla kabul etmeyeceğim buyurdu.’¹⁵⁷

Süleyman b. Harb’den, Cerir’den(İbn Hazim), Ya’la b.Hakim’den, Ebi Lebid’den, şöyle demiştir “Biz Abdurrahman b. Semure ile Kabil’de iken İnsanlar ganimet elde ettiler ve yağmaladılar, Abdurrahman ayağa kalktı ve şöyle dedi “Ben Rasulallah’ın(s) yağmadan nehyettiğini duydum.” Bunun üzerine aldıklarını geri getirdiler, O’da ganimeti taksim etti.¹⁵⁸

حدثنا محمد بن العلاء ثنا أبو معاوية ثنا أبو إسحاق الشيباني عن محمد بن أبي مجالد عن عبد الله بن أبي أوفى قال ثم قلت هل كنتم تخمسون يعني الطعام في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال أصبنا طعاما يوم خيبر فكان الرجل يجيء فيأخذ منه مقدار ما يكفيه ثم ينصرف

Muhammed b. El-Ala’dan, Ebu Muaviye’den, Ebu İshak eş-Şeybani’den, Muhammed b. Ebi Mücalid’den, Abdullah b. Ebi Evfa’dan, şöyle dedi: siz Rasulallah (s) zamanında yiyecekleri ganimet olarak taksim eder miydiniz diye sordum: Şöyle dedi “Hayber fethinde yiyecek ele geçirdik ancak kişiler gelip ihtiyacı kadar alır ve giderdi”¹⁵⁹

حدثنا هناد بن السري ثنا أبو الأحوص عن عاصم يعني بن كليب عن أبيه عن رجل من الأنصار قال ثم خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفر فأصاب الناس حاجة شديدة وجهد وأصابوا غنما فانتهبوها فإن قدورنا لتغلي إذ جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم يمشي على قوسه فأكفأ قدورنا بقوسه ثم جعل يرمل اللحم بالتراب ثم قال إن النهبة ليست بأحل من الميتة أو إن الميتة ليست بأحل من النهبة الشك من هناد

Hennad b. Es-Sirri’den, Ebu’l-Ahves’den, Asım(İbn Kuleyb)’den, Babasından, Ensardan bir adamdan, şöyle demiştir. Rasulallah(s) ile bir sefere çıktık, insanlar aşırı ihtiyaç içerisine düştüler, koyun sürüsü ele geçirip

¹⁵⁷ Ebu Davud, II,76.Cihad,144,Hadis no:2712. Nisaburi, Müstedrek, II,139.

¹⁵⁸ Ebu Davud, II, 73.Cihad, 138.hadis no:2703.

¹⁵⁹ Ebu Davud, II,73, Cihad,138 hadis no:2704.

yağmaladılar, tencereler kaynarken Rasulullah (s) geldi ve yayı ile tencerelerin altını söndürdü, sonra etleri toprağa buladı, şöyle dedi: “Yağma malı leşten daha helal değildir veya leş yağmadan daha helal değildir” (Ravi Hennad şek etmiştir)¹⁶⁰

أخبرنا عمران بن موسى السخثياني حدثنا عثمان بن أبي شيبة حدثنا حفص بن غياث عن بن جريج عن عطاء عن عبيد بن عمير عن عائشة قالت ثم ما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يسرع إلى شيء من النوافل أسرع منه إلى الركعتين قبل الصبح ولا إلى غنيمة يفتنهما

İmran b. Musa es-Sahtiyani'den, Osman b. Ebi Şeybe'den, Hafs b. Gıyas'dan, İbn Cüreyc'den, Ata'dan, Ubeyd b. Umeyr'den, Aişe'den, Şöyle demiştir: “ Rasulullah(s)sabah namazından önceki iki rekât namaz için acele etmesiyle, elde ettiği ganimeti taksim hususundaki acelesini başka hiçbir şekilde görmedim.”¹⁶¹

أخبرنا أحمد بن علي بن المثنى حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا حاتم بن إسماعيل عن حميد بن صخر عن المقبري عن أبي هريرة قال ثم بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثنا فأعظموا الغنيمة وأسرعوا الكرة فقال رجل يا رسول الله ما رأينا بعث قوم أسرع كرة ولا أعظم غنيمة من هذا البعث فقال صلى الله عليه وسلم ألا أخبركم بأسرع كرة وأعظم غنيمة من هذا البعث رجل توضع في بيته فأحسن الدفع ثم تحمل إلى المسجد فصلى فيه الغداة ثم الضحى فقد أسرع الكرة وأعظم لغنيمة

Ahmet b.Ali b.el- Müsenna'dan, Ebu Bekir İbn Ebi Şeybe'den, Hatem b. İsmail'den, Humeyd b.Sahr'dan, Mukri'den, Ebu Hüreyre'den, “ Rasulullah (s) bir seriye gönderdi çok miktarda ganimet elde etiler. Ve süratlice saldırıp geri döndüler, Bir adam: ya Rasulallah (s) bu seriyyeden daha hızlı ve daha çok ganimet elde eden bir seriyye görmedik. Deyince, Rasulullah (s) şöyle buyurdu: ‘Ben size bu seriyyeden daha hızlı ve daha çok ganimet kazandıran şeyi haber vereyim mi, bir kişi evinde güzelce abdestini alıp, hacetini güzelce görür ve sonra mescite gider, sabah ve kuşluk namazını kılar ise sanki saldırıyı çabuk yapmış ve çok ganimet elde etmiştir’.”¹⁶²

¹⁶⁰ Ebu Davud, II,73, Cihad,138 hadis no:2705.

¹⁶¹ İbn Hibban, Sahih, VI,210.

¹⁶² İbn Hibban, Sahih, VI,276.

أخبرنا أبو خليفة قال حدثنا مسلم بن إبراهيم قال حدثنا قرّة بن خالد عن عمرو بن دينار عن جابر بن عبد الله قال ثم بينما النبي صلى الله عليه وسلم يقسم غنيمة بالجعرانة إذ قال له رجل اعدل فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا ويلي لقد شقيت إن لم أعدل

Ebu Halife'den, Müslim b. İbrahim'den, Kura b. Halid'den, Amr b. Dinar'dan, Cabir b. Abdillan'dan, şöyle demiştir "Rasulullah (s) Ci'rane'de ganimetleri taksim ederken bir adam adaletli ol dedi, Peygamber efendimiz (s) –'yazıklar olsun eğer adaletli olmaz isem bedbaht olurum buyurmuşlardır.'"¹⁶³

2.HADİSLERİN SENET VE METİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu kısımda 'beş şey bana verildi' hadisi ile önceki toplumlara ganimetin alınmasının yasaklandığını ifade eden hadisleri senet ve metin yönünden değerlendirerek, hadislerin durumunu inceleyeceğiz.

Beş şey bana verildi hadisinin tarikleri;

BUHARİ'DE(256)

Muhammed b. Sinan'dan, Huşeym'den, Seyyar'dan(Ebu'l-hakem), Yezidu'l-Fakiyr'den, Cabir b.Abdullah'dan, şöyle demiştir: "Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır: Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verildi. Bir aylık mesafeden düşmanıma korku salmakla yardımolundum, Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı ümmetinden her kime namaz vakti gelir çatarsa namazını kılınsın, Ganimetler bana helal kılındı, her peygamber kendi kavmine özel gönderilirdi ben ise tüm insanlara gönderildim, bana şefaaf verildi."¹⁶⁴

Cabir b.Abdullah › Yezidu' l-Fakiyr › Seyyar' dan(Ebu' l-hakem) › Huşeym › Muhammed b. Sinan. Hadisin tariki;

Buhari'de Teyemmüm bölümünde geçen hadisin tariki. Said b.Nadr'dan, Huşeym'den, Seyyar'dan, Yezidu'l-Fakiyr'den, Cabir b. Abdillan'dan, şöyle demiştir. Rasulullah (s) buyurdu "Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş

¹⁶³ İbn Hibban, Sahih, I,303.

¹⁶⁴ El- Buhari, I,168, Mesacid, 23.

şey bana verilmiştir. Bir aylık mesafeden düşmanıma korku salmakla yardım olundum, yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı öyleyse ümmetinden birisine namaz vakti gelir çatarsa namazı kılsın, benden önce kimseye helal olmayan ganimetler bana helal kılınmıştır, bana şefaah verildi, peygamberler özellikle kendi kavmine gönderilirken ben insanların geneline gönderildim.”¹⁶⁵

MÜSLİM'DE(261)

Yahya b.yahya'dan Hüseyim'den, Seyyar'dan, Yezidu'l-Fakiyr'den, Cabir b. Abdullah el-Ensari'den, şöyle demiştir: Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur “ Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verilmiştir. Her peygamber özellikle kendi kavmine gönderilirken, ben siyah ve kırmızı herkese gönderildim. Ganimetler benden önce hiç kimseye helal değilken bana helal kılındı, yeryüzü bana tertemiz ve mescit kılındı her kime namaz vakti gelir çatarsa nerede olursa olsun namazını kılar, bir aylık mesafeden düşmanıma korku salmakla yardım olundum, bana şefaah verildi.”¹⁶⁶

Müslimin diğere rivayetinde; Yahya b. Eyyub'dan, Kuteybe b. Said'den, Ali b. Hucr'dan, bunların hepsi İsmail'den (İbn Cafer), Ala'dan, Babasından, Ebu Hüreyre'den; Rasulullah (s)'in şöyle demiştir. “Altı şey ile peygamberlere üstün kılındım. Az sözle çok şey ifade etme kabiliyeti (جوامع الكلم) bana verildi, korku salmakla yardım olundum, ganimetler bana helal kılındı, yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı, tüm yaratılmışlara peygamber olarak gönderildim, peygamberler benimle son buldu.”¹⁶⁷

¹⁶⁵ El-Buhari,a.g.e. I,128,Teyemmüm, daha geniş açıklama için Tecridi Sarih II,245'e bakılabilir.

¹⁶⁶ Müslim, I,370,Mesacid, Hadis no:521,

¹⁶⁷ Müslim, I, 371, Mesacid, Hadis no: 523.

Müslim’de başka bir rivayette; Vehb’den, Amr b.el-Haris’den, Ebu Hüreyre’nin kölesi Ebu Yunus’tan, Ebu Hüreyre’den, Rasulullah(s)’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir “Düşmana korku salmakla yardım olundum, az sözle çok şey ifade etme kabiliyeti (جوامع الكلم) verildi, ben uyurken yeryüzünün hazinelerinin anahtarı elime konuldu.”¹⁶⁸

Bu rivayette; ganimet, yeryüzünün temiz ve mescit kılınması, peygamberliğin şümüllü olması, son peygamber olması özellikleri yer almaktadır.

İMAM ŞAFİ’NİN(204) es-Sunenu’l-Me’sura adlı eserinde hadisin tariki şöyledir; Tahavi’den, Müzeni’den, Şafii’den, Süfyan’dan, Said b. Müseyyib’den, Ebu Hüreyre’den, Rasulullah(s)’in şöyle buyurmuştur: “Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verilmiştir; yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı, korku salmakla yardım olundum, ganimetler bana helal kılındı, siyah ve beyaz herkese gönderildim, bana şefaaf verildi.”¹⁶⁹

İBN EBİ ŞEYBE, MUSANNEF(235)

Buhari’de Teyemmüm bölümünde geçen hadis Bu tarikle aynı lafızlarla İbn Ebi Şeybe’nin Musannefinde geçmektedir.¹⁷⁰ Musannefte geçen hadisin başka bir tariki de şöyledir; Muhammed b. Fudayl’den, Yezid b. Ebi Ziyad, Mücahid, Muksim’den, İbn Abas’dan, Rasulullah (s) Şöyle buyurmuştur; “ Beş şey bana verildi bunu övünmek için söylemiyorum, kırmızı ve siyah herkese gönderildim. Yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı, benden önce hiç kimseye helal olmayan ganimetler bana helal kılındı. Bir aylık mesafeye önümden giden korku ile yardım olundum, bana şefaaf verildi ama ben bunu ümmeti için kıyamet gününe erteledim, ümmetimden Allah’a ortak koşmayan kimse ulaşacaktır.”¹⁷¹

Musannef’te başka bir tarikte de şöyle yer almaktadır;

¹⁶⁸ Müslim, I,372, Mesacid, hadis no: 523.

¹⁶⁹ Eş-Şafii, Ebu Abdillallah Muhammed b.İdris, es-Sünenu’l-Me’sura, I,242.

¹⁷⁰ İbn Ebi Şeybe, Abdullallah b. Muhammed, Kitabu’l-Msannef fi’l-Ahadis ve’l-Asar, VI,303.

¹⁷¹ İbn Ebi Şeybe, a.g.e, VI,303.

Ubeydullah b. Musa'dan, İsrail'den, Ebu İshak'tan, Ebu Bürde b. Ebu Musa'dan, Babasından(Ebu Musa el-Eşari), Rasulullaah (s) Şöyle buyurmuştur; “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verildi. KIRMIZI ve siyaha (herkese) gönderildim, bir aylık mesafeden(düşmanıma) korku salmakla yardım olundum. Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı, benden önce hiçbir nebiye helal olmayan ganimetler bana helal kılındı, bana şefaati verildi, şefaati etme hakkını istemeyen hiç bir peygamber yoktur, ben ise şefaati erteledim ve ümmetinden Allah'a ortak koşmadan ölen kimseye tahsis ettim.”¹⁷²

İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde geçen bir hadiste beş şey sayılmış ancak ganimet zikredilmemiştir. Yahya b. Ebi Bükeyr'den, Züheyr b. Muhammed'den, Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'den, Muhammed b. Ali İbnu'l-Hanefiyye'den, Ali b. Ebu Talib'den, Rasulullaah(s) şöyle buyurmuşlardır; “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen şeyler bana verilmiştir. Biz bunlar nelerdir ey Allah'ın Resülü dedik, buyurdu ki; -korku salmakla yardım olundum, yeryüzünün hazinelerinin anahtarı bana verildi, Ahmet ismi ile isimlendirildim, toprak bana temiz kılındı, ümmetim en hayırlı ümmet kılındı.”¹⁷³

İbn Ebi Şeybe'nin başka bir rivayetinde üç şey zikredilmiş burada da ganimet zikredilmemiştir, İbn Fudayl'den, Ebu Malik el-Eşcai'den, Rabi'den, Huzeyfe'den, Rasulullaah (s) şöyle buyurmuştur; “insanlara üç şeyle üstün kılındık. Saflarımız meleklerin safları gibi kılındı. Yeryüzü tamamen bize mescit kılındı, su bulamadığımız zaman toprağı da temiz kılındı, ne benden önce nede benden sonra hiç kimseye verilmeyen Arşın altındaki hazine sarayından Bakara suresinin sonundaki şu ayetler verilmiştir.”¹⁷⁴

Musannef'te Rasulullaah'a verilen beş şeyin bir gece rüyada verildiği ifade edilmiştir, bu rivayet de şöyledir. Malik b. İsmail'den, Mindel'den, A'meş'den, Mücahid'den, Ubeyd b. Umeyr'den, Ebu Zer'den, şöyle dedi. Rasulullaah (s)'i

¹⁷² İbn ebi Şeybe, a.g.e, VI, 304.

¹⁷³ İbn Ebi şeybe,a.g.e, VI,304.

aramak için çıktım. O’nu namaz kılarken buldum, namazı kılincaya kadar bekledim. Rasulullah (s) şöyle buyurdu, “Bu gece benden önce hiçbir nebiye verilmeyen beş şey bana verildi. Korku salmakla yardım olundum düşman bir aylık mesafeden benden korkar, kırmızı-siyah herkese gönderildim, yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı, benden önce hiç kimseye helal olmayan ganimetler bana helal kılındı, bana iste verilsin denildi ben de bunu sakladım, sizden Allah’a ortak koşmayan kimse buna nail olacaktır.”¹⁷⁵

TAYALİSİ’NİN(204) Müsned’inde Ebu Zer’den bir rivayet zikredilmiştir; Ebu Davud’dan, Şu’be’den, Vasıl’dan, Mücahid’den, Ebu Zer’den, Rasulullah(s) şöyle buyurmuştur, “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verilmiştir, yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı. Düşmanıma bir aylık mesafeden korku salmakla yardım olundum, kırmızı ve siyah herkese gönderildim, benden önce hiçbir peygambere helal olmayan ganimetler bana helal kılındı, bana şefaata verildi ona ümmetinden Allah’a ortak koşmayan kişi nail olacaktır,”¹⁷⁶

HUMEYDİ(219) MÜSNED

Humeydi’den, Süfyan’dan, Zühri’den, Zühri’de Ebu Hüreyre’den işiten Sait veya Ebu Seleme’den, Ebu Hüreyre Rasulullah(s)’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir; “Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verilmiştir. Yeryüzü tamamen bana temiz ve mescit kılındı, korku ile yardım olundum, ganimetler bana helal kılındı, kırmızı ve siyaha gönderildim, bana şefaata verildi,”¹⁷⁷

ABDULLAH B. MÜBAREK, (181) EZ-ZÜHD

Ebu Amr b.Hayeviye’den, Yahya’dan, el-Huseyin’den, Veki’den, el-A’mes’den, Mücahid’den, Rasulullah(s), şöyle buyurmuştur; “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verilmiştir. Yeryüzü bana

¹⁷⁴ İbn Ebi Şeybe, a.g.e, VI,304.

¹⁷⁵ İbn Ebi Şeybe, a.g.e, VI,304.

¹⁷⁶ Tayalisi, Süleyman b. Davud Ebu Davud el-Farisi, Müsned-i Tayalisi, I,64.

¹⁷⁷ El- Humeydi, Abdullah b.ez-Zübeyr Ebu Bekir, Müsnedü'l-Humeydi, II,421.

mescit ve temiz kılındı, topluluğun benden bir aylık mesafeden korktuğu korku ile yardım olundum, siyah-beyaz herkese gönderildim, benden önce hiç kimseye helal olmayan ganimetler bana helal kılındı, bana iste sana verilsin denildi, ben duamı ümmetime şefaath olarak sakladım, Allah'a ortak koşmadan ölenler inşallah ona ulaşacaklardır.”¹⁷⁸ Aynı tarikle hadis bir kez daha aynı kitabın 563. sayfasından geçmektedir.

AHMET B. HANBEL'İN MÜSNEDİ'NDE

Beş şey bana verildi hadisinin müsnedde ki ravi zinciri şöyledir;

-Abdullah'dan, Babasından, Abdussamed'den, Abdulaziz b. Müslim'den, Yezid'den, Miksem'den, İbn Abbas'dan, Rasulullah(s) şöyle buyurmuştur, “Beş şey bana verildi...”¹⁷⁹

Abdullah'dan, Babasından, Kuteybe b. Said'den, Bekr b. Mudar'dan, İbnu'l-Had'den, Amr b. Şuayb'dan, Babasından, Dedesinden, Rasulullah(s) Tebuk seferi yılı geceleyin namaz kılmak için kalktı onun ashabından bir gurup O'nu korumak için arkasına toplandılar. Namazı kılınca onlara döndü ve şöyle buyurdular: “ Bu gece benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verilmiştir. Benden öncekiler (nebilere) kendi kavmine gönderilmişlerken ben tüm insanlara gönderildim. Düşmanımın kalbine korku dolar bu surette yardım olundum. Ganimetler bana helal kılındı, ben ganimetleri yerim, benden öncekiler ganimet yemeyi büyük günah sayarlar ve yakarlardı, yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı, namaz nerede bana ulaşırsa teyemmüm eder namazı kılarım, benden öncekiler bunu günah sayarlar ve kiliselerinde ya da sinagoglarında namaz kılarlardı. Beşincisi şudur ki; bana iste denildi-her peygamber isteğini yaptı, ben isteğimi kıyamet gününe erteledim, bu sizin ve Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik eden kimseler içindir.”¹⁸⁰

¹⁷⁸ Abdullah b. Mübarek b. Vadih el-Mervezi Ebu Abdillah, ez-Zühd, I,377.

¹⁷⁹ İbn Hanbel, Ahmet b. Muhammed, Müsned, I,301.

¹⁸⁰ Ahmet b. Hanbel, a.g.e., II,222.

Abdullah'dan, Babasından, Affan'dan, Abdurrahman b. İbrahim'den, Ala'dan, Babasından, Ebu Hüreyre'den, Rasulullah (s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir; “Peygamberlere altı şeyle üstün kılındım. Bunlar nedir ya Rasulullah dediler. “Bana az sözle çok şey ifade etme kabiliyeti verildi (جوامع الكلم). Korku salmakla yardım olundum, ganimetler bana helal kılındı. Yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı. Bütün mahlûka gönderildim, benimle peygamberler benimle son buldu, ben ve peygamberlerin misali çok güzel bir saray yapan sarayı bir kerpiç dışında tamamlayan adamın misali gibidir insanlar saraya bakarlar ve bu sarayın mimarisi ne güzel keşke şu kerpiç te tamamlansa derler, dikkat edin bu kerpiç benim.”¹⁸¹

Hadisin Müsned'deki başka bir varyantı şöyledir: Abdullah'dan, Babasından, Hüşeym'den, Seyyar'dan, Yezidu'l-Fakir'den, Cabir b. Abdullah'tan, Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: “Beş şey bana verildi...”¹⁸²

Müsned'deki başka bir senedi şöyledir: Abdullah'tan, Babasından, Hüseyin b. Muhammed'den, İsrail'den, Ebi İshak'tan, Ebu Bürde'den, Ebu Musa'dan Rasulullah'dan(s), şöyle buyurmuşlardır, “Beş şey bana verildi...”¹⁸³

Diğer rivayette Müsned'de: Abdullah'dan, Babasından, Yakup'dan, Babasından, İbn İshak'tan Süleyman el-A'meşten, Mücahid b. Cebr Ebi'l-Haccac'dan, Ubeyd b. Umeyr el-Leysi'den, Ebu Zer'den, Rasulullah(s) şöyle buyurdular: “Beş şey bana verildi...”¹⁸⁴

Müsneddeki diğer rivayet şöyledir: Abdullah'dan, Babasından, Muhammed b. Ca'fer-Behz- Haccac'dan, bunlar da Şu'be'den, Vasıl'dan, Behz'den, Vasıl-el Ahdeb'den, Mücahid'den, Haccac'dan, Mücahid'den, Ebu Zer'den, Hz. Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: “Beş şey bana verildi...”¹⁸⁵

¹⁸¹ Ahmet b. Hanbel, a.g.e., II, 411.

¹⁸² Ahmet b. Hanbel, a.g.e., III, 304.

¹⁸³ Ahmet b. Hanbel, a.g.e., IV, 416.

¹⁸⁴ Ahmet b. Hanbel, a.g.e. V, 145.

¹⁸⁵ Ahmet b. Hanbel, a.g.e. V, 161.

Müsned’de diğ er rivayet, Abdullah’dan, Babasından, Muhammed b. Ebi Adiy’d en, Süleyman et-Teymi’d en, Seyyar’dan, Ebu Ümame’d en, Rasulullah (s) şöyle buyurdular: “Rabbim Beni peygamberlere-veya diğ er ümmetlere-dört şeyle üstün kıldı ...”burada ş efaat zikredilmemiştir.¹⁸⁶

Diğ er rivayette de dört şey zikredilmiştir, Abdullah’dan, Babasından, Yezid’d en, Süleyman et-Teymi’d en, Seyyar’dan, Ebu Ümame’d en, Rasulullah(s) şöyle buyurmuşlardır: “Dört şeyle üstün kıldım.....” burada da ş efaat zikredilmemiştir.¹⁸⁷

DARİMİ’NİN SÜNENİNDE

Yahya b. Hasan’dan, Hüşeym’d en, Seyysr’dan, Yezidü’l-Fakiyr’d en, Cabir b. Abdullah’dan, Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır, “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verilmiştir...” Burada; peygamberliğin ş ümulü, ganimetlerin helal oluşu, yeryüzünün mescit ve temiz oluşu, düşmana korku salışı, ş efaatin verilmesinden bahsedilmektedir,¹⁸⁸

Diğ er rivayette, Yahya b. Hammad’dan, Ebu Avane’d en, Süleyman b. Mücahid’d en, Ubeyd b. Umeyr’d en, Ebu Zer’d en, Rasulullah (s) şöyle buyurmuşlardır; “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verilmiştir...”bir önceki hadisteki beş madde sayılmıştır¹⁸⁹

Hadisin sahabi ravileri: Cabir b. Abdullah, Ebu Zer el-Gıfari, Ebu Musa el-Eşari, Ebu Hüreyre, İbn Abbas, Amr b. As, Ebu Ümame dir.

Sahabi ravilere göre hadisin rivayet zincirleri şöyledir:

Hz.Peygamber› Cabir b.Abdullah› Yezidu’l-Fakir › Seyyar (Ebu’l-hakem) › Hüşeym › Muhammed b. Sinan› Buhari.

Hz. Peygamber› Ebu Hüreyre › Ebu A’lai › A’lai › İsmail (Ibn Cafer) › Ali b. Hucr, Kuteybe b. Saik, Yahya b.Eyyub› Müslim.

Hz. Peygamber› İbn Abbas› Miysem› Mücahid› Yezid b. Ebi Ziyad › Muhammed b. Fudayl› İbn Ebi Şeybe.

¹⁸⁶ Ahmet b. Hanbel,a.g.e. V,248.

¹⁸⁷ Ahmet b. Hanbel, a.g.e. V,256.

¹⁸⁸ Darimi, Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muhammed, es-Sünenü’ d-Darimi, I,374,Salat,111, hadis no:1389.

Hız. Peygamber > Ebu Musa el-Eşari > Ebu Bürde b. Ebu Musa > Ebu İşhak > İsrail > Ubeydullah b. Musa > İbn Ebi şeybe.

Hız. Peygamber > Amr b. As > Abdullah b. Amr b. As > Amr b. şuayb > İbnu'l-Had > Bekr b. Mudar > Kuteybe b. Said > Abdullahın Babası > Abdullah > Ahmet b. Hanbel.

Hız. Peygamber > Ebu Ümame > Seyyar > Süleyman et -Teymi > Muhammed b. Ebi Adiy > Babasından > Abdullah > Ahmet b. Hanbel

Hız. Peygamber > Ebu Zer > Ubeyd b. Umeyr el-Leysi > Mücahid b. CebrEbi'l-Haccac > Süleyman el-A'meşten > İbn İşhak > Babası > Yakup > Babası > Abdullah > Ahmet b. Hanbel.

Hadis sened itibariyle sağlam gözükmetedir. Ravilerden Hüşeym b Beşir es-Sülemi hakkında sika, hafız, zeki denilmiştir.¹⁹⁰ Yahya b. Eyyub Ebu'l-Abbas el-Ėafiki el-Mısri: Mısır müftüsü idi, Ahmet b. Hanbel O'nun hafızasının zayıf olduğunu söylemiştir. Darekutni bazı hadislerinin muzdarip bazılarının ise münker olduğunu söylemiştir. İsmaili O'nun hadisleriyle delil getirilmez demiştir. Genel olarak diğer cerh ve tadil bilginleri sika ve hafız olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁹¹

Ali b. Hucr b. İyas: hakkında el-Mervezi, hafız olduğunu, Nesei de sika olduğunu bildirmiştir.¹⁹²

Kuteybe b.Said: Genel olarak güvenilir ravilerden sayılmıştır. Hakkında cerh eden bir görüş bulunmamaktadır.¹⁹³

Muhammed b. Sinan el-Bahili: Darakutni, Ebu Hatim, İbn Hibban, güvenilir olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁴

Miksem b. Necde Ebu'l-Kasım: İcli ve Darakutni güvenilir sayarken, Buhari, zayıf olarak kabul etmektedir.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Darimi, a.g.e. II,295.

¹⁹⁰ İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1984,XI,55.

¹⁹¹ İbn Hacer, a.g.e. XI,164.

¹⁹² İbn Hacer, a.g.e. VII,259.

¹⁹³ İbn Hacer, a.g.e. VIII,322.

¹⁹⁴ İbn Hacer, a.g.e. IX,183.

¹⁹⁵ İbn Hacer, a.g.e. X,256.

Yezid el-Fakir Ebu'l-Osman: Rical bilginleri sika olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁹⁶

Görüldüğü gibi hadiste senet yönünden problem olmadığı görülüyor. Ancak metin yönünden birtakım problemlerin olduğu sezilmektedir. Hadisin rivayetlerinde özellikler üç, dört, beş ve altı olarak farklı sayılar verilmektedir. Bunlar:

1-Bir aylık mesafeden düşmanıma korku salmakla yardım olundum

2-Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı öyleyse ümmetinden birisine namaz vakti gelir çatarsa namazı kılsın.

3-Benden önce kimseye helal olmayan ganimetler bana helal kılınmıştır.

4-Bana şefaet verildi.

5-Peygamberler özellikle kendi kavmine gönderilirken ben insanların geneline gönderildim.¹⁹⁷

6- Peygamberler benimle son buldu.

7-Az sözle çok şey ifade etme kabiliyeti (جوامع الكلم) verildi,

8-Ben uyurken yeryüzünün hazinelerinin anahtarı elime konuldu.¹⁹⁸

9- Ahmet ismi ile isimlendirildim.

10- Ümmetim en hayırlı ümmet kılındı.¹⁹⁹

11-Saflarımız meleklerin safları gibi kılındı²⁰⁰.

12-Bakara suresi son ayetleri arşın altında bir hazine olarak bana verildi.²⁰¹

13-Bana Kevser verildi.²⁰²

14- Benim tüm günahlarım affedilmiştir.

15-Şeytanım kâfir idi. Fakat Allah'ın yardımı ile Müslüman oldu.²⁰³

¹⁹⁶ İbn Hacer, a.g.e. XI,327.

¹⁹⁷ Buhari, I,128, Teyemmüm,Hadis no:328.

¹⁹⁸ Müslim, a.g.e. I,371, Mesacid ve Mevadiu's-Sala, nadis no:523.

¹⁹⁹ İbn Ebi şeybe, a.g.e, VI,304

²⁰⁰ Müslim, I,371, , Mesacid ve Mevadiu's-Sala, nadis no:523.

²⁰¹ Ahmet b. Hanbel, a.g.e. V,180.

²⁰² İbn Abdilber,Ebu Ömer Yusuf b.Abdillah Temhid, Vüzaratu'l-Umumi'l-Evkaf, Mağrip, 1378,V,219

²⁰³ İbn Hacer,Fethu'l-Bari,I,439.

İbn Hacer, Hz. Peygamber'in üstünlüğü ile ilgili sayılan özelliklerinin altmışı bulduğunu Ebu Said en-Nisaburi'nin Şerefu'l-Mustafa (s) adlı eserinde zikrettiğini nakletmiştir.²⁰⁴

Hadislerde ağırlıklı ifade olarak geçen beş özelliği Kur'an ekseninde değerlendirecek olursak;

1-Bir aylık mesafeden düşmanıma korku salmakla yardım olundum. Hadis Şarihleri Medine etrafında en uzak düşman mesafesinin bir aylık yol olduğunu beyan etmişlerdir,²⁰⁵ Burada Hz. Peygamber (s)'in hayatına baktığımız zaman durumun böyle olmadığı görülür. Kendi şahsına yönelik sayısız saldırılar olmuş, suikastla öldürülme planları yapılmış.²⁰⁶ Düşmanları her fırsatta saldırı planlamışlardır. Eğer Hz. Peygamberden düşmanları bir aylık mesafeden korkuyor ise niçin Kur'an'da Müslümanlara düşmanları korkutmak için güç hazırlamaları emrediliyor sorusu sorulabilir.²⁰⁷ Uhud savaşında dişi kırılmış, bir tuzak çukuruna düşürülmüş, miğferi yanaklarına batmış ve Müslümanlar yenilgiye uğramışlardır.²⁰⁸ Huneyn savaşında önce Müslümanlar şiddetli bir bozguna uğramışlardı. Eğer düşman korkmuş olsaydı ilk anda bu yenilgiyi nasıl yorumlayabiliriz. Kur'an'ın ifadesiyle yeryüzü bütün genişliğine rağmen dar gelmişti.²⁰⁹ Hz. Peygamberin toplam seriye sayısı; 70, Gazve sayısı ise 29 olarak kayıtlıdır. ²¹⁰ Bu serriyeler ve gazvelerde eğer düşmana korku salınsaydı, hiç birisi cesaret edip savaşa kalkışamazdı Görüldüğü gibi hadisin bu kısmı Hz. Peygamberin hayatıyla örtüşmüyor.

2- Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı öyleyse ümmetinden birisine namaz vakti gelir çatarsa namazı kılsın. Kur'an'a göre yeryüzünün ilk mesciti Kâbe'dir.²¹¹ Hz. Peygamber (s) hadislerinde namaz kılınmayacak yerleri

²⁰⁴ İbn Hacer, Fethu'l-Bari, I, 439.

²⁰⁵ İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VI, 128.

²⁰⁶ Enfal, 8/30. Konuyla ilgili İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'an, II, 400. Bakılabilir.

²⁰⁷ Enfal, 8/60

²⁰⁸ İbn Ebi Şeybe, Musannef, VII, 371.

²⁰⁹ Tevbe 9/25, Taberi, Tefsir, VI, 340.

²¹⁰ Süheyli, Abdurrahman b. Abdillah, er-Ravdu'l-Unf fi Şerhi's-Siretin Nebevi li'bni Hişam, Thk. Abdurrahman el-Vekil, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire, t.y, IV, 248,

²¹¹ Ali İmran 3/96.

açıklamışlardır: Kabirler, hamam,²¹² buna ilaveten mezbaha, yol üzerinde, deve barınaklarında da namaz kılmayı yasaklamıştır.²¹³ Hz. İsa çok yolculuk yaptığı için gittiği yerlerde namazını kıldığı rivayet edilmiştir.²¹⁴ Buradan anlaşılan geçmiş ümmetler için de yeryüzünün temiz ve namazgâh olduğu sonucuna varılabilir. Kiliseler ve Havralar sonradan ortaya çıkan kurumlar olmuştur. Bu kısım da tarihi vakalarla örtüşmemektedir.

3-Benden önce kimseye helal olmayan ganimetler bana helal kılınmıştır. İslam tarihindeki ilk ganimetin Bedir savaşından iki ay önce vuku bulan Abdullah b. Cahş serriyesi ganimetleri olduğu rivayetlerde geçerken,²¹⁵ ganimetin helal kılındığını bildiren ayetler Bedir savaşından sonra inmiştir. Bedir’de alınan esirler ve ganimetlerle ilgili olarak, Enfal 8/68’de “Eğer Allah’tan, önceden geçmiş bir söz olmasaydı aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu” ayetinin indiği rivayet edilmiştir.²¹⁶ ‘Önce geçmiş söz’ den maksadın; Ganimetin bu ümmete helal kılınacağına dair levh-i mahfuzdaki karar olduğu veya daha önceden iman edenlere, hicret edenlere ve Resulüne yardım edenlere azap etmeyeceğini bildirmiş olması şeklinde yorumlanmıştır. Henüz ganimetin helal kılınmasının ayeti inmeden esir ve ganimet alınmasının bu ayetin iniş sebebi olduğu söylenmiştir.²¹⁷ Bedir ganimetlerinin alınması, kanaatimizce o dönemin uygulamalarının bir yansımasıdır. Eğer Önceki milletlere ganimet haram olsaydı, bunun bilinmesi ve ganimetin alınmaması gerekirdi. Oysaki hem Bedir’den iki ay önce hem de Bedir’de ganimetlerin alınması ganimetin önceki Milletlere yasak olmadığı sonucunu düşündürüyor.

Ganimetlerin önceki peygamberlere haram olduğu kanaati Ayetlerin yorumunda çıkarılmaktadır, Enfal 8/69’da “Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yiyin. Ve Allah’tan korkun. Şüphesiz ki Allah

²¹² Mubarekfuri, Tuhfetu’l-Ahvezi, II,219

²¹³ Ayni, a.g.e. IV,190.

²¹⁴ Ayni, a.g.e. IV,8

²¹⁵ Mübarekfuri, VIII,377.

²¹⁶ Taberi, Tefsir, VI,288.

²¹⁷ Taberi, Tefsir, VI,288.

bağışlayan ve merhamet edendir” Oysa ayet hakkında hüküm bulunmayan ganimetin helal olduğu hükmünü getiriyor, geçmiş ümmetlerde ganimetin yasak olduğuna temas edilmiyor. Tevrat’ta Hz. Musa’nın ganimet almasından ve askerlerine yarısını paylaştırmasından bahsedilmektedir²¹⁸ Yine ganimetin alınmasını isteyen cümlelere de rastlanmaktadır “...Allah’ın Rab onları senin eline geçirdiğinde, erkekleri kılıçtan geçireceksin, kadınları, çocukları, hayvanları ve şehirde bulunan bütün malları, kendin için ganimet edineceksin... Ancak ilah Rabb’in sana miras olarak verdiği şehirlerin içinde yaşayan her canlıyı öldürmelisin...”²¹⁹ Temellerinde ilahi dinlerin kalıntılarının bulunduğu, Sümerler, eski Mısır, Roma, Asur, Medya v.b. medeniyetlerin tarihlerine bakıldığında hepsinin ganimet aldığını görüyoruz.²²⁰ Hadisin bir rivayetinde Tebuk seferi esnasında Hz. Peygambere rüyasında bu beş şeyin bildirildiği vardır,²²¹ Tebuk seferi hicri 9. yılda meydana gelmiştir. Bundan önce niçin gündeme gelmedi de niçin Tebuk seferinde gündeme geldi, oysaki Bedir savaşından iki ay önce bile ganimetler alınıyor ve kullanılıyordu. Bütün bu yönlerden bakıldığında Hadisteki metin problemlerinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Hadis Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden üstün yönlerine vurgu yapmaktadır, diğer rivayetlerdeki üstünlük özelliklerinin sayısını altmışa kadar çıkarıldığı kayıtlıdır.²²² Buradan; Peygamberler arsında üstünlük iddiasının bir sonucu olarak böyle bir sözün Hz. Peygambere atfedildiği düşünülebilir. Hadisin diğer kısımları konumuzu uzatacağından bu kadarla yetinmeyi uygun bulduk.

3.ÖNCEKİ TOPLUMLARA GANİMETİN HELAL OLMAMASI

²¹⁸ Kitab-ı Mukaddes, Sayılar,31 /11–48,s.168.

²¹⁹ Eski Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi terc. İstanbul, 1989, s. 191.

²²⁰ İnan, Afet, Mısır Tarihi, s. 156. Günaltay, Şemsettin, İran Tarihi, I, 114.

²²¹ Ahmet b. Hanbel, II,222.

²²² İbn Hacer,Fethu’l-Bari,I,439.

İslam tarihindeki ilk ganimetin Bedir savaşından iki ay önce vuku bulan Abdullah b. Cahş serriyesi ganimetleri olduğu rivayetlerde geçerken,²²³ ganimetin helal kılındığını bildiren ayetler Bedir savaşından sonra inmiştir. Bedir’de alınan esirler ve ganimetlerle ilgili olarak, Enfal 8/68’de “Eğer Allah’tan, önceden geçmiş bir söz olmasaydı aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu” ayetinin indiği rivayet edilmiştir.²²⁴ ‘Önce geçmiş söz’ den maksadın; Ganimetin bu ümmete helal kılınacağına dair levh-i mahfuzdaki karar olduğu veya daha önceden iman edenlere, hicret edenlere ve Resulüne yardım edenlere azap etmeyeceğini bildirmiş olması şeklinde yorumlanmıştır. Henüz ganimetin helal kılınmasının ayeti inmeden esir ve ganimet alınmasının bu ayetin iniş sebebi olduğu söylenmiştir.²²⁵ Bedir ganimetlerinin alınması, kanaatimizce o dönemin uygulamalarının bir yansımasıdır. Eğer Önceki milletlere ganimet haram olsaydı, bunun bilinmesi ve ganimetin alınmaması gerekirdi. Oysaki hem Bedir’den iki ay önce hem de Bedir’de ganimetlerin alınması ganimetin önceki Milletlere yasak olmadığı sonucunu düşündürüyor.

Hz. Peygamber’den gelen bir rivayette: “Peygamberlerden birisi sefere çıktı ve kavmine ‘evlenip henüz gerdeğe girmeyen, bina yapıp tavanını henüz yapmamış olan, gebe deve veya koyun alıp da doğumunu bekleyen, kimseler benimle gelmesin’ buyurdu ve sefere çıktı. Derken ikinci namazı vakti ya da yakın bir zamanda köye yaklaştı. Güneşe ‘sen ve ben memuruz, Allah’ım güneşi bizim için hapsed dedi’ ve güneş fetih gerçekleşinceye kadar hapsolundu ganimetler toplandı, ateş ganimeti yakmak için geldi, fakat yakmadı, Peygamber: İçinizde ganimete ihanet eden var, her kabileden bir adam bana biat etsin. Dedi, bir adamın eli O’nun eline yapıştı. Senin kabilen bana biat etsin dedi, iki veya üç kişinin eli eline yapıştı, ihanet sizdedir dedi, altından yapılmış inek başı gibi bir şey getirdiler, ateş geldi ve ganimetleri yaktı. Cenabı Hak bizim

²²³ Mübarekfuri, VIII,377.

²²⁴ Taberi, Tefsir, VI,288.

zayıflığımızı ve güçsüzlüğümüzü gördü bize olan merhametinde dolayı ganimetleri bize helal kıldı”²²⁶ Buhari’nin ravilerine baktığımızda Muhammed b. Alai, İbnu’l-Mübarek, Mamer, Hemmam b. Münebbih, Ebu Hüreyre şeklindedir. Muhammed b. Alai; 248 yılında vefat etmiş, Hafız, güvenilir denmiştir.²²⁷ Abdullah İbnu’l-Mübarek; Horasani, ilmi toplamış, sika, hadiste güvenilir bir kimsedir denilmiştir.²²⁸ Mamer b. Raşid; güvenilir, Âlim, denilmiştir.²²⁹ Hemmam b. Münebbih; sikadır, tabiindendir denilmiştir. Ukayli hadislerinin gayri mahfuz olduğunu söylemiştir.²³⁰ Hadiste senet yönünden bir problemin olmadığı görülmektedir ancak metin yönünden akla, bilime, Kur’an’a ve tarihi kayıtlarla çelişen noktalar bulunmaktadır. Hadisin şerhlerinde bu Peygamberin Yuşa b. Nun olduğu söylenmiştir. Güneşin, Beytu’l-Makdis’i fethedeceği gece Yuşa b. Nun’dan başka hiçbir beşer için hapsolunmadığı rivayet edilmiştir.²³¹ Yine Hz. Musa’nın İsrail oğullarını yürütürken dua ederek güneşin doğuşunu geciktirdiği rivayet edilmiştir, Hz. Peygamberin İsra olayında da güneşin hapsedilmesinin cereyan ettiği rivayet edilmiştir. Bir diğer olay da Hendek savaşında ikinci namazının vaktinin çıkması üzerine Rasulullah (s)’in namazı kılması için Allah güneşi geri çevirmiştir denilmiştir.²³² Yine Hz. Ali için güneşin battıktan sonra yeniden döndürüldüğüne dair rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetleri şıadan zındıkların uydurduğu söylenmektedir.²³³ Aynı şekilde Hz. Süleyman peygamberin de güneşi geri çevirdiği rivayeti vardır.²³⁴ Bu rivayetlere yukarıda temas ettiğimiz noktalardan dolayı ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Ateşin gelerek ganimetleri yakmasıyla ilgili olarak; geçmiş Peygamberlerin geleneğine göre toplanan ganimetleri, gökten bir ateşin gelerek yaktığını, bunun da cihadın kabulüne ve ihanetin olmadığına bir işaret olduğunu, kurban

²²⁵ Taberi, Tefsir, VI,288.

²²⁶ Buhari, a.g.e. III, 1136, Humus, 8, Hadis no:2956. Ahmet b. Hanbel, a.g.e. II, 318. Hemmam b. Münebbih, es-Sahife, I, 59.

²²⁷ Ebu Hatim er-Razi, el-Cerh ve’t-Ta’dil, VIII;52. Zehebi de sika olduğunu söylemiştir.

²²⁸ İcli, Marifetu’s-Sikat, II, 54.

²²⁹ İbn Hacer, Takribu’t-Tehzib, I, 541.

²³⁰ İbn Hacer, Tehzibu’t-Tehzib, XI, 59.

²³¹ Ahmet b. Hanbel. a.g.e. II, 325.

²³² İbn Hacer, Fethu’l-Bari, VI, 222.

²³³ İbn Kesir, el-Bidaye ve’n-Nihaye, VI, 86.

²³⁴ İbn Hacer, Fethu’l-Bari VII, 222.

ibadetinde de aynı şeyin olduğunu ileri sürmüşlerdir.²³⁵ Kur'an güneşin ve ayın Allah'ın ayetlerinden olduğu, belli bir hesap çerçevesinde hareket ettiğini beyan ederken, kıyametin kopuş sahnesi olarak ta güneşin sönmesini²³⁶ beyan etmektedir. Güneşin hapsedilmesi olayından hiç bahsedilmemesi bu gibi rivayetlere ihtiyatlı bakılmasını bizlere telkin etmektedir. Tarih kaynaklarında da güneşin hapsedilmesi olayına rastlamamaktayız. Kaldı ki bilimsel verilere göre güneşin doğuşu ve batışı dünyanın dönmesine bağlıdır. Güneşin hapsolabilmesi için dünyanın durması gerekir. Oysaki hadiste güneşin hapsolmasından bahsedilmektedir, bu bilgi eski devirlerde dünyanın sabit güneşin hareketli olduğu şeklindeki yanlış kanaati çağrıştırmaktadır. Dünyanın dönme hareketinin durması yerçekiminin yok olması anlamına gelecektir ki bu durumda dünyada hayat ortadan kalkacaktır. Hz. Peygamber (s) 'güneş ve ayın tutulmasının bir kişinin ne ölümü ne de doğumu ile ilgisinin olmadığını Allah'ın delillerinden birer delil olduğunu beyan etmiştir.'²³⁷ Böyle olunca bazı şeylerin gerçekleşmesi için beşeri tedbiri bırakıp Güneşin hapsolunması gibi olağan üstü şeylere sığınmak Peygamberler arasında üstünlük kurma anlayışının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Eğer böyle bir olay gerçekleşmiş olsa idi en az dünyanın yarısı tarafından bilinmesi ve günümüze nakledilmesi gerekirdi. Böyle bir nakil olmadığına göre bu gibi rivayetlere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

II. BÖLÜM

A. GANİMETİN PAYLAŞIMI

²³⁵ Nevevi, Şerhu'n-Nevevi ala Sahih'i-Müslim, XII,52.

²³⁶ Tekvir, 81/1, Yasin,36/38, Rahman,55/5.

²³⁷ Buhari, a.g.e, III,1171, Bedi'l-Halk,4,hadis no:3029.

Ganimetler Hz. Peygamberin emriyle bir yere toplanır ve hemen taksim edilmeyerek bir müddet bekletilirdi. Bunun sebebi, düşmanın düşünmesine fırsat vermek ve onları İslam'a kazandırabilme arzusu, olarak yorumlanabilir.

Hevazin kabilesi yenilip, kaçtıklarında onlardan bol miktarda ganimet ve esir alınmıştı. Ganimet dağıtımı 10 gün yapılmamıştı. Hevazin'in gelip Müslüman olmalarından ümit kesilince, ganimetler taksim edilmiştir.²³⁸

Ganimetler, Kur'an'da Enfal 8/41. ayette belirlendiği gibi taksim ediliyordu. "Eğer Allah'a ve ayrılma gününde o iki topluluğun karıştığı Bedir gününde, kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz ayetlere inanmışsanız bilin ki aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Elçisine, Allah'ın elçisinin akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye kadirdir."²³⁹ Ayette belirtildiği gibi, Önce ganimetin 1/5'i ayrılıyor, 4/5'i askerlere taksim ediliyordu. 1/5'lik kısım ise, Allah ve Rasulünün, Akrabalarının, yetimlerin, yoksulların ve yolcuların olmak üzere beş kısma ayrılıyordu. Bu Hz. Peygamber döneminde böyleydi. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında, Allah ve Rasulünün payı ile yakın akrabaların payı uygulaması kaldırılmış, ganimetin beşte biri üç kaleme harcanmaya başlanmıştır. Bunlar; yetimler, miskinler ve yolculardır. Hz. Ali'de bu uygulamayı benimsemiştir.²⁴⁰

İslam'da cihad safhasının başladığı dönemin ilk zamanlarında ganimet mallarının beşte biri ayrılarak, Müslümanların ödemesi gereken tazminatlara ve diyetlere harcanıyordu. Ganimetler çoğaldıkça artık yetimlere, yolculara ve fakirlere de pay ayrılmaya başlandı, denilmiştir.²⁴¹

²³⁸İbn Hişam, Sire, II, 902, İbn Sa'd, Tabakat, II,152.

²³⁹ Enfal 8/41.

²⁴⁰ Ebu Yusuf, Harac, s. 21.

²⁴¹ Ebu Yusuf a.g.e, s. 21.

İbn Hazm'a göre, Enfal 8/41 ayeti ganimet taksiminin son şeklini belirlemiştir. Bu sınırları kimsenin değiştirmeye ve kaldırmaya yetkisi yoktur. Kanaatimizce İbn Hazm'ın görüşü isabetli değildir. Rasulullah öldükten sonra Rasulullah'ın payı ne yapılacaktı, İbn Hazm bunun açıklamasını getirmemektedir.²⁴²

Savaşlar neticesinde alınan ganimetlerin paylaşımıyla ilgili esaslar ana hatlarıyla Kur'an'da bildirilmiş ve kimlerin pay sahibi olduğuna temas edilmiştir.²⁴³ İslam, eski uygulamayı, tamamen yürürlükte kaldırmış ve yeni düzenlemeler getirmiştir. İslam öncesi dönemde, her askerin elde ettiği ganimet kendisinin oluyor ve bunların 1/4'ü komutana veriliyordu. Hz. Peygamber koyduğu kurallarla, alınan ganimetin askerlere eşit oranda dağıtılması ve komutanın 1/5 alma prensibini uygulamaya koydu. Hz. Peygamber'in yaptığı reformun bir diğer yönü de, ganimet anlayışında getirdiği köklü değişiklikti. Ganimet bireysel düzeyden kurtarılarak, kolektif bir bünyeye kavuşturuldu. Ganimet savaşa aktif olarak katılanlara verildiği gibi, stratejik geri hizmetleri yürütenlere de pay veriliyordu.²⁴⁴

Bedir savaşıyla birlikte Hicri 2. yılda ganimetlerle ilgili hükümler gelmeye başlamıştı. Rivayetlere göre ganimet İslam öncesi din mensuplarına haram kılınmıştı, ne ganimet alabiliyorlar ne de tasarruf edebiliyorlardı.²⁴⁵ Bedir savaşında Mekkeliler yenilip, ganimetler Müslümanların eline geçince, Müslümanlar ganimetin helal olduğunu bildiren hükümler gelmeden, hemen ganimetleri almaya koşular. Bunun üzerine²⁴⁶ Enfal 8/68 ayeti inmiştir. Ayette “Eğer Allah tarafından önceden buyurulmuş böyle bir hüküm olmasaydı. Aldığınız şeyler yüzünden başınıza mutlaka bir azab çökerdi” buyrulmaktadır.

²⁴² İbn Hazm, el-Muhalla, VII,327.

²⁴³ Enfal 8/41.

²⁴⁴ Hamidullah, İslam'ın Doğuşu, s. 196.

²⁴⁵ Müslim, Sahih, III,1366, Cihad ve Siyer,11,Hadis no:1747..

²⁴⁶ Suyuti, Esbabu Nüzul, I, 177.

Bedir savaşında Hz. Peygamber “Kim bir düşman öldürür veya esir alırsa ona şu kadar pay var” demişti. Bunun üzerine genç askerler hemen atıldılar ve kaçan düşmanı takip ettiler, yaşları ilerlemiş olan askerler ise Hz. Peygamber’in etrafında O’nu korumak üzere kalmışlardı. Savaş sona erince gençler ganimetin kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Yaşlılar ise yaptıkları, görevin önemli bir görev olduğunu ileri sürerek, ganimetin, kendilerinin hakkı olduğunu ileri sürdüler. Tartışmalar büyüyünce Enfal 8/1 ayeti indi, ayet “Sana savaş ganimetlerinden soruyorlar, de ki, “Ganimetler Allah ve Resulünündür, siz gerçekten inanan insanlarsanız. Allah’tan korkun, aranızı düzeltin, Allah’a ve elçisine itaat edin” emriyle tartışmalara son noktayı koydu. Bundan sonra Hz. Peygamber ganimeti eşit miktarda askerlere dağıttı.²⁴⁷

Kur’an-ı Kerim ganimetin, Müslümanlara helal olduğunu bildiriyor ve²⁴⁸ Ganimetin nasıl dağıtılacağını açıklıyor. “Eğer Allah’a ve ayrılma gününde o iki topluluğun karıştığı Bedir gününde, kulumuz Muhammed’e indirdiğimiz ayetlere inanmışsanız bilin ki aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah’a, Elçisine, Allah’ın elçisinin akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye kadirdir.”²⁴⁹

Müslümanların İslam tarihinde elde ettikleri ilk ganimet, Abdullah b. Cahş komutasındaki birliğin, düşmandan ele geçirdiği mallardı. İlk, beşte biri alınan ve gerekli yerlere harcanan ganimet bu idi.²⁵⁰ Bu ganimet az miktarda olduğu için hükümleri içeren ayetler Bedir savaşından sonra inmiştir.

1. HZ. PEYGAMBER’İN GANİMET PAYI

²⁴⁷ Vahidi, Esbabu Nüzül, s. 200. Suyuti, Esbabu Nüzül, I,164–165.

²⁴⁸ Enfal 8/68.

²⁴⁹ Enfal 8/41.

²⁵⁰ İbn Sa’d, Tabakat, II,11, İbn Seyyidinnas, Uyunu’l-Eser, I,229.

Ganimet konusunda gelen ilk ayette (Enfal 8/1), tasarruf hakkı, Hz. Peygamber'e verilmişti. Daha sonra Rasulullah'ın payı beşte bire düşürülmüş ve beşte dördü savaşan askerlere tevdi edilmişti.²⁵¹ Beşte birlik kısmın tamamı Rasulullah'a ait değildi, O'na ait olan bölüm Beşte birin, beşte biri idi (Humsu'l-Hums).

Bundan başka “safiy” denilen bir payı daha vardı. Bu ganimetin genelinden, Rasulullah'ın kendisi için seçip aldığı, silah, at, cariye veya arazi gibi şeylerdi.²⁵² Hz. Peygamber, Hz. Safiyye bint Huyey'i ganimetler içerisinde seçmiş ve safi olarak kendisine almıştı.²⁵³ Rasulullah savaşa katıldığı zaman bu hakkı elde ediyordu, savaşa katılmazsa safi hakkı yoktu.²⁵⁴ Safiy hakkı sadece Hz. Peygambere ait olan bir haktı, Hz. Peygamber'den sonra, gerek komutan olsun, gerekse devlet başkanı olsun hiç kimsenin safiy hakkı olmadığına, âlimlerin çoğunluğu tarafından görüş birliği hâsıl olmuştur, denilmektedir.²⁵⁵ Hz. Peygamber savaşa katılsa da katılmasa da kendisi, ordudaki bir askerın payı gibi pay alırdı.²⁵⁶ Rasulullah Bedir savaşında hissesinden ayrı olarak aldığı Zülfikar adındaki kılıcı, Ebu'l-As b. Münebbih'i öldürdüğü için seleb olarak almıştır.²⁵⁷ Serahsi'ye göre Hz. Peygamber'in ganimetteki payı; safi, ganimetin beşte birinin beşte biri ve sıradan bir askerın aldığı pay gibi hisse olmak üzere üç adetti.²⁵⁸

Hz. Peygamber payına düşen ganimeti kendisinin, ailesinin ihtiyaçları için harcıyordu. Bu harcamadan sonra artan bir şey olursa onunla, ordu için gerekli olan askeri malzemeleri satın alıyordu.²⁵⁹ Hz. Peygamber hayattayken bu payı

²⁵¹ İbn Kudame, Muvaffakuddin. Ebu Muhammed, el-Muğni, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hicru't-Tıbaa ve'n-Neşr, Kahire 1992, 2. Baskı, IX, 283.

²⁵² Serahsi, Şerhu Siyeri Kebir, II, 608.

²⁵³ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VIII, 154-155.

²⁵⁴ Azimabadi, a.g.e, VIII, 154.

²⁵⁵ Süheyli, Ravdu'l-Unf, VI,564.

²⁵⁶ Said b. Mansur, ibn Şu'be el-Horasani, Sunen, Thk. Habiburrahman el-Azami, Daru'l-Kutubi'l-İlmi, Beyrut 1985, 1. Baskı, II, 254.

²⁵⁷ Said b. Mansur, Sünen, II, 255. Serahsi, a.g.e, II, 612.

²⁵⁸ Serahsi, a.g.e, c. 2, s. 608.

²⁵⁹ Derviş el-Hut, Hüsnü'l-Eser, s. 334.

alıyordu, ölümünden sonra bu pay ne olmuştur. Konu etrafında yoğun tartışmalar olmuştur. Bu payın, devlet başkanlarına ait olduğu görüşü ileri sürülmüş, sonunda bu payla, ordunun ihtiyacı olan silah ve teçhizat alımı konusunda görüş birliğine varılmıştı. Ömer b. Abdülaziz'in Hz. Peygamber'in payını ayırdığı ve Haşim oğullarına verdiği rivayet edilmektedir.²⁶⁰ Hz. Peygamber hayattayken beşe ayrılan humus (yani, genel ganimetin beşte biri) O'nun ölümünden sonra üçe ayrılmış ve miskinler, yetimler ve yolda kalmışlara harcanmıştır.²⁶¹ Hz. Peygamber zaten sözünde, "Ganimetinizden aldığım şey beşte birdir. Bu da zaten sizin işlerinizin görülmesi için harcanmaktadır." diyerek, ölümünden sonrası ganimet payının harcanacağı yeri de işaret etmiş oluyordu.²⁶²

2. PEYGAMBER YAKINLARININ PAYI

Ganimetin beşte birinin, beşte biri de Hz. Peygambere akraba olan kimselere verilmekteydi. Akrabalar ise Haşim oğulları ve Muttalip oğullarıydı.²⁶³ Akrabalara ganimetten pay ayrılmasının sebebi, Peygamber ve akrabalarına zekât almanın haram olmasıydı.²⁶⁴ Hatta Haşim ve Muttalib oğullarının, zekât toplama memuru olmaları bile yasaktı. Zekât memuru olmak isteyen, iki akrabasına Hz. Peygamber izin vermemişti.²⁶⁵

Yakın akrabaların ganimet payını dağıtmak üzere bir de devlet memuru tayin edilmişti. Hz. Ali kendi isteğiyle bu göreve tayin olmuştur. Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir zamanında bu görevi yürütmüştür.²⁶⁶

²⁶⁰ Ebu Yusuf, Haraç, s. 22.

²⁶¹ Ebu Yusuf, a.g.e, s. 21.

²⁶² Ebu Davud, II,91, Cihad, 161.. Nesei, VII,131. İmam Malik, II,457.Zehebi, Tarihu'l-İslam, s. 608.

²⁶³ Ebu Yusuf, Haraç, s. 21.

²⁶⁴ Müslim, Sahih II, 756, Zekât, 50. Hadis no:1069.

²⁶⁵ Müslim, a.g.e., II, 756 , Zekât, 51,Hadis no: 1072.

²⁶⁶ Ebu Yusuf, Haraç, s. 21.

Hiz. Peygamber Hayber ganimetlerini paylaştırırken, yakın akrabalarının payını, Haşim oğulları ve Muttaliboğulları'na vermişti. Cübeyr b. Mutim ve Osman b. Affan, Rasulullah'a giderek serzenişte bulunmuşlar ve Haşim oğullarına pay verilmesinin normal olduğunu, ancak Muttalib oğullarıyla, kendi kabilesinin Rasulullah'a yakınlıkta aynı derecede bulunduğunu buna rağmen kendilerine pay verilmeyip, Muttalib oğullarına hisse verilmesinin sebebini anlayamadıklarını ifade etmişlerdi. Hiz. Peygamber ise, bu iki kabilenin hem cahiliye hem de İslam döneminde birbirlerinin destekçisi olup hiç ayrılmadıklarını söyleyerek gerekçesini bildirmişti.²⁶⁷ Osman ve Cübeyr'in itirazlarının sebebi, Rasulullah Haşim oğullarındandı, Osman, Abdi şems oğullarından, Cübeyr ise Beni Nevfel'dendi. Abdi şems, Nevfel, Haşim ve Muttalip, hepsi Abdimenaf oğullarıdır. Abdimenaf ise, Hiz. Peygamber'in dördüncü nesilden dedesi olmaktadır.²⁶⁸

Hiz. Ömer zamanında bol miktarda ganimet elde edilmişti. Hiz. Ömer, Hiz. Ali'yi dağıtım görevlisi olduğu için yanına çağırması ve ganimetlerden, Yakın akrabalara düşen payı taksim etmesini istemişti. Hiz. Ali, bu mallara ihtiyaçları olmadığını, Fakirlere harcanmasının daha uygun olacağını söylemişti. Hiz. Ömer bu payı hazineye kaydettirdi ve fakirlere harcadı. Hiz. Abbas'ın, Hiz. Ali'ye çıkıştığı ve "Ey Ali bizi öyle bir haktan yosun bıraktın ki, artık kıyamete kadar bu hakkı alamayacağız" dediği rivayet edilmektedir.²⁶⁹

Aslında Rasulullah, her zaman elde edilen ganimetin beşte birinde, Haşimoğulları ve Muttalipoğullarına pay vermiş değildir. Hayber ganimetinde, her iki kabiliye de hisse ayırmamıştır. Bir defasında da Haşim oğullarına paylarını vermemiş, Muttalip oğullarına vermişti. Bu Hiz. Peygamberin şahsi tasarrufu olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷⁰

²⁶⁷ İbn Hazm, Muhalla, VII;327.

²⁶⁸ İbn Hazm, Muhalla, VII, 328. dipnot 5.

²⁶⁹ Ebu Yusuf, Haraç, S. 22.

²⁷⁰ İbn Hacer, Ahmet b. Ali b. Hacer, Fethu'l-Bari bi şerhi Sahihi'l-Buhari, Thk. Muhibbuddin el-Hatip, Muhammed Fuad Abdulkaki, Daru'r-Reyyan Li't-Turas, Kahire, 1987, 2. Baskı, VI, 277.

Hız. Ömer, Bekârların evlendirilmesi, borçlulara yardımcı olunması şartını koşarak, yakın akrabalara paylarını verebileceğini bildirmiş, ancak, Peygamber akrabaları, kayıtsız ve şartsız verilirse kabul edileceklerini söylediler. Hız.Ömer de bunu reddetmiştir²⁷¹. Daha sonraki dönemlerde Hız. Peygamberin yakın akrabalarının payları, tartışma konusu olmuş, neticede bu payın hazineye bırakılıp, sosyal ve askeri konularda harcanmasına karar verilmiştir.²⁷²

3. GANİMETTE DİĞER HAK SAHİPLERİ

Ganimetin beşte birlik kısmının beşte birlik kısmı (Humsu'l-Humus), sırayla yetimler, miskinler ve yolcular için harcanıyordu. Kur'an söz konusu sınıfların paylarını açıkça belirtmektedir.²⁷³

YETİMLER: Kur'an'da kendilerine iyi davranılması ve ikram edilmesi emredilen sınıfa dâhildirler.²⁷⁴ Ayetteki, yetimlerden maksat ihtiyaç sahibi yetimlerdir. Babası ölmüş kız ve erkek çocuğu buluş çağına gelinceye kadar yetim olarak kabul edilir. Hız. Peygamber, buluş çağını geçmiş kimsenin artık yetim olmaktan çıkacağını bildirmiştir.²⁷⁵ Müslim'in bir rivayetinde yetimin sakalı çıktığında kendisine faydalı olanı seçip alabilme yaşına geldiğinde yetimliğin kalkacağı bildirilmiştir.²⁷⁶

MİSKİNLER-FAKİRLER: Fakir, nisaba ulaşamayacak kadar malı olan veya kendi normal ihtiyaçlarını tamı tamına karşılayabilen ve dilenmesi meşru olmayan kimselerdir.²⁷⁷ Miskinler; ise ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bir şeye sahip olmayan kimsedir.²⁷⁸ Mecbur kaldığı zaman dilenmesi

²⁷¹ Ebu Yusuf, Haraç, s. 21.

²⁷² Ebu Yusuf, Haraç, s. 22.

²⁷³ Enfâl 8/41.

²⁷⁴ Fecr 89/17, Duha 93/9,

²⁷⁵ Maverdi, Ahkamu's- Sultaniyye, s. 127

²⁷⁶ Müslim, III,1443,Cihad ve Siyer,48, Hadis no:1812.

²⁷⁷ Ali, İbrahim Fuad Ahmed, el-Mevaridül- Maliyye Fi'l-İslam, s. 118

²⁷⁸ Maverdi, a.g.e, s. 127

yasaklanmamıştır.²⁷⁹ Kur'an miskinlere harcama yapmaya onların durumlarını iyileştirmek ve mali yönden desteklemek için gerekli tedbirleri almaya teşvik etmiştir.²⁸⁰ Ganimetten fakirler için pay ayrılması toplumsal dayanışmanın bir göstergesidir.

YOLCULAR: Kendi memleketinde bile olsa, yolculuk esnasında malından uzak kalan kimsedir. İhtiyaç sahibi olduğu için kendisine ganimetten ödenek ayrılmış ve böylece içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarılması istenmiştir.²⁸¹ Kur'an-ı Kerim her zorda kalana yardım etmeyi öngördüğü gibi, yolda kalmış yolcular içinde bir ödenek ayrılmasını, Müslümanlara bir görev olarak sunmaktadır.²⁸²

4. PAYLAŞIMA KONU OLMAYAN MALLAR

Hz. Peygamber'in orduyu savaşmaya teşvik etmek için, öldürülen düşman askerlerinin şahsi malı olan ve "seleb" diye isimlendirilen malları, öldüren askerlere verdiği rivayet edilmiştir. "Seleb" kavramının anlam çerçevesin giren, öldürülen askerin, bineği, silahı, zırhı, üzerinde bulunan eşyası ganimet taksimine konu olmamakta ve beşte biri alınmamaktaydı.²⁸³ Ancak seleb çok fazla miktarda olursa Hz. Ömer'in uygulamasına binaen, beşte biri alınıp hazineye konuluyordu.²⁸⁴

²⁷⁹ Ali, İbrahim Fuad Ahmed a.g.e, s. 118.

²⁸⁰ Abdalbaki, Muhammed Fuad, Mucemu'l-Müfehres, s. 254.

²⁸¹ Maverdi, a.g.e, s. 127.

²⁸² Abdalbaki, a.g.e, s. 342.

²⁸³ Ahmet b. Hanbel, VI,26.Mübarekfüri, Tuhfetu'l-Ahvezi, V,179.

²⁸⁴ İbn Hazm, el-Muhalla, VII,336.

Ele geçirilen düşman mallarından, gıda maddeleri ve hayvan yemleri, komutanın izni olsun olmasın, ganimet paylaşılın paylaşılmasın askerler tarafından kullanılmasında, herhangi bir yasaklama getirilmemiştir. Gıda maddeleri ve hayvan yemlerinde, devletin payı olan, beşte birlik pay da alınmamaktaydı.²⁸⁵

Ganimet paylaşımından önce, hayvanların kesilip etlerinin yenmesi ise yasaklanmıştır, çünkü bunda hem askerlerin, hem de devletin hakkı vardır. Böyle bir olayda, Hz. Peygamber etlerin pişirildiği tencereleri döktürmüş toprağa karıştırmıştır. Bunu yağmacılık olarak değerlendirmiş ve haram olduğunu beyan etmiştir. Ve “yağma malı leşten veya leş yağmadan daha helal değildir.” Buyurmuşlardır.²⁸⁶ İmam Malik, mal kabul edilmeyecek kadar az miktarda olan, gıda maddelerinin askerler tarafından ailesine götürülmesine herhangi bir sakıncası olmadığını söylemiştir. Ancak savaş esnasında, bu gıda maddelerini satarsa, parasını ganimetlerin içine katar demektedir.²⁸⁷

Hz. Ömer’in ordu komutanı, Şam’ı Fethettiğinde, Hz. Ömer’e mektup göndererek “yiyecek ve hayvan yemi bol olan bir yeri ele geçirdik, ne yapmamızı emredersiniz” diye sormuş, Hz. Ömer yazdığı karşılıkta, “Askerler bunlardan istedikleri gibi kullanırlar. Ancak para karşılığı bu malları satarlarsa, parasını beşte birlik devlet hissesi ve diğer askerlerin payları oranında paylaştırırsın” demiştir.²⁸⁸ Ganimet malını alıp kullanmaya izin verilmiştir ancak, bunların yıpratılması, zayıflatılıp iade edilmesi, diğer hak sahiplerinin hakkına tecavüz olduğundan yasaklanmıştır.²⁸⁹

5. GANİMETTE SÜVARİ VE PİYADELERİN PAYI

²⁸⁵ Ebu Davu, II,72, Cihad, 137.Azımabadi, Abnu'l-Mabud, VII, 264.

²⁸⁶ Ebu Davut, II,273, Cihad, 128.Said b. Mansur, Sünen, II, 241.

²⁸⁷ İbn Abdilber, İstizkar, XIV,120.

²⁸⁸ Serahsi, Şerhu Siyeri Kebir, III,106.

²⁸⁹ Şevkani, Neylu'l-Evtar, VIII,134.

H. Peygamber'in ganimet konusundaki uygulamalarından biri de atlı askerlere ganimetten fazla pay vermesi idi. Bunun sebebi at beslemeyi teşvik etmek ve at için yapılan masrafları bu şekilde telafi etme düşüncesi idi. Kur'an düşmanı caydırmak için at beslemeyi, kuvvet hazırlamayı emretmektedir.²⁹⁰ Hz. Peygamber "Atın perçeminde kıyamete kadar ganimet, mükâfat ve hayır bağlıdır." Buyurmuşlardır.²⁹¹

Düşmanı yıldırabilecek nitelikte donatılmış bir orduyu oluşturmak için at gerekli bir unsurdur. Zamanın ordularının savaşı kazanmasında en önemli faktörlerden biri olan at, Hz. Peygamber tarafından yetiştirilmesi özellikle istenmiş ve gerekli tedbirleri almıştı.²⁹² Alınan bu tedbirler neticesinde, Müslüman askerler arasında, at sahibi olanların sayısı hızla çoğalmış at sayısı çoğaldıkça savaştaki başarı da artmıştır. Bedir savaşında at oranı orduda %1 iken, yani 300 kişilik Bedir ordusunda at mevcudu üç iken,²⁹³ yedi yıl sonra bu oran yaklaşık %35'e yükselmişti. Tebuk seferinde 30 bin kişilik ordunun 10 bini süvari idi.²⁹⁴ Ordudaki at sayısının arttırılmasındaki faktörlerden belki de en önemlisi ganimet taksiminde atlı olan askerin piyadeden fazla pay almasıydı. Atın ganimete bir vesile olduğu vurgulanmıştır.²⁹⁵

Abdullah b. Ömer'den, Rasulullah (s) 'ganimetten ata iki, piyadeye bir pay vermiştir.'²⁹⁶ Hz. Peygamber savaşa piyade olarak katılan askere bir pay verirken süvari olarak katılana üç pay vermiştir. Bir pay kendisinin, iki pay da atından dolayı aldığından, üç payı oluyordu.²⁹⁷ Ebu Yusuf'un bir rivayetinde, Hz. Peygamber Bedir ganimetini taksim ederken süvariye iki piyadeye bir hisse vermiştir.²⁹⁸ Huneyn savaşına katılan Ebu Zer ve kardeşine iki hisse kendilerine,

²⁹⁰ Enfal 8/60.

²⁹¹ Buhari, III,1135,Menakıb,24. Müslim, III,1492, İmaret26, hadis no:1871.

²⁹² Müslim, II, 680,Zekât,6,Hadis no:987, Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VII; 161.

²⁹³ Zehebi Tarihu'l-İslam, s. 79.

²⁹⁴ İbn Seyyidinnas, Uyunu'l-Eser, II, 216.

²⁹⁵ Mübarekfuri, Tuhfetül-Ahvezi, V, 345.

²⁹⁶ Müslim, III,1383.Cihad ve Siyer,17, hadis no:1762. عن عبدالله بن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم

قسم في النفل للفرس سهمين وللرجل سهمًا

²⁹⁷ Ebu Davud, II,83, Cihad,154.hadis no:2733.

²⁹⁸ Ebu Yusuf, Haraç s.19-20

dört hisse de atlarına olmak üzere, toplam altı hisse vermiştir. Ebu Hanife'ye göre, at için bir sahibi için de bir hisse verilir demiştir. At için iki hisse verilmesini savunanlara, “Bu durumda bir hayvanı, bir insandan üstün tutmuş olursunuz” diyerek karşılık vermiştir. Ebu Hanife'nin dayanağı Hz. Ömer'in bir uygulamasıdır. Şam'a gönderdiği valisinin at için bir, sahibi için bir pay verdiğini duyunca hoşuna gitmiş ve onaylamıştır.²⁹⁹ Kanaatimizce Hz. Ömer'in bu uygulamayı onaylaması, artık at beslemeyi teşvik edecek bir sebebin kalmamasıdır. Çünkü önceden alınan tedbirler sayesinde at beslemek artık bir gelenek haline gelmiş ve yaygınlaşmıştı.

Ebu Yusuf, Ebu Hanife'ye şöyle itirazda bulunur; “Ata iki, binicisine bir pay verilmesini konu edinen rivayetler daha çok ve daha sağlamdır. Çoğunluk da bu görüştedir. Ata iki pay verilmesi, hayvanın insandan üstün tutulması anlamına gelmez. Eğer ölçü bu olursa, hayvana bir, insana bir pay verilmesi de hayvanla insanı eşit tutmak anlamına gelir”, demiştir. Süvariye fazla pay verilmesinin gerekçesini açıklayan Ebu Yusuf, süvarinin harcamasının daha fazla olmasındandır. Ayrıca savaş için en önemli araçlardan biri olan atın beslenmesi teşvik edilmiş olmaktadır. Neticede ata verilen pay, atın olmamakta sahibine dönmektedir demiştir.³⁰⁰

Muhammed Şeybani de ilginç bir çıkarımda bulunmaktadır. Savaşa zırhıyla katılan askere, devlet tarafından fazla pay verilebilir, der. Serahsi'de bütün bunların, at beslemeye ve savaşta kullanmaya birer teşvik mahiyetinde olduğunu söyler.³⁰¹

Ebu Hanife'nin, atların payı meselesinde; “Hayvanı insandan üstün tutamam” görüşüne, Şevkanî, Ebu Hanife'nin kendi fetvasıyla cevap vermiş ve şu fetvayı zikretmiştir. Ebu Hanife'ye göre bir kimse, diğerinin değeri 10 bin dirhemden fazla olan bir av köpeğini öldürse, kıymetini öder. Müslüman bir köleyi öldüren kimse ise kıymet olarak 10 bin dirhemden fazla ödemez. Bu fetvayla Ebu Hanife'nin, bir hayvanı bir insandan üstün tuttuğu ileri sürülmüştür.

²⁹⁹ Ebu Yusuf, Haraç, s. 20.

³⁰⁰ Ebu Yusuf, Haraç s. 20.

³⁰¹ Serahsi, Şerhu Siyeri Kebir, II, 769.

Şevkanî, bir ata fazla pay verilmesinin gayet normal olduğunu atın masrafının ve bakımının göz önünde bulundurulduğunu söyler.³⁰²

Kanaatimizce bu tartışmalar o zamanki savaş örfünün bir neticesidir. Tam manasıyla modern bir ordu anlayışı olmadığından, her bir asker hazırlığını ferdi olarak yapıyordu. Dolayısıyla masrafının karşılığını devlet bu şekilde ödüyordu. Böylece dönemin geleneğine göre her bir asker yaptığı kişisel harcamanın karşılığını almış oluyordu.

6. GANİMET HIRSI

Savaşın bir neticesi ve sonucu olan ganimet bazen gaye olabiliyor, bu da olumsuz neticeler doğuruyordu. Ganimeti gaye yapan etkenlerden biriside insanlardaki mal kazanma hırsı idi. Bu hırsın menfi sonuçlarının örnekleri çoktur.

Hz. Peygamberin gönderdiği bir askeri birlik, baskın yapacakları yere vardıklarında, içlerinden biri atını koşturarak, insanları uyarıyor ve “Şahadet kelimesini söyleyin canınızı koruyun” diyor. Bunun üzerine hepsi Müslüman oluyor. Diğer askerler “Ganimeti bize haram ettin” diyerek arkadaşlarına çıkışıyorlar. Ganimet hırsı, o insanların hidayete ermelerine sevinmelerine engel oluyor.³⁰³

Ganimet hırsı bazen savaş meydanında büyük bir bozguna bile sebep olabilmektedir. Huneyn savaşında, ilk anda İslam Ordusu çok açık bir şekilde üstün durumdaydı. Orduya katılmış, yeni Müslüman olmuş Mekkeliler hemen ganimete koşmuşlar ve pusuda bekleyen okçuların ani saldırısı sonucu, Müslümanlar ağır bir yenilgiyle karşı karşıya kalmışlardı. Hatta Ebu Süfyan, bu

³⁰² Şevkanî, Neylu'l-Evtar, VIII,118.

³⁰³ Ebu Davud, II,742, Edep, 110, Hadis no:5080.

yenilginin önü alınmaz artık denmişti. Neticede savaş Müslümanların lehine dönmüştür.³⁰⁴

Bedir savaşına sırf ganimet için katılmış olan, Kays b. Muharris, ve Hubeyb b. Yesaf'a, Hz. Peygamber niçin savaşa katıldıklarını sorduğunda. Açıkça ganimet için katıldıklarını söylemişlerdir.³⁰⁵

Uhud savaşı Müslümanların varlık mücadelesinin ikinci sınavını verdikleri önemli bir savaştı. Hz. Peygamber stratejik noktalara okçu birlikleri yerleştirmiş ve siperleri asla terk etmemeleri emrini vermişti.³⁰⁶ Savaşın ilk anlarında, düşman sancaklarının öldürülmesi düşmanı bozmuştu, kaçan düşmanı takip eden Müslüman askerler ganimetleri de toplamaya başlamışlardı. Okçu birliğindeki askerler, olayı görünce ganimet alamama endişesine kapıldılar ve siperlerini terk ettiler, ganimet hırsı, Rasulullah'ın emrini bile unutturmuştu. Neticede düşman atlı birliği savunmadaki bu boşluktan yararlanarak, Müslümanları arkadan kuşatmıştı. Sonuç mutlak bir galibiyetin, kesin bir yenilgiye dönüşmesiydi. Hz. Peygamber bile yaralanmıştı.³⁰⁷ Ganimet hırsı, mal ve saltanata düşkünlük negatif yönünü hep sergilemiş ve zararlı sonuçlar doğurmuştur.

Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn dönüşü yol alırken bedevîler ısrarla (ganimetin taksimini) talep ediyorlardı. Öyle ki bir ara, Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir semure ağacına doğru sıkıştırdılar ve ridasını kaptılar. Bunun üzerine durup şunu söyledi: "Ridâmı verin, şu taşlar sayısınca koyun olsa, ben yine de onu aranızda taksim ederdim. Ve sonra görürdünüz ki, ben ne cimriyim, ne yalancıyım, ne de korkağım."³⁰⁸

³⁰⁴ İbn Seyyidinnas, a.g.e, II, 190, Zehebi, Tarihu'l-İslam, s. 579.

³⁰⁵ Vakıdi, Megazi, I, 46.

³⁰⁶ İbn Seyyidinnas, a.g.e, II, 5.

³⁰⁷ İbn Seyyidinnas, a.g.e, II, 12.

³⁰⁸ Buhari, III,1038, Cihad ve Siyer,24. Abdürrezzak, Musannef, V,243.

II. GANİMET PAYLAŞIMINDAKİ ESASLAR

1. ADALET PRENSİBİ

Ganimet paylaşılırken her şeyden önce göz önünde bulundurulan esas, adalet prensibiydi. Orduda savaşan herkes eşit kabul edilmekte, komutanla, bir er arasında paylaşım esnasında ayırım yapılmıyordu. Askerin güçlü veya zayıfı göz önünde bulundurulmaz adalet prensibi işletilirdi.³⁰⁹

İbn Teymiye, adaleti gözetmenin zorunluluğuna işaret eder ve hiç kimsenin, sosyal statüsünden, ırkından ya da saygınlığından dolayı kayırılmayacağını, bu konuda Hz. Peygamber'in ve halifelerinin takip edilmesinin gerekliliğini belirtir.³¹⁰

Hz. Peygamber'in, ganimeti, savaşa katılanlara adil ve eşit bir şekilde dağıttığını gören Sa'd b. Ebi Vakkas- "Ya Rasulallah ordunun gözde, seçkin, şerefli elemanları ile avamdan, sıradan kimseleri bir mi tutuyorsun" diye çıkış yapınca. Hz. Peygamber-"Ey Sa'd annen seni kaybetsin, siz ancak zayıflarınız hürmetine rızıklandırılır, yardım görürsünüz" diyerek Sa'd'ı uyarmıştır.³¹¹

Ebu Yusuf da adalet prensibinin önemine değinmiş ve orduya üye olan tam silahlı ve donanımlı askerle, eksik teçhizatlı savaşta pek varlık gösterememiş askerlerin ganimet paylaşımında, aynı kategoride olması

³⁰⁹ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VII, 296.

³¹⁰ İbn Teymiye, Siyaseti Şeriyeye, s. 31.

gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre resmi sicillere kaydedilmiş devlet askerleriyle, gönüllü olarak savaşa katılmış askerler arasında da ayırım yapılmamaktadır.³¹²

Peygamber'in ganimet dağıtımında sosyal dengeyi sağlamak gayesi vardı. Bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamber, toplumun zayıf tabakasını göz önünde bulunduruyor ve sosyal adaleti temine özen gösteriyordu. Nadir oğulları ganimetini, Bedir ganimetleri gibi dağıtmasını öneren Hz. Ömer'e ret cevabı vermiş³¹³ Ensar'a danışarak, onaylarını aldıktan sonra, ganimetleri fakir Muhacirlere dağıtmıştır. Rasulullah bu uygulamayla, Ensar'ın yükünü azaltmayı ve Muhacirleri kendi ayağı üzerine durdurmayı hedeflemişti. Ensardan fakir olan iki kişiye de pay vermişti. Rasulullah'ın doğrudan Muhacire pay vermesi, adaletsizlik değildir. Muhacirlerin Ensar üzerindeki yükünün hafiflemesi dolaylı olarak, Ensar'a da pay verilmiş gibi olmaktadır.

2. TOPLUMSALLIK

Ganimet paylaşımında, göze çarpan bir diğer prensip de toplumun her kesiminin düşünülmesidir. Zamanın milli serveti olarak değerlendirebileceğimiz ganimetten toplumun her kesimine mümkün olan en büyük açılımlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Hayber ganimetinin paylaşılmasında, devletin başka bir bölgede görevlendirmesinden dolayı, savaşa katılamamış, görevliye payının ayrıldığını, hasta olup savaşa katılamamış askerlerin paylarının verildiğini, şehit olanların yakınlarına da paylarının verildiğini müşahede ediyoruz. Hz. Peygamber'in

³¹¹ Ahmet b. Hanbel, I, 173. Abdurrezzak, Musannef, V, 303. İbn Kayyim, Zadu'l-Mead, II, 65.

³¹² Ebu Yusuf, Haraç, s. 19-20.

³¹³ Vakidi, Megazi, I, 376.

askerin onayını aldıktan sonra, Habeşistan'dan dönen mültecilere de ganimetten pay verdiği rivayet edilmektedir.³¹⁴

Merkez kuvvetlerden ayrı olarak, sonradan yardımcı kuvvet olarak savaşa katılmış birliklere de pay verilmiştir.³¹⁵ Bu konularda, devlet başkanının veya resmi otoritenin, içtihat etme hakkı vardır. Ve maslahata göre hareket eder.³¹⁶ Orduda önemli görevler yapan memurlarda ganimetten pay alıyorlardı. Bunlar, ordudaki hayvanları gözetip kollayan çobanlar, diğerleri, arazi rehberleri ve bekçilerdi.³¹⁷

Savaşta önemli görevlerden biri olan, sağlık hizmetlerini yerine getiren, kadın sağlık personeli de ganimetten bir miktar verilmek suretiyle, çalışmasının karşılığına göre değerlendirilmiş oluyordu. Bu görevliler, cenazeleri naklediyorlar, yaralıları tedavi ediyorlar ve onlara su taşıyorlardı.³¹⁸ Cepheye gitmiş olan, savaşmakla sorumlu olmayan çocuk ve kölelere de ganimetten bir miktar verilmiş gönülleri edilmişti.³¹⁹ Gayrı Müslim vatandaşlar savaşa katılıp ülke savunmasına katkıda buldukları takdirde kendilerine ganimetten bir miktar verileceği rivayet edilmiştir.³²⁰ Uygulamalarda görülen bütün bu örnekler, servetin toplumun her kesimine adilce dağıtılmaya çalışıldığını açıkça göstermektedir.

3. PAYLAŞIMA YAPILAN İTİRAZLAR

Hz. Peygamber ganimeti, adalet prensibini titizlikle uygulayarak taksim ediyordu. Toplumun bütün kesimlerini düşünüyor, sosyal durumları göz önünde bulunduruyordu. İnsan tabiatını çok iyi tanıyan Hz. Peygamber,

³¹⁴ Vakidi, Megazi, II, 683.

³¹⁵ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, II, 280.

³¹⁶ Rebi. El-Fey ve'ı-Ganime, s. 45, Ebu Yusuf, Haraç, s. 69.

³¹⁷ İbn Zencuye Emval, II, 712-713, Ebu Ubeyd, Emval, s. 417.

³¹⁸ Müslim, III,1443,Cihad ve Siyer,46. İbn Hazm, Muhalla, VII, 334.

³¹⁹ Şevkani, Neylu'l-Evtar, VIII,115.

³²⁰ İbn Hazm, Muhalla, VII, 334, 335.

ganimet paylaşımı esnasında, olayların arka planını göremeyen, insanların hoşnutsuzluk gösterebileceğini tahmin ediyor ve “Ben size ne bir şey verebilirim, ne de engel olabilirim, veren de alan da Allah’tır. Bana emredilen ne ise ona göre paylaştırırım” diyordu.³²¹

Bütün titizliğine rağmen, Rasulullah’a bazı itirazlar olmuştur. Huneyn ganimetleri paylaştırılırken, Hz. Peygamberin, devletin maslahatı gereği, kalplerini İslam’a kazandırmak istediği, kimselere bol miktarda ganimet vermesi bazı, kimselerin dikkatinden kaçmamıştı. Birisi gelip “Bu yapılanlar adaletsizliktir Adil ol Ey Muhammed diye çıkışmıştı”. Hz. Peygamber: “Yazıklar olsun! Ben adil olmazsam, kim adil davranabilir.” demiştir. Hz. Ömer bu kişinin boynunu vurmak istemiş ancak Hz. Peygamber izin vermemiştir.³²²

Mekke’nin ileri gelenlerine ve bazı toplumsal etkisi olan kimselere ganimetten bol miktarda pay verilmesi, onların İslam’a karşı ön yargılarını değiştirme gayesine yönelikti. Ancak bu yüce gayeyi anlayamayan bazı Ensar üyeleri kendi kendilerine “Artık Rasulullah bizi bıraktı da, kendi kavmine ve aşiretine ihsan etmeye başladı” dediler. Hz. Peygamber söylentiler çoğalınca Ensar’ı toplantıya çağırdı ve duygulu bir konuşma yaparak, meselenin özünü anlattı. Bunun üzerine Ensar hatalarını anlayıp pişman oldular.³²³

Huneyn savaşı dönüşü, birtakım bedevi Araplar, Rasulullah’ın etrafını sarıp, taciz etmişler ve ganimetten kendilerine pay verilmesini istemişlerdi. Rasulullah’ı öyle sıkıştırmışlardı ki dikenli bir ağacın altına sığınmak zorunda kalmıştı, elbisesi dikenlere takılmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber “ganimet

³²¹ Miras, Tecridi Sarih, VIII, 439.

³²² Buhari, III,1321. Müslim, III, 556, Zekât,47.Zehebi, Tarihu’l-İslam, s. 604,

³²³ Müslim, II, 738, Zekât,46.

ne kadar çok olursa olsun, adilce paylaşıracağını, bundan kimsenin endişesi olmaması gerektiğini” söylemek durumunda kalmıştı.³²⁴

4. GANİMET MALINI ÇALMAK

Ganimet malını çalmak, ganimete ihanet etmek, Ğulul kelimesiyle ifade edilmiştir. Çalınan şey az olsun, çok olsun büyük günahlardan sayılmıştır. Kamunun ortak malı olan ganimet, içerisinde, yoksulun, yetimin, yolda kalmışların hakkı olduğu için yapılan ihanet, tüm topluma ihanet anlamındadır. Bu sebepten ganimet malından çalan kimsenin, ganimet taksiminden önce getirip teslim emesi gerektiği ifade edilmiştir. Ganimet taksim edildikten sonra ise devlet görevlisin iletilmesinin zorunlu olduğuna değinilmiştir.³²⁵ Ganimet mallarını muhafaza görevi verilen bir kişi ganimetten kendi mülkiyetine geçirdiği şeyden dolayı, cehennemlik olarak vasıflandırılmıştır.³²⁶

Münafıklar, Rasulullah’ın ganimetten kendi zimmetine, mal geçirmek suretiyle ihanet ettiğini iddia etmişlerdi. Bedir Savaşı esnasında kırmızı bir kumaş kaybolmuştu, bunu Rasulullah’ın (s) aldığını iddia etmişlerdi. Bunun üzerine Ali İmran 3/161 ayeti inmiş “Ve bir Peygambere aldatmak, ihanet etmek yaraşmaz, kim ganimete ihanet ederse, kıyamet günü ihanetinin bedelini omuzlarına yüklenmiş olarak gelir...” denilmiştir. Böylece münafıkların Hz. Peygamber hakkındaki, ganimet hırsızlığı, suçlamaları reddedilmiş olmaktadır.³²⁷

Eski ümmetlerde ganimetin yasak olduğunu, savaş sonrası ele geçirilen malların toplanıp ve gökten gelecek ateşin onu yaktığı. Ateşin ganimetleri yakmasının, cihatlarının Allah katında kabul olduğunun işareti sayılması, Ama

³²⁴ Zehebi, Tarihu’l-İslam, s. 608.

³²⁵ Şevkani, a.g.e. VIII,138.

³²⁶ Said b. Mansur, Sünen, II 267.

³²⁷ Vahidi, Esbabu Nuzul, s. 96.

ateş ganimeti yakmazsa, ganimete ihanet edildiği ve bir hırsızın ganimet malını çaldığının anlaşıldığı şeklinde metin yönünden problemler taşıyan bir rivayet de bulunmaktadır.³²⁸

Bir defasında Hz. Peygamber, ganimetten ödünç alanların, aldıkları şeyi getirip teslim etmeleri için defalarca ilan ettirmişti. Ganimet taksim edildikten sonra bir adam elinde kıldan imal edilmiş bir yularla çıkıp geldi. Rasulullah ilanları duyduğu halde, bu malı getirmeyen bu adama kızdı ve yaptığı işin ağırlığını ifade etmek için, getirdiğini kabul etmedi.³²⁹

Hz. Peygamber ganimete ihanet edip, çalan kimsenin cenaze törenine katılmamış, böylece yapılan işin ne kadar ağır olduğunu bildirmiştir.³³⁰

Ganimet malını çalan kimseyi bildiği halde devlet görevlilerine ihbar etmeyen de, o kimse gibi günah kazanır, denilmiştir.³³¹

Ganimet malını çalana verilecek ceza konusunda farklı rivayetler vardır. Ganimeti çalan kimseye teessüf edilir ve halka teşhir edilir denilmiştir.³³² Hz. Peygambere, ganimetten çalan birisi, tutuklanarak getirilmiş, Rasulullah el kesme cezası uygulamamıştır,³³³ Hırsıza ihanetinden dolayı, sopa cezasının yanında, ganimetten hak ettiği pay da, verilmemek suretiyle, mali cezanın da verilebileceği görüşü de vardır.³³⁴

Bazı rivayetlerde, hırsız yakalandığında, malı alınır yakılır. Eğer, Mushaf ve hayvan çalmışsa yakılmaz satılır ve parası sadaka olarak dağıtılır,

³²⁸ Müslim, III,1366.İbn Ebi Şeybe,Musannef, VI,365.

³²⁹ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VII, 270.

³³⁰ Azimabadi, a.g.e, VII,270.

³³¹ Azimabadi, a.g.e, VII, 274.

³³² Vakidi, Megazi, II, 682.

³³³ Beyhaki, Sünenu'l-Kubra, IX,100, Darimi, sunen, II, 548.

³³⁴ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, II, 273.

denilmektedir.³³⁵ Kanaatimizce çalıntı malın yakılması doğru değildir. Bu mala ceza vermektir ve cezada sorumluluk ilkesine aykırıdır. Ayrıca, çalınan malın yakılması, tüm askerlerin ortak haklarınının heder edilmesi anlamına gelmektedir.³³⁶

III. BÖLÜM

GANİMET OLARAK ESİRLER VE ARZİLER

Ganimet kavramı içerisine menkul mallar dâhil edildiği gibi, gayri menkul mallar ve savaş esirleri de ganimetin bir parçası telakki edilmiştir.³³⁷

Tarih boyunca cereyan eden savaşlar neticesinde esir alımı kaçınılmaz olaylardan kabul edilmiştir. Her medeniyetin savaş felsefesi değişik olduğu gibi savaş esirleri konusunda da çok farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu noktanın daha iyi anlaşılması için tarihte esirlerin durumunu incelemek yerinde olacaktır.

I. ESİRLER

A. ESKİ TOPLUMLARDA ESİRLER

Yeryüzündeki farklı milletler, birbirlerini tanımaları kaynaşmaları ve dayanışmaları hedefine yönlendirildikleri halde hep ilahi öğretilerin tersine uygulamalara gitmişlerdir. Güzel hedeflerin gerçekleştirilmesinden ziyade, savaşmak ve kan dökmekle meşgul olmuşlardır. Her millet kendini savunma veya başkalarını yok etme gayesiyle ya karşı tarafı tamamen imha etmiş ya da esir alarak kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Eski dönemlerde uluslar arası

³³⁵ Azimabadi, a.g.e, VII, 272, Mübarekfüri, Tuhfetu'l-Ahvezi, V, 29.

³³⁶ Aynı kanaat için bkz. Halebî, Delaiulu'l-Ahkâm, IV, 203.

anlaşmaları denetleyen birimlerin ve olmayışı savaş kurallarını tespit eden çok uluslu organizasyonların bulunmayışı, eski toplumların savaş esirlerine karşı tutumlarında çok katı tavır takınmalarına ve keyfi uygulamalarına imkân tanımıştır. Günümüzde dahi uluslar arası hukuk güçlüler tarafından ihlal edilebilmektedir. Bu durumu tarihteki yansımaları çoktur.

Örneğin Asurlular üstün geldikleri yerleşim birimlerinin bütün fertlerini, büyük küçük demeden, kılıçtan geçirmeyi, derisini yüzerek şehre asmayı, dini bir görev telakki ediyorlardı. Böylece sivillerin katledilmesi onlara göre gayet normaldi.³³⁸ Eski Mısır'da cereyan eden ve çok uzun yıllar süren devletlerarası savaşlar neticesinde, öldürülen esirlerin yanında köle olarak kullanılan esirlerde bulunmaktaydı.³³⁹

Bizans imparatorlarından Samuel ordusuna verdiği talimatla savaş esirlerinin hepsinin gözünü oydu muşt u. Zafer sarhoş u Roma askerleri de Bizans ve Asurlular gibi, işkence, göz çıkarma, boğazlama gibi yöntemlerle esirleri imha etmişlerdir.³⁴⁰

M. Ö. 494'de İyonya'nın en büyük merkezlerinden biri olan Milet, İranlılarca istila edilmiş, şehirdeki erkekler tamamen öldürülmüş, kadın ve çocuklar esir alınıp götürülmüştür.³⁴¹

İran hükümdarlarının en acımasız u Ohos M. Ö. 350'li yıllarda, Fenike'ye bağlı Sidon kentini kuşatmış tı, ellerinde zeytin dalıyla barış isteyen Sidonlular

³³⁷ Maverdi a.g.e, s. 130.

³³⁸ Edgiri, Abdusselam b. el-Hasan, Hukmu'l-Esra fi'l-İslam, Mektebetu'l-Mearif, Rabat, 1985. 1. Baskı, s. 36.

³³⁹ Amir Abdullatif Ahkamu'l Esra ve's-Sebaya fi'l-Hurubi'l-İslami, Daru'l-Kutubi'l-İlmi, Beyrut, 1986, 1. Baskı, s. 24.

³⁴⁰ Edgiri, a.g.e, s. 36.

³⁴¹ Günaltay, İran Tarihi, I, 181.

kılıçtan geçirilmiş, evlerine kapananlar ise evleri ateşe verilmek suretiyle diri diri yakılmıştı. 40 bin kişinin alevler arasında can verdiği kayıtlıdır.³⁴²

Asurlular, esirlere çok katı davranırlardı, Hurriler’le yapılan savaşta 14 bin esir almışlardı. Hepsinin gözüne mil çekerek öldürmüşlerdi. Tarihte savaş esirlerini gözüne mil çekmeyi ilk defa Asur kralı, Salmannasar I.’in başlattığı söylenmektedir³⁴³ Asurların, esirleri kazığa çakmak suretiyle öldürme adetleri de vardı.³⁴⁴

Esirlere yapılan bütün bu muamelelerin yanında farklı uygulamalarda göze çarpmaktadır. Eski Mısır’da, devlete bağlı kalacağına ve isyan etmeyeceğine dair yemin eden savaş esiri serbest bırakılabiliyordu. Sözünde duranlara iyi muamele ediliyordu.³⁴⁵

Roma’da hürriyeti kaybetmenin sebebi savaş esirliğiydi. Esir sahibi, esiri köleleştirebiliyordu, böylece esir öldürülmektense satılıyor ve iktisadi açıdan faydalanılıyordu.³⁴⁶

B. DİNLERDE SAVAŞ ESİRLERİ

Yahudiler, savaş anlayışı bakımından, diğer dinlere kıyasla çok katı bir tutum sergilemişlerdi. Tevrat’ta geçen şu cümleler Yahudiliğin esirlerle ilgili anlayışını ortaya koymaktadır.

“O şehrin halkını mutlaka kılıçtan geçireceksin, onu ve ondan olan her şeyi ve hayvanlarını tamamen yok edeceksin ve onun bütün yağma malını şehrin ortasına yığacaksın ve ateşle yakacaksın”³⁴⁷

³⁴² Günaltay, a.g.e, I, 233.

³⁴³ Sever, Erol, Asur Tarihi, s. 63.

³⁴⁴ Sever, a.g.e, s. 12.

³⁴⁵ İnan Afet, Mısır Tarihi, s. 157.

³⁴⁶ Umur, Ziya, Roma Hukuku, s. 158.

Başka bir yerde; barışı kabul edenlerin Yahudilerin kulu ve hizmetçisi olacağı, barışa yanaşmayanların ise erkeklerinin öldürölüp kadın ve çocuklarının mallarla birlikte esir alınacağı, bu şekilde davranan şehirlerin tamamının bu akıbetle karşılaşacağı, canlı olan her şeyin öldürölüleceğı, emri verilmektedir.³⁴⁸ Çok katı anlayışa sahip bu felsefe, hiç bir canlıya yaşama hakkı tanımamakta, esirlerin yanında sivillerin ve hatta hayvanların da öldürölmesini meşru görmektedir.

Hıristiyanlık, Hz. İsa'nın öğretilerine göre bir savaş felsefesi geliştirememiştir. Ancak kilise Tevrat'tan esinlenerek yeni içtihatlar ortaya koymuştur.³⁴⁹ İlk anda barışçı karakterde olan din, sonradan, savaşçı hale gelmiştir. M.S. 322 yılında Büyük Konstantin, esirlerin organlarını kestirmiş, öldürölmiş ve sağ bıraktıklarını da uzak bölgelere sürgün etmiştir. Hıristiyanların, esirleri yakma gelenekleri de vardı, nesilden nesile aktarılan bu gelenek günümüze kadar yapılan savaşlarda uygulanmıştır. Bunun en açık örneğı Endülüs'te görölümüştür.³⁵⁰ Neticede Hıristiyanlık, savaş esirleri konusunda bağımsız kurallar koyamamış, Yahudiliğın uygulamalarını devam ettirmiştir.

C. İSLAM'DA ESİRLERİN KONUMU

İslam, esirler konusunda daha önceki toplumların ve medeniyetlerin uygulamalarından çok farklı bir uygulama getirmiştir. Esirlere çok iyi davranılmıştır. Rasulullah Yemame esirlerinden ve kabile şefi olan Sumame b. Usal'e çok iyi davranmış, gözaltında tutulduğu süre içerisinde, kendisini ziyaret etmiş, istek ve arzularını dinlemiştir. Sumame'ye, kendisine nasıl muamele edileceğini düşündüğünü sormuş, O'da öldürölme, serbest bırakma ya da fidye alma durumunu seçebileceğini, söylemişti. Hz. Peygamber O'nu serbest

³⁴⁷ Eski Ahit, Tesniye, 13-15-16.

³⁴⁸ Eski Ahit, Tesniye, 20/10-18

³⁴⁹ Edgiri, a.g.e, s. 54.

bırakmış, bu jest ve güzel davranış O'nun Müslüman olmasına vesile olmuştur.

³⁵¹ Bu olayı esas alan ilim adamları esirlere, özellikle büyük kitlelerin üzerinde etkisi bulunan esirlere iyi muamele yapılması gerektiğini söylemişlerdir³⁵²

Esirlere iyi davranılması, gerek Kur'an'da³⁵³ gerekse hadisler de önemle vurgulanan konulardan biridir. Ancak bazı durumlarda, devletin güvenliğini ilgilendiren, istihbarat bilgilerini elde edebilmek için esirlere sert davranılabileceği söylenmiştir.³⁵⁴

Esirler konusunda Resmi otorite dört şeyden birini uygulama konusunda serbesttir. 1. Esirler öldürülebilir. Bu misilleme şeklinde olabilir. 2. Köleleştirilip Müslümanların hizmetinde kullanılabilir. 3. Mal veya Müslüman esir karşılığında fidye alınmak suretiyle serbest bırakılabilir. 4. Fidyeye alınmadan karşılıksız serbest bırakılabilir.³⁵⁵

İslam Tarihi'nde ilk esir Hicretin 2. yılı Recep ayında Abdullah b. Cahş komutasındaki devriye birliğinin bir Kureyş kervanını ele geçirmesiyle alınmıştı. Hayli tartışmalara ve menfi propagandalara sebep olan bu olay neticesinde, alınan esirler ve ganimetler Hz. Peygamber'e getirildiğinde, olay, savaşılmaması yasak olan bir ayda (Eşhuru Hurum) meydana geldiği için Hz. Peygamber, komutanı ve birliği azarlamış ve çok üzülmüştü. Bakara 2/217 ayet indiğinde Müslümanlar rahatlamışlardı.³⁵⁶ Mekkeliler esirlerin fidyelerini göndermişlerdi. Ancak Hz. Peygamber, develerini aramak için birlikten ayrılan iki sahabinin dönmesini beklemişti. Eğer iki asker dönmeseydi, misilleme olarak bu iki esiri

³⁵⁰ Edgiri, a.g.e, s. 56.

³⁵¹ Azimabadi Avnu'l-Mabud, VII, 244.

³⁵² Şevkani, Neylu'l-Evtar, VIII,142.

³⁵³ İnsan 76/8-9.

³⁵⁴ Azimabadi, a.g.e, VII,236.

³⁵⁵ Tirmizi, IV,135, Siyer, hadis no: 1567.Maverdi, Ahkamu's-Sultaniyye, s. 131.

³⁵⁶ Vahidi, Esbabu Nüzül, s.46-47.

öldürecekti. Esirlerden biri Müslüman olmuş diğeri ise fidyesi alınarak serbest bırakılmıştır.³⁵⁷

Müslümanların esirlerle ilgili uygulamaları, Bedir Savaşı'nda alınan 70 esirin durumlarıyla netlik kazanmıştır. Esirlerin durumu hakkında ortak bir karar alınarak gereken uygulanmıştır.³⁵⁸ Hz. Ebubekir esirlerden fidye alınmasının ve bu fidyenin devletin güvenliğine harcanmasının doğru olacağını söylemişti. Böylece kâfirlere İslam'la ilgili bir kez daha süre verilmiş olacaktı.³⁵⁹ Hz. Ömer, bu İslam düşmanlarının infaz edilip ortadan kaldırılmasının doğru olacağını söylemişti³⁶⁰ Abdullah b. Revaha ise odun yığılıp, hepsinin yakılmasını istiyordu.³⁶¹

Hz. Peygamber genel değerlendirmelerden sonra, fidye alınması fikrini benimsemiştir. Bu olay üzerine inen ayetler³⁶² Müslümanların gerçek gayelerini unutup, esir ve ganimet peşinden koşup dünya sevdasına dalmalarının tehlikesine dikkat çekmiştir. Netice de fidye alınması kararı ayetle onaylanmış oluyordu.³⁶³ Bazen, Müslüman esiri, müşrik esirle tebadül yoluna gidiliyordu. Hz. Peygamber (s) iki Müslüman esiri bir müşrik esirle değiştirmiştir.³⁶⁴

Esirler konusunda Cebrail'in gelip Hz. Peygamber'e iki seçenek sunduğu, Ashabının dilerse esirleri öldürmek, dilerlerse gelecek yıl esir aldıkları kişi sayısınca öldürülmeleri kaydıyla fidye almak arasında muhayyer olduklarını söylemiş, Hz. Peygamberin de bu seçeneklerden esir alma fikrini benimsediğini

³⁵⁷ İbn Seyyidinnas, a.g.e, I,229, Zehebi, a.g.e, s. 50.

³⁵⁸ Müslim, Cihad ve Siyer 32/18, c. 6, s. 359.

³⁵⁹ Vahidi, Esbabu Nuzul, s. 208.

³⁶⁰ Müslim, Cihad ve Siyer 32/18, c. 6, s. 359.

³⁶¹ Zehebi a.g.e., s. 116.

³⁶² Enfâl 8/67-68

³⁶³ Vahidi, a.g.e, s. 206-207.

³⁶⁴ Tirmizi, IV,135, Siyer, hadis no: 1568. Ahmet b. Hanbel, IV,426.

bildirdiği rivayet edilmektedir.³⁶⁵ Bir rivayette ise teklifi yapan Hz. Peygamberdir burada Cebrail zikredilmemiştir.³⁶⁶

Bu rivayetler her ne kadar senet yönünden sağlam olsa da metin yönünden sorunludur. Hangi kişi kendilerini öz vatanlarından kovan bu insanları alacakları dünyalık karşılığında, hem de bir yıl sonra bunun karşılığında öleceğini bile bile serbest bırakmaya razı olabilir. Buna bir Peygamberin hem de ümmetine çok düşkün olduğu Kur'an tarafından tescillenmiş bir Peygamberin razı olacağına kim ihtimal verebilir. Türbeşti de kanaatimizi destekler mahiyette hadiste Kur'an'la çelişki olduğunu ve ciddi problemlerin var olduğunu söylemiştir.³⁶⁷

Esirler sırf esir olduğu için öldürülmez, aksine iyi muamele etmek, serbest bırakıncaya kadar güvenilir yerde tutuklu bulundurmak gerekmektedir.³⁶⁸ Esirler hapisane bulunmadığı için mescidin direklerine bağlanıyordu.³⁶⁹ Bedir esirleri, sahabeye dağıtılmış ve iyi muamele etmeleri konusunda emir almışlardı.³⁷⁰ Sahabe ihtiyaç içerisinde olmalarına rağmen esirlere kendilerinden daha çok itina ediyorlardı.³⁷¹ Genel olarak, alınan esirler iyi muamele görmüşlerdir. Hevazin esirlerini (seby) talep etmek için gelen heyete Rasulullah(S) esirler veya malları arasında seçme hakkı tanıdı, heyet esirleri istediler, bunun üzerine Hz. Peygamber(s) ashaba bir konuşma yaptı. Ve “Bu kardeşleriniz af dileyerek geldiler, ben esirlerin bunlara verilmesini arzuluyorum, dileyen karşılıksız versin dileyene ise ilk elde edeceğimiz ganimetten karşılığını vermeyi vaat ediyorum” dedi. Herkes karşılıksız esirleri salıverdi.³⁷²

³⁶⁵ Tirmizi, IV,135,Siyer, hadis no. 1567. İbn Hibban, Sahih, XI,118. İbn Seyyidinnas, a.g.e, I, 287.

³⁶⁶ Zehebi, a.g.e, s. 119.

³⁶⁷ Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezi, V,155.

³⁶⁸ Muhammed 47/4.

³⁶⁹ Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VII,243.

³⁷⁰ İbn Seyyidinnas, Uyunu'l-Eser, I,265.

³⁷¹ İnsan 76/8, Suyuti, a.g.e, II, 127.

³⁷² Buhari, III,1140, Humus,15, hadis no:2963. Beyhaki, Süneni'l-Kübra, VI,360.

C. CAHİLİYE DÖNEMİNDE SAVAŞ ESİRLERİ

Vahşi tabiatlı insanlar olma özellikleriyle beliren cahiliye toplumu, neredeyse savaşız gün geçirmeyecek durumdaydı. Yaptıkları savaşlarda aldıkları esirleri, savaş ganimeti kategorisinde değerlendirirler ve ganimeti paylaştıkları gibi esirleri paylaşırlardı. Esirler günlük işlerde kullanılırdı. Esiri olan kimse üç şeyden birisini yapabiliirdi; esiri hizmetinde kullanabilir, karşılıksız serbest bırakır veya hürriyet bedeli olarak esirin yakınlarından fidye alırdı. Alınan fidyenin miktarı, esirin sosyal statüsüne göre değişiyordu, genelde 100 ile 400 deve arasındaydı. Ancak çokça kullandıkları öldürme diyeti bedeli olan 100 deve idi. Bu uygulama İslam'da da devam ettirilmiştir.³⁷³

Cahili Arapları, esirlere daha değişik muamelelerde yapıyorlardı; Esirlerin organlarını kesebiliyorlar, esiri öldürünceye kadar işkence etmek gibi uygulamaları yapıyorlardı. Buna müsle denilmiştir. Müsle bazen ölümlere bile yapılıyor, esirlerin bir kısmı müsle korkusuyla intihar edebiliyordu.³⁷⁴

Savaş alanında yaralanmış esir öldürülüyor, bu işlemi savaşçıların kadın ve çocukları yapıyordu. Araplar esirleri, düşmanlarına satabiliyorlardı. Alınan esirler köleleştiriliyordu.³⁷⁵

Bazen esirler topluca yakılabiliyordu. Münzir b. İmru'l-Kays'ın böyle bir uygulamasından bahsedilir.³⁷⁶

E. SAVAŞ ESİRİ OLARAK CARİYELER VE KÖLELER

³⁷³ Avn, Abdurrauf, el-Fennu'l-Harbi, fi Sadri'l-İslam, s. 57-58.

³⁷⁴ Cevad Ali, el-Mufassal, V, 466. Edgiri, a.g.e, s. 65.

³⁷⁵ Edgiri, a.g.e. s. 66,67.

³⁷⁶ Cevad Ali, a.g.e. V, 467.

Savaşlarda ele geçirilen çocuk ve kadınlar Seby-Sebaya (السبي-السبايا) adı verilmiş ve hadislerde durumlarına temas edilmiştir. ³⁷⁷ Hadis külliyyatında cariyelerin ele alındığı bölümler, باب في التفريق بين السبي, Esir cariyeye ve çocukların arasının ayrılması , باب ما جاء في الرجل يسبي الأمة ولها زوج هل يحل له أن , في كراهية التفريق بين السبي, esire cariyeler ve çocukların arasını ayırmanın mekruhluğu, gibi başlıklar altında işlenmiştir. Öncelikle bunların öldürülmeleri yasaklanmıştır. ³⁷⁸ Savaş alanında öldürülmüş bir kadın gören Rasulullah (s) buna üzülmüş ve kadınların ve çocukların öldürülmelerini nefretle karşılamıştır. ³⁷⁹ Komutan Halid b. Velide, emir göndererek kadın ve çocukları öldürmemesini emretmiştir. Esir anne ile çocuğunun ayrılması yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s) “Anne ile çocuğunu ayıranı Allah kıyamet gününde sevdiklerinden ayırır.” Buyurmuşlardır. ³⁸⁰ Cariyelerle ilişki konusunda; Hamile olan cariyeye doğum yapıncaya kadar vat’ edilmez, hamileye, bir hayız görünceye kadar vat’ edilmez.” Buyrulmuştur. Şa’bi bunu Hz. Peygamber(s)’den, mürsel olarak rivayet etmiştir. ³⁸¹ Başka bir hadiste Huneyn günü şöyle buyurmuşlardır. “Allah’a ve Ahiret gününe inanan kimse başkasının namusunu kirletmesin –Yani hamilelerle cinsel ilişki kurmasın. Allah’a ve Ahiret gününe inanan kimse esir kadınlarla hamile olmadığı anlaşılıncaya kadar cinsel ilişki kurmasın, Allah’a ve Ahiret gününe inanan kimseye ganimetleri taksim edilinceye kadar satması helal değildir, ” ³⁸² cariyeler hamilelikten kurtuluncaya kadar ilişki yasaklanmıştır, , “ Rasulullah (s) bir çadır önünde hamile bir kadın gördü. Ve belki bunun sahibi bununla cinsel ilişkiye girmiştir, bu adama kendisiyle birlikte kabrine bile girecek bir lanette bulunmak isterdim, bunu nasıl miras bırakır ki ona helal değildir, bunu

³⁷⁷ Ebu Davut, II,60, Cihad, 121.

³⁷⁸ Tirmizi, IV, 136, Siyer, Hadis no:1569.

³⁷⁹ Buhari, III,1098, Cihad ve Siyer,145. Müslim, III,1364.

³⁸⁰ Tirmizi, IV, 134,Siyer, hadis no:1566.

³⁸¹ Beyhaki, VII,499.

³⁸² Ebu Davut, II,248, Nikâh,45.

nasıl köle yapar ki yine helal değildir.³⁸³ Mekhul; hamile olduğu halde kendisiyle ilişkiye girilmiş cariyenin çocuğunun vat eden kişi tarafından azad edilmesi gerektiğini şu hadise istinaden dile getirmiştir. Rasulullah(s) sahibinin hamile olarak satın aldığı bir cariyeye gördü ve cariyenin sahibine: Bu hamile olduğu halde ilişki mi kuruyorsun. Dediğinde sahibi: Evet dedi Rasulullah(s) :Bunu nasıl yaparsın o çocuk doğduğu zaman onu azad et çünkü ona sahip olman helal değildir buyurdu” Cariye bir ayhali görünce ilişkinin serbest olduğuna dair, Enes’den: Rasulullah (s) Safiye’yi bir aihalinden sonra hamile olmadığına hükmetmiştir. Şeklinde rivayet vardır.³⁸⁴

Azil uygulamasının çıkış olayı da cariyelerle ilişki kurulup kurulamayacağı yönündeki tartışmalar olmuştur. Ebu Said el-Hudri’den şöyle demiştir Rasulullah (s) ile birlikte Beni Mustalık gazvesine çıkmıştık. Kadın esireler ele geçirdik. Eşlerimizden uzak kalmak bize ağır geldi, kadınlara karşı arzu duyduk, azil yapmayı istedik ve Rasulullah (s) aramızda iken O’na sormadan nasıl azil yaparız dedik, Rasulullah’a sorduk: O: Bunu yapmanızda bir beis yoktur, Allah’ın takdir ettiği şeyler elbette olacaktır, dedi”³⁸⁵

Cariyelerin evli olup olmaması meselesinde; Ebu Said el-Hudri’den rivayet edilmiştir ki. Huneyn günü Rasulullah (s) bir seriye gönderdi Evtas günü bir Arap mahallesini ele geçirdiler. Onları öldürüp yenilgiye uğrattılar, evli olan kadınlar ele geçirdiler. Sahabeden bir gurup, evli olan bu kadınlarla cinsel ilişki kurmaktan eşlerinden dolayı günah olur endişesiyle uzak durdu, bunun üzerine “Sahip Olduğunuz cariyeler hariç evli olan kadınlarla evlenmeniz size haram kılındı...”³⁸⁶ ayetinin nazil olduğu rivayet edilmiştir.³⁸⁷ Ayette geçen Muhsanat kelimesinin anlamı: evli olanlar anlamındadır, bu kadınlara sahip olmak ancak

³⁸³ Ebu Davut, II, 247. Nikâh,45

³⁸⁴ Beyhaki, VII, 499.

³⁸⁵ Buhari IV, 1516, Nikâh,49. Ebu Davut, I,658.

³⁸⁶ Nisa, 4/24, غير مسافحين” محصنين والمحصنات من النساء إلا ما ملكت أيمانكم كتاب الله عليكم وأحل لكم ما وراء ذلكم أن تبتغوا بأموالكم

غير مسافحين” محصنين

³⁸⁷ Müslim, II,1079,Kitabu’r-Rada, bab 9. İbn Abdilber,Temhid,III,145.

esir almak suretiyle olur, esaretle birlikte kâfir olan kocasıyla arasındaki nikâh düşer, denilmiştir.³⁸⁸

Bu meseleyle ilgili tartışmalar ise şöyledir; Ebu Hanife: “Komutan, eğer kim ne elde ederse onun sahibidir” derse, bir kişi de bir cariye ele geçirirse, daru’l-Harp’te olduğu sürece esir aldığı cariye ile ilişki kuramaz” demiştir. Evzai: “Bu Allah’ın helal kıldığı bir husustur bu durumda esiri alan kişi onunla ilişki kurabilir, zira Müslümanlar Rasulullah (s) ile birlikte Beni Mustalık seferinde kadın esirler ele geçirdiler ve seferden dönmeden ilişkide bulundular. Komutanın Humsu (beştebiri) ayrılmadan önce ganimette nefl (askerlere ganimet peyından fazla olarak ödül vermek) (kim ne ele geçirirse onundur demek suretiyle) tasarrufta bulunması uygun değildir, çünkü en güzel örnek olan Rasulullah(s) savaş başlangıcında dörtte bir, savaş sonunda ise üçte bir nefl uygulamıştır demiştir.” Ebu Yusuf: “Esire cariye İslam Ülkesine ulaşmadan ilişki kurmak mekruhtur, Hz. Ömer, daru’l-Harp’te ganimet olarak alınan cariyelerle ilişkiyi yasaklamıştır.³⁸⁹ Ebu Yusuf’un rivayetine göre; Ebu Hanife: “Ganimetler arasındaki cariye ile ilişki kuran kişiden had cezasının düşürüleceği ve kendisinden ukr (mihr bedeli) alınır, cariye ve çocuğu ganimettir, çocuğun nesebi sabit olmaz.” demiştir. Evzai: “Selef ulemasının bu kişiye iki hadden en hafifi olan yüz sopanın tatbik edilerek mihrin ödetileceğine hükmedilir, cariye ve çocuğu şirk dönemindeki konumuna iade edilir.” demiştir. Ebu Yusuf: “Eğer ganimetten pay sahibi ise Evzai’nin dediği gibi had uygulanmaz, mihr bedeli alınır.” Abdullah b. Ömer’den gelen bir rivayette iki kişi arasında ortak olan cariye ortaklardan birisi vatı ederse, had uygulanmaz ve mihr bedelini öder. Denilmektedir.³⁹⁰

F. ESİR DEĞİŞİMİ VE FİDYE

³⁸⁸ Azimabadi, VI,135.

³⁸⁹ Ebu Yusuf, er-Red Ala Siyeri’l-Evzai, I,70–72

³⁹⁰ Ebu Yusuf, er-Red Ala Siyeri’l-Evzai, I,49.

H. Peygamberin(s) savaşlarındaki gaye, dūřmanı kōkünü kazıyarak tamamen yok etmek ya da kan dōküp, esir ve ganimet almak değildir.³⁹¹ Ama savaşın tabi sonucu olarak bu olay karşımıza çıkmaktadır. Alınan esirler, öncelikle Müslüman esirlerin hürriyetini elde etmeleri için karşılıklı esir değişimi prensibi getirilmiştir.³⁹² Devlet, esirleri kurtarmak için bütçe ayırmakla sorumludur.³⁹³ Kur'an'da geęen³⁹⁴ “boyunları kurtarmak”, esirleri hürriyetine kavuşturmak olarak yorumlanmıştır.³⁹⁵

Ayette esirlerin ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakılması istenmiş, H. Peygamber'de fidyenin bir türü olan karşılıklı esir değişimi modelini uygulamıştır.³⁹⁶ H. Peygamberin hayatında esir değişimiyle ilgili pek çok örnek mevcuttur. Esir değişimi bazen bir esire karşılık bir, bazen bire karşılık iki ve daha çok esir değişimi şeklinde olabiliyordu.³⁹⁷

H. Peygamber, yurt dışına çıkış yasağı konulmuş olan kızını Zeyneb'i Mekke'den alabilmek için, esir dūřen ve Zeyneb'in kocası olan müşrik Ebu'l-As'tan söz aldıktan sonra, Ebu'l-As'ı serbest bırakmış. Bu sayede Zeyneb'i Medine'ye getirtmişti.³⁹⁸ Başlarında H. Ebu Bekir'in bulunduğu seriye Fezare oğullarına baskın yapmıştı, gönderilen devriye birliğinin esir aldığı kişiler arasında güzel bir kadın da vardı, Rasulullah bu kadını Mekke'ye göndermiş ve birçok Müslüman esiri kurtarmıştı.³⁹⁹

H. Peygamber esir değişimi mümkün ise hemen esir değişimini kabul ediyordu, esir değişimi mümkün olmazsa esirlerden fidye alıyordu.

³⁹¹ Darimi, Sünen, II, 533.

³⁹² Maverdi, a.g.e, s. 132.

³⁹³ Ebu Yusuf, a.g.e, s. 121.

³⁹⁴ Tevbe 9/60.

³⁹⁵ İbn Teymiye, a.g.e, s. 34.

³⁹⁶ Muhammed 47/4.

³⁹⁷ Darimi, sünen, II, 295, Siyer, hadis no: 2466. Tirmizi, IV,135.

³⁹⁸ Azimabadi, a.g.e. VII,254.

³⁹⁹ Müslim, III,1375,Cihad ve Siyer,14. Ebu Davut, II,71.

Kur'an esirler konusunda ya fidye almayı ya da, karşılıksız serbest bırakmayı tavsiye eder.⁴⁰⁰ Hz. Peygamber zamanında fidye karşılığı esir bırakma örneği çoktur. İslam Tarihi'nde alınan ilk esirler fidye karşılığı serbest bırakılmıştır.⁴⁰¹ Bedir esirleri konusunda yapılan istişarenin sonucunda fidye alınarak serbest bırakılması kararlaştırılmıştı.⁴⁰²

Hz. Peygamber fidye alırken ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulunduruyordu. Durumu iyi olan esirlerden, 4000 dirhem, orta hallilerden 2000–3000 dirhem, geliri az olanlardan, 1000 dirhem alınarak serbest bırakılıyordu.⁴⁰³

Hz. Peygamber, aldığı istihbaratlar sonucu, savaşa baskıyla getirilmiş, Haşim oğullarından ve diğer kabilelerden askerler olduğunu öğrenmişti. Bu durumda olanların öldürülmesini yasaklamıştı. Bunlardan Müslümanların eline esir düşenlerden de fidye alınmıştır. Hz. Peygamber'in amcası Abbas bunlardandı. Kendisi ve yakın akrabası olan iki kişinin fidyesi alınmıştı. Abbas'ın itirazlarına itibar edilmemiştir. Abbas'tan alınan fidye miktarı 20 okiyye altındır. Başka bir rivayette Abbas'ın verdiği fidyenin 100 okiyye altın olduğu kayıtlıdır.⁴⁰⁴

Fidye her zaman altın veya mal olarak tahsil edilmiyordu, bazen emek de fidye karşılığı sayılıyordu, Medine'de esir bulunan müşriklerden, okuma-yazma bilenler, 10 Müslüman çocuğa, okuma-yazma öğretmek kaydıyla serbest bırakılmışlardır.⁴⁰⁵

G. KARŞILIKSIZ SERBEST BIRAKMAK

⁴⁰⁰ Muhammed 47/4.

⁴⁰¹ İbn Seyyidinnas, a.g.e, I,209.

⁴⁰² Müslim, VI,359.

⁴⁰³ İbn Seyyidinnas, a.g.e, I,286.

⁴⁰⁴ Zehebi, a.g.e, s. 118. 1 okiyye yaklaşık 119 gr. dır. Buna göre Abbas birinci rivayette yaklaşık 2,5 kg ikinci rivayette ise 12 kg altın vermiş oluyor.

⁴⁰⁵ İbn Sa'd, Tabakat, II,22, İbn Kayyim, Za'du'l-Mead, III,145.

Esirler genelde karşılıksız serbest bırakılıyordu. Rasulullah yaptığı savaşlarda esir almamaya özel önem verirdi. Çünkü askeri harekâtların hepsi düzen ve barışı sağlama hedefine yönelikti.⁴⁰⁶ Hz. Peygamber, Bedir esirlerden Ebu'l-Azze'yi, özel istek ve yalvarması sebebiyle serbest bırakmıştı, ancak kendisinden, Müslümanlara karşı savaşmayacağına dair söz almıştı. Uhud savaşında sözünü unutup, Müslümanlara silah çeken Ebu'l-Azze bu sefer esir alındığında affedilmemiş öldürülmüştür.⁴⁰⁷

Yemame reislerinden Sumame b. Usal esir alınmış ama serbest bırakılmıştır.⁴⁰⁸ Serbest bırakılanlar arasında Muttalib b. Hantab, Sayfi b. Ebi Rufae'de vardı.⁴⁰⁹ Hevazin ganimetleri arasında 6000 esir de vardı, bu savaşa kadar alınan esirlerin en fazlası bu idi. Hz. Peygamber ganimetleri ve esirleri dağıtmadan bekletti ve Hevazınlilerin gelip Müslüman olmalarını bekledi. Ancak Hevazınliler gelmeyince, ganimet ve esirler taksim edilmişti. Taksimden sonra Hevazin heyeti gelmişti.⁴¹⁰ Hz. Peygamber malları veya esirleri isteme konusunda onları serbest bıraktı, onlarda esirleri istediler. Hz. Peygamber, kendi elindeki ve Abdulmuttalip oğullarının elindeki esirlerin serbest bırakılması garantisini verdi. Bunun üzerine Ensar ve Muhacirler esirleri serbest bıraktılar. Bazıları esirleri serbest bırakmamıştı. Rasulullah esirleri bıraktıkları takdirde, elde edilecek ilk ganimette, kendilerine esir başına 6 deve verileceğini va'd etmişti. Bunun üzerine 6000 esir bir anda serbest kalmıştır.⁴¹¹

Hayber fethinde esir olan tüm halk, serbest bırakılmış ve kendi topraklarında, ürünün yarısını Müslümanlara vermek kaydıyla bırakılmışlardır.

412

406 Afzalurrahman, Siret Ansiklopedisi, I, 43.

407 Maverdi, a.g.e, s. 131.

408 Müslim, III,1368, Cihad ve Siyer,19, hadis no: 1764.Azimabadi, a.g.e, VII, 244.

409 İbn Seyyidinnas, a.g.e, I,. 269.

410 Zehebi, a.g.e, s. 589.

411 Zehebi, a.g.e, s. 605.

412 Zehebi, a.g.e, s. 424.

H. KÖLELEŞTİRMEK

Devlet esirler konusunda Müslümanların genelinin menfaatini düşürerek karar verir, gerekli görülürse esir öldürülür, fidye alınır veya serbest bırakılır, bir diğer şıkta esirin, köleleştirilerek, Müslümanların hizmetinde kullanılmasıdır.⁴¹³ Esirler Müslüman olurlarsa öldürülmezler.⁴¹⁴ Kureyza Yahudileri anlaşmayı bozduğu için, kuşatılmış ve ele geçirilmişti. Sa'd b. Muaz'ın hükmüne razı oldular ve Sa'd'ı hakem tayin ettiler Sa'd Tevrat'a göre hükmetti. Tevrat'taki hüküm "savaşçıların öldürüleceği, mallarına el konulacağı, sivillerin esir alınacağı" hükmüydü.⁴¹⁵ Bu hükme göre esirler Müslümanlar arasında dağıtıldı ve köleleştirildi.⁴¹⁶

Hevazin esirleri önce köleleştirilmiş sonra da serbest bırakılmıştı.⁴¹⁷ Mustalık oğullarından 200 esir alınmıştı, taksim edilen esirler, köleleştirilmişti, Hz. Peygamber Mustalık reisinin kızı Cüveyriye'yi satın alıp, serbest bırakmış ve evlenmişti. Bu olay üzerine sahabe, Hz. Peygamber'in hısım olduğu bir milleti nasıl esir tutabiliriz, diyerek esirlerin hepsini serbest bıraktılar.⁴¹⁸

Esirlerin köleleştirilmesi zorunlu değildir, birçok alternatiften biridir. Hz. Peygamber (s) esirleri hürriyetlerine kavuşturmayı emretmiştir.⁴¹⁹ Sümame b. Usal'i ikramda bulunarak esirlikten kurtarmış ve bu hareketiyle Müslüman olmasına vesile olmuştur.⁴²⁰ Kölelik İslam'da çok farklı anlamı olan bir durumdur. Hedef, köle ile efendisi arasındaki farkı sadece isim farkına indirmek olarak belirtilmiş⁴²¹, ancak uygulamalarda büyük ölçüde gelenekler baskın rol oynamıştır. Diğer medeniyetlerdeki kölelik anlayışı; İslam kölelik anlayışıyla

⁴¹³ Şevkani, Meylu'l-Evtar, VIII, 145.

⁴¹⁴ Maverdi, a.g.e, s. 131.

⁴¹⁵ Eski Ahit, Tesniye, 20/10-18.

⁴¹⁶ Müslim, III, 1388, Cihad ve Siyer, 22.

⁴¹⁷ İbn Seyyidinnas, a.g.e, c. 2, s. 195-196.

⁴¹⁸ Ebu Davut, II, 415, Itk, 1. Zehebi, a.g.e, s. 263.

⁴¹⁹ Buhari, III, 1109, Kitabu'l Cihad ve's-Siyer, 168.

⁴²⁰ Müslim, III, 1386, cihad ve siyer, 19, hadis no: 1764.

⁴²¹ İnsan, 76/8, Taberi, Tefsir, XXII, 359.

bağdaşmaz. Köle, yeme, içme, barınma, giyinme konularında ileri bir düzeye getirilmeye çalışılmıştır. Bu sistemle gayrı müslimlerin İslam toplumunu tanımları sağlanmış ve İslam'a çekilmeye çalışılmıştır.⁴²²

Kölelik niçin kaldırılmadı sorusuna, birkaç yönden yanıt verilmiştir. Düşman esir aldığı askerleri köleleştiriyor ve çok ağır şartlarda kullanıyordu. Bu durumda Müslümanlar, mütekabiliyet prensibini uyguluyorlar ve esirleri köleleştiriyorlardı. Bazen çok şiddetli geçen savaşlarda erkekler tamamen öldürülüyor, kadın ve çocuklar perişan oluyordu. Bunlar Müslümanların himayesine alınarak, İslam ülkesinin birer ferdi oluyorlardı. Kanaatimizce köleleştirmenin en büyük sebebi, ilk devirlerde, İslami kurumların henüz oluşmayışı idi. Esirleri toplu halde tutabilecek bir hapisane bulunmuyordu. Bu gibi zorunluluklar neticesinde çözüm yolu olarak, esirlerin köleleştirilip, halka dağıtılması uygun görülmüştür.

2. FETHEDİLEN TOPRAKLAR

Savaşlarda ele geçirilen topraklar da ganimet kapsamında değerlendirilmiştir.⁴²³ Toprak dört kısımda incelenmiştir. Bunlar 1- Önceden beri Müslümanların elinde olan ve Müslümanlar tarafından işletilen topraklar 2- Sonradan sahipleri İslam'ı seçen topraklardır. 3- Müslümanların savaşla ele geçirdiği topraklar 4- Barış yoluyla elde edilen topraklardır.⁴²⁴

Fethedilen topraklarla ilgili ganimet hükümlerini içeren Enfal 9/1, 41. ayetleri ve Haşr 59/6–9 ayetlerinde yer alan hükümler uygulanmıştır. Ancak toprakların yönetimi ve paylaşımı konusunda çok tartışmalar olmuştur. Hz. Peygamber Kureyza, Hayber ve Vadilkura topraklarını askerlere ganimet olarak paylaştırmıştır. Buradaki topraklar savaşla ele geçirilmişti. Nadir toprakları fey

⁴²² Hamidullah, İslam'da Devlet İdaresi, s. 268.

⁴²³ Maverdi, a.g.e, s. 131.

⁴²⁴ Ebu Yusuf, Haraç, s. 24, Ebu Ubeyd, Emval, s. 55.

olarak Hz. Peygamber'in mülkiyetine geçmişti. Hayber ve Vadilkura halkının isteği üzerine bu toprakların taksiminden vazgeçilmiş ve sahiplerine işlemek üzere verilmişti. Bu uygulama uzun sürmemiş ve Hz. Ömer zamanında Yahudiler, topraklardan sürülünce tekrar Müslümanlardan hissesi olanlar bu topraklara sahip oldular.⁴²⁵

Hz. Peygamber Kureyş topraklarını muhacirlere paylaşmıştı, Ensar bu durumdan rahatsız olmuştu. Rasulullah onların gönlünü alacak bir konuşma yapmıştı.⁴²⁶

Hayber ise bir kısmı savaşçılara bir kısmı da, toprak sahiplerine bırakılmıştır.⁴²⁷ Hz. Peygamber'in vefatında sonra fethedilen Irak ve Suriye'nin verimli topraklarının, diğer ganimetlerle beraber kendilerine dağıtılmasını gaziler ısrarla istemişlerdi. Mesele, Hz. Ömer'e iletilmiş, tartışılmış ve varılan sonuç her iki ordunun komutanına iletilmişti. Karar "Fethedilen yerlerin sahiplerine bırakılmasıydı."⁴²⁸ Bu topraklar sahipleri tarafından iyi bilindiği için daha verimli olarak işleyebileceklerdi. Bununla birlikte, onlardan güçleri oranında cizye vergisi alınması da komutanlara bildirilmişti.⁴²⁹

Diğer bir rivayette, Irak (Sevad) fethedilince Hz. Ömer kendi tasarrufuyla arazinin dağıtımını yapmamıştı. Bunun üzerine büyük tartışmalar meydana gelmiştir. Bilal b. Rabah ve Zubeyr b. Avvam, Hz. Ömer üzerinde baskı kurmaya çalışmışlar fakat halife kimseyi dinlememiş ve bu arazileri haraca bağlayarak sahiplerine bırakmıştır.⁴³⁰ Bu kararı almasında etkili olan Hz. Ali'nin ifadesi önemlidir O "Birbirinizle münakaşa edip kavga etmeyeceğinizi bilseydim Irak sevadını aranızda taksim edilmesini isterdim"⁴³¹ diyerek

425 Azimabadi, Avnu'l-Mabud, VIII, 192-193.

426 İbn Seyyidinnas, a.g.e, II; 72

427 Şevkani, Neylu'l-Evtar, VIII,163.

428 Ebu Yusuf, Haraç, s. 13-15, 81-82

429 Ebu Yusuf, a.g.e, s. 81-82.

430 Ebû Yusuf,110,132

431 Ebû Yusuf,134

aslında taksim edilmemesinin gerisindeki amillerden birinin elde edilenlerin taksiminden dolayı çıkacak kavga olduğunu izhar etmiştir. Kanaatimizce, Hz. Ömer'in fethedilen toprakları, askerlere paylaşmamasının nedenlerinden en önemlisi, askerlerin toprak paylarını alınca oralara yerleşmeleri, ziraatla uğraşmaya başlamaları ve böylece devletin savunma gücünün erimesi, cihadın terk edilmesi tehlikesi söz konusu olacaktı. Ayrıca çok geniş arazilere sahip bu iki bölgenin askerlere dağıtılması, servet dağıtımının adil olması prensibine aykırı düşecekti. Askerlerin elinde toplanan bu mallar, belki de askeri merkezi otoritenin kontrolünden çıkarabilecekti. Bütün bu yönleri gören Hz. Ömer şu ayetler çerçevesinde düşünerek bu toprakları askerlere paylaşmamıştır; “Allah'ın (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, Peygambere, O'nun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar yalnızca zenginler arasında dolaşan bir servet ve güç haline gelmesin diye (Allah böyle hüküm vermiştir)...”⁴³² “Onlardan (Muhacirlerden) önce O yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanını gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içerisinde olsalar bile Onları kendilerine tercih ederler...”⁴³³ Ayeti ve “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler...”⁴³⁴ Ve şöyle demiştir; “Allah'a yemin ederim ki bu maldan Adenli bir çoban da dâhil tüm Müslümanların hakkı vardır.”⁴³⁵ Irak arazisiyle ilgili uygulamalar da maslahat ve mefsedet açısından hükümlerin değişebileceği düşüncesini ortaya koymaktadır.

⁴³² ما أفاء الله على رسوله من أهل القرى فله وللرسول ولذي القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل كي لا يكون دولة بين الأغنياء منكم وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا واتقوا الله إن الله شديد العقاب

⁴³³ Haşr, 59/9.

⁴³⁴ Haşr, 59/10.

⁴³⁵ Beyhaki, es-Sünen, VI,351.

Fethedilen toprakların statüsü ile ilgili Hz. Peygamber sonrası dönemde farklı uygulamalar söz konusudur. Dolayısıyla topraklarla ilgili tasarruf hakkının halifelerde olduğunu söyleyebiliriz. Bazen anlaşmalarla, topraklara Müslümanlar el koymuştur. Mesela Cezire anlaşmasında elde edilen topraklara el konulmuş ve bu toprakların bir kısmı Müslümanlara öşür karşılığı dağıtılmıştır.⁴³⁶ Bazen topraklar sahiplerinin ellerine karşılıksız olarak bırakılmıştır. Nitekim Halid b. Velid, Hireliler ile olan anlaşmasında cizye koymuş, toprakları da karşılıksız iade etmiştir.⁴³⁷

Bazen de topraklar sahiplerine haraç karşılığında iade edilmiştir. Hz. Ömer Irak ve Suriye topraklarının dağıtılmasını bir mektupla Ebû Ubeyde'ye bildirmiştir ve haraç konmasını emretmiştir.⁴³⁸ Ehvaz topraklarını da Ra'su'l-ayn anlaşmasıyla yöre halkına⁴³⁹ iade etmiş ve haraç koymuştur.

3. HZ.PEYGAMBER SONRASI DÖNEMDE GANİMET

Hz. Peygamber sonrası dönemi incelerken, ganimetle ilgili olarak Peygamber dönemine göre farklı uygulama olup olmadığını, varsa bu uygulamaların neler olduğunu tespit etmeye çalıştık. Savaşın neticesi olan ganimetin, bu dönemde gaye olup olmadığı konusunu da bu kısımda değerlendirdik.

A. HZ. EBUBEKİR DÖNEMİ

⁴³⁶ Belazurî, 247

⁴³⁷ Yakubi, II, 152; Belazurî, 216–7, 290.

⁴³⁸ Belazurî, 552

⁴³⁹ Belazurî, 253

Hiz. Peygamber'in vefatıyla Hiz. Ebu Bekir devlet idaresini ele almış, Üsame ordusunu göndermiştir. Bir sefer esnasında ganimeti teşvik unsuru olarak kullanarak, komutan Amr b. el-As'a "Ben şimdi seni hem dünya da hem ahirette hayırlı olacak bir şeyle görevlendirmek istiyorum" demiştir.⁴⁴⁰ Böylece Şam bölgesinin fethiyle yalnızca uhrevî bazı va'd ve mükâfatların söz konusu olmadığı bu işin bir de dünyevî boyutunun varlığı halife tarafından vurgulanmıştır. Hiz. Ebû Bekir'den ısrarla fetihlere çıkmak için izin isteyip onay alan ve süratle Hire'ye hareket eden Müsenna b. el-Harise Hire'den sonra Sevad'ı aşip Ulleys'te konaklamıştır. Bu sırada Musenna'ya biri Enbarlı diğeri Hireli iki kişi gelir; Enbarlı olan Hanafis pazarını, diğeri de Bağdaz'ı hedef gösterir. Bunlardan hangisinin öncelikli olduğunu sorması üzerine "İkisi arasında birkaç günlük yol vardır" derler. Hangisinin işi önce bitirilmelidir? Diye sorduğunda ise ikisi de Sûk-u Hanafis derler. Çünkü orada Medain, Kısra, Sevad, Rabin ve Kuzalılar'ın tacirleri toplanır... Bunun üzerine Müsenna pazarın toplandığı bir günde oraya hücum etmiş ve birçok ganimet elde etmiştir.⁴⁴¹

Aynı olayın farklı bir varyantında ise; Hire'li biri Müsennaya gelip "Sana bir yer göstereyim mi? Öyle bir yer ki Kısra Ülkesinin ve Sevad'ın tacirlerinin yılda bir kez mallarıyla toplandıkları bir yer. Orası tıpkı beytülmal gibidir. O gün orası onların pazarıdır. Şayet onlara hissettirmeden saldırırsan çok mal elde edersin ve Müslümanlar için zenginlik olur." Bunun üzerine Müsenna denileni yapmış ve yüklü miktarda mal ele geçirmiştir.⁴⁴² Şam fetihlerini kararlaştıran Hiz. Ebû Bekir her tarafa mektuplar yazmış ve insanları cihada ve ganimete teşvik etmiştir. Tarih

⁴⁴⁰ Taberî, Ebu Cafer, Tarihu'l-Umem ve'l-Muluk, Daru'l-Fikir, Beyrut1987, IV,207; İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gabe, Tahran1280, II, 370.

⁴⁴¹ İbnu'l-Esir, II,407

⁴⁴² Taberî, Tarih, IV-296

kaynakları insanların bir kısmının sevap için bir kısmının da ganimet hevesiyle Hz. Ebû Bekir'in davetine iştirak ettiklerini belirtmektedir.⁴⁴³

B. HZ.ÖMER DÖNEMİ

Hiz. Ömer döneminde de fetihler devam etmiş ve ganimetler devletin en önemli gelir kaynağı olmuştur. Hiz. Ömer ganimetle ilgili yeni bir uygulamaya da imzasını atmış. Öldürülen askarın kişisel eşyaları olarak tanımlanabilen selebin⁴⁴⁴ humsunu (beştebirini) alıp hazineye koymuştur. Oysaki Hiz. Peygamber (s) döneminde selebin beşte biri alınmıyor, seleb; askeri öldürdüğünü ispatlaması durumunda öldüren kişiye veriliyordu.⁴⁴⁵

İslam Tarihinde ilk 1/5'i (humus) alınan ve hazineye konulan selep, ünlü Fars komutanı Mürzüban'ı öldüren Bera b. Malik'in aldığı seleb olmuştur. Hiz. Ömer, bu malların piyasa değerini uzmanlara tespit ettirmiş ve 30 bin dinarlık malın, 6000 dinarını alıp hazineye koymuştur.⁴⁴⁶ Hiz. Ömer bir gün hutbe irad ederken kendi vazifelerini zikretmiştir. Bu vazifelerden konumuzla ilgili olanı ise şudur: "Benim sizlere karşı vazifem sizin gelir ve erzakınızı çoğaltmam ve Allah'ın izniyle hakları kale ve hudutları korumamdır."⁴⁴⁷ Erzakın çoğaltılması ganimetler vs. ile olmaktadır. El-Ala el-Hadrami, Bahreyn taraflarına savaş açarken orduyu bölümlere ayırmış ve Huleyd b. Munziri de bir bölüğün başına getirmişti. Sonra da Hiz. Ömer'in izni olmaksızın Fars ülkesine gitmiş ve İstahar kıyılarına çıkmıştır ve orada bir dizi savaşa katılmış askerlerine oradaki gemi ve toprakların, galip gelirlerse kendilerine ait olacağı yönünde telkinlerde bulunmuştur. Fakat zor durumda kalmış, durumu öğrenen halife Ömer kızmış ve kendisine yardım göndermiştir.⁴⁴⁸

⁴⁴³ Belazurî, Futuhu'l-Buldan, 156; İbn-A'sem, el-Futuh, 358-9

⁴⁴⁴ Ahmet b. Hanbel, VI,26.Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezi, V,149.

⁴⁴⁵ Müslim, III, 1370, cihad ve siyer, 13.

⁴⁴⁶ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet b. Said, el-Muhalla, Thk. Ahmet Muhammed Şakir, el-Mektebetu't-Ticari li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Beyrut, t.y.VII, 336.

⁴⁴⁷ Ebû Yusuf, 277

⁴⁴⁸ İbnu'l-Esir, II, 492-3

Celûla vakasında elde edilen zaferden sonra kaçan Farslıları takip etmek için izin isteyen komutan Ka'ka'ya, Hz. Ömer izin vermemiş ve şunları söylemiştir: “Ben Sevad ile dağlık bölge arasında büyük bir seddin olmasını arzu ederdim. Böylelikle ne onlar bize gelsin, ne de biz onların bölgesine gidebilelim. Bizlere ziraat için Sevad bölgesi yeter. Ben Müslümanların esenliğini ganimetlere üstün tuttum.”⁴⁴⁹ Bu tavrıyla Hz. Ömer genel olarak ganimetten önce Müslümanların güvenli bir ortamda yaşamalarını temine çalışmıştır. Komutan Amr b.el-As Mısır'ın fethine onay almak için Hz. Ömer'i iknaya çalışırken şöyle demiştir: “Ey Emira'l-müminin şayet Mısır'ı fethedersek Müslümanlar için kuvvet olur. Çünkü orası malı çok olan savaşma kudreti az olan bir yerdir.” Buna rağmen Hz. Ömer bu girişimi uzun bir müddet uygun görmemiştir.⁴⁵⁰ Daha sonra Amr kendi ihtiyarıyla buranın fethini gerçekleştirmiştir.⁴⁵¹ Yine Hz. Ömer'in Irak'a gönderdiği Ebû Ubeyd yola çıkmış ve uğradığı her yerde Arapları cihada ve ganimet elde etmeye teşvik etmiştir.⁴⁵² Hz. Ömer Irak'a sefer için karar verdiğinde halka çağrıda bulunmuş fakat kimse böyle bir sefere katılmak istememiştir. Bunun üzerine onları Kisra ailesinin zenginliğini elde etmek üzere teşvik etmiştir. Becile kabilesi lideri Cerir b. Abdullah gelmiş O'na da Hz. Ömer: “Irak'a gidersen sana ganimetin 5/1'inden sonra geriye kalanın 3/1'ini veririm” diyerek onu ikna etmiştir.⁴⁵³ Bir başka rivayette ise 4/1'in kabilesine verilmesi şartıyla Cerir bu teklifi kabul etmiştir.⁴⁵⁴ Hz. Ömer daha sonraları yaptığının yanlış olduğunu anlamış ve verdiklerini geri almıştır.⁴⁵⁵ Aynı uygulamayı Basra ve Kufe halkını savaşa teşvik için sergilemiştir. Numan b. Mukarrin'i Basra ve Kûfe ehlini savaşa çağırması karşılığında savaştan sonra elde edilen ganimetlerin hepsinin kendisine ait olacağı sözünü vermiştir.⁴⁵⁶

⁴⁴⁹ İbnu'l-Esir, II, 477

⁴⁵⁰ İbn Abdi'l-Hakem, Futuhu Mısır ve Ahbaruha, 131

⁴⁵¹ Yakubi, Tarihu'l-Yakubi, II, 147-8

⁴⁵² Belazurî, 156; İbn-A'sem, 358-9

⁴⁵³ İbn A'sam, III, 362

⁴⁵⁴ Belazurî, 361-2; İbnu'l-Esir, II, 403

⁴⁵⁵ Belazurî, 383; İbn A'sam, III, 382

⁴⁵⁶ Halife b. Hayyat, Tarihu Halife b. Hayyat, 148

Hız. Ömer Kadisiye savaşında gösterdikleri kahramanlık ve hamiyetperverlikten dolayı Sevad'ın dörtte biri Becile kabilesi mensuplarına vermiştir. Üç yıl boyunca buranın hâsılatını onlar almıştır.⁴⁵⁷ Medain fethinden sonra ganimetler paylaştırılırken humustan, savaşta başarı gösterenlere, önemli hizmetlerde bulunanlara fazladan birtakım şeyler verilmiştir.⁴⁵⁸

Tuster'in fethinde Ebû Musa el-Eşari, başarılı birine ganimetten pay verirken bir ölçek fazla vermiştir.⁴⁵⁹ Abdullah b. Sa'd Rumlarla yapılan bir mücadelede kıptilere şöyle sesleniyor:

“Rumlardan öldürölen her kişi için üç dinar vaat ediyorum” bunun üzerine o gün Rumlardan takriben yedi yüz kişi öldürölmüştür.⁴⁶⁰ Basra halkı Mah beldesi üzerine gazve düzenlemiş, Kûfeliler de başlarında Ammar olduğu olduğu halde onlara yardıma gitmişlerdi ve bu yardımla başarı elde edilmişti. Bunun üzerine Kûfeliler de doğal olarak ganimete ortak olmak istemişler fakat Basra halkı bu duruma karşı çıkmıştır. Olay üzerine tartışma husule gelmiş ve durum Hz. Ömer yazılarak, sorun onun kararıyla çözümlenmiştir.⁴⁶¹ Yine benzer bir olayda yardımcı kuvvetler olay mahalline varıncaya kadar savaş sona ermiş, askerler ganimetten pay istemişler, ancak komutan vermeye yanaşmamıştı, durum Hz. Ömere yazılmış O da “Eğer ölüler gömölmeden önce geldilerse onlara hissesini ver” diyerek meseleyi çözümlenmiştir.⁴⁶² Mısır fethedilince Sevad'dakine benzer bir tartışma da orada yaşandı. Zubeyr ayağa kalkmış ve “Ey Amr taksim et” diye Amr b. el As'a çıkmıştır. Amr bu talebi Hayber topraklarını örnek göstererek geri çevirmiştir. Hz. Ömer de Amr'ın bu icraatını onaylamıştır.⁴⁶³

HZ. OSMAN DÖNEMİ

⁴⁵⁷ Ebû Yusuf, 126

⁴⁵⁸ İbnu'l-Esir, II, 474–5

⁴⁵⁹ Ebû Yusuf, 405

⁴⁶⁰ İbn A'sem, I-356

⁴⁶¹ Halife b. Hayyat, 150–151

⁴⁶² Belazuri, 367

⁴⁶³ Belazuri, 306

Hz. Osman döneminde devam eden fetihler nispeten azalmıştı. Ancak savaş ve ganimet olgusu bu dönemde de varlığını devam ettirdi.

Rodos'un fethine izin almak için Muaviye Hz. Osman'a ısrar etmiş bunun üzerine etrafıyla istişarelerde bulunan Hz. Osman'a "İzin ver, belki Allah onlara oradan ganimet verir." denilmiştir. Bu da savaşlardan beklenen sonuçları ortaya koyması bakımından önemli bir örnektir.⁴⁶⁴ Habib b. Mesleme, Patrik Ermanyakos'un Müslümanlara karşı büyük bir ordu topladığını haber alınca Hz. Osman'a durumu bildirmiş, o da Muaviye'ye bir mektup yazarak "Şam ile el-Cezire halklarından cihad ve ganimet isteyenleri Habib'e yardım için göndermesini" emretmiştir. Muaviye buraya iki bin asker göndermiş Habib de onları Kalikale'ye yerleştirmiş ve kendilerine toprak vererek paralı muhafız göreviyle orada bırakmıştır.⁴⁶⁵ Aynı uygulamayı Basra ve Kufe halkını savaşa teşvik için sergilemiştir. Numan b. Mukarrin'i Basra ve Kûfe ehlini savaşa çağırması karşılığında savaştan sonra elde edilen ganimetlerin hepsinin kendisine ait olacağı sözünü vermiştir.⁴⁶⁶ Hz. Osman İfrikiyye fethinin tamamlanması hususunda Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'e elde edilecek ganimetin 1/5'inin 1/5'ini (humusul humusu) vaat etmiştir ve fethin gerçekleşmesi sonrasında da vadini yerine getirmiştir. Fakat bu durumdan haberdar olan halkın tepkisi üzerine tekrar geri almak durumunda kalmıştır.⁴⁶⁷

İrminiyye'deki Habib b. Mesleme'ye yardım için Kufe'den yola çıkan Müslümanlar gecikmişler ve onlar gelinceye kadar da Habib ve askerleri bir gece baskınıyla Rum ordusunu yenmiş ve savaş sonuçlanmıştı. Dolayısıyla Habib'e yardım için giden Selman b. Rebia el-Bahili ve beraberlerindeki grup cepheye vardığında yapacak başka bir şey kalmamıştı. Kûfe'den gelen askerler ganimetlerde hakları olduğu iddiasıyla kendilerine de hisse verilmesini istemişlerdi. Ancak onlar kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine Selman ve Habib

⁴⁶⁴ İbn- A'sem, III, 353

⁴⁶⁵ İbn A'sam, III, 282

⁴⁶⁶ Halife b. Hayyat, 148

⁴⁶⁷ Taberî, Tarih, V, 252-3; İbnu'l-Esir, III, 91-92; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye IV, 157

karşılıklı atışmışlar ve birbirlerine çok ağır sözler söylemişlerdi.⁴⁶⁸ Tartışma öyle bir noktaya varmıştı ki iki grup birbirlerine tehditler savurmuşlardı.⁴⁶⁹ Bu durum Hz. Osman'a bildirilmiş Hz. Osman da ganimeti aralarında taksim etmeleri yolunda karar bildirmiştir. Mesele Hz. Osman'ın emri doğrultusunda ganimetin paylaşımıyla kapanmıştır.

Hz. Ali dönemi daha çok iç karışıklıkları meselelerini halletmekle geçtiği için o döneme ait ganimetle ilgili fazla bir uygulamaya rastlamamız mümkün olmamıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanın karakterinde yer alan ve tabii bir durumu ifade eden savaşın, bir neticesi olan ganimet, tüm medeniyetlerde az veya çok karşımıza çıkmaktadır. Konumuza alt yapı oluşturması için çeşitli toplumların, dinlerin ve medeniyetlerin tarihlerinde ganimet tasavvurlarını ortaya koymaya çalıştık. İslam öncesi dönem olan ve tarih kaynaklarında “Cahiliye Çağı” olarak geçen zaman diliminin savaş ganimet anlayışının iyi tahlil edilmesi gerekiyordu. Çünkü bir düşünce sistemini iyi anlayabilmek için, o sistemin ortaya çıktığı çevrenin çok iyi tahlil edilmesi önemlidir. İslam öncesi dönemin, savaşçı, yağmacı, geçimini silahını ustaca kullanmak sayesinde elde ettiği ganimetlerle temin eden bir toplumu, konuk ettiği ortaya çıkmaktaydı.

Bu önbilgilerden sonra temel konumuza biraz daha yaklaşmış oluyoruz, İslam'ın bu noktada getirdiği yeni düşünce nedir. Ganimet konusunda eski uygulamaları devam ettirmiş midir yoksa getirdiği sistem orijinal, eskiyi tamamen kaldıran bir görünümde midir? Bütün bunların incelemesi bu safhada yapılmıştır. Hadislerde ve tarih kaynaklarında görülen husus Hz. Peygamberle birlikte yeni uygulamaların ortaya çıktığıdır.

⁴⁶⁸ Belazurî, 283-4

Ganimetlerle ilgili rivayetler incelenirken, problemlili olan rivayetlerin bazılarının tespitine çalışılmıştır. Önceki toplumlarda ganimetin yasak olduğuna dair rivayetin metin yönünden incelenmesi sonucu, Kur'an'a, Tarihi olaylara ve akla aykırılıklar tespit edilmiş, bu gibi rivayetlere ihtiyatlı yaklaşılması gereği vurgulanmıştır. Genel olarak rivayetlerden, ganimetin ana hedef olmadığı, savaşın bir neticesi olduğu fikrine sahip oluyoruz, ancak zaman zaman ganimet konusunun ana hedeften önce geldiği gerçeği ile de karşılaşabiliyoruz. Ganimet kavramı içerisine, Menkul ve gayrimenkul malların, arazilerin, kadın, çocuk ve esirlerin de dâhil olduğunu görüyoruz. Ganimetin paylaşımına değinilirken, kapsam açısından ganimete konu olan mallar ve olmayan malların ayrımı yapılmıştır. Hadisler ve tarih kaynakları ışığı altında ganimetin paylaşımının nasıl olduğu tetkik edilmiştir. Bu paylaşımında konulan ilkeler ve prensiplere değinilmiştir. Bu kısımda süvarilere niçin fazla pay verilmiş bunun felsefesi yapılarak, kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda çıkarımlarda bulunulmuştur. Hz. Ömer döneminde ganimetlerle ilgili birtakım farkı uygulamalar tespit edilmiştir; bunlar, süvariye verilen üç hissenin, ikiye düşürülmesi, Müellefei kulubun ganimetten pay alamaması, seleb denilen paydan beşte bir pay alınması, Irak topraklarının askerlere dağıtılmaması gibi hususlardır.

Bütün bu incelemelerimiz neticesinde şunları söylememiz mümkündür. Ganimet, doğal olarak savaşın neticesinde ortaya çıkan ve dönemin kültürüne göre şekil alan bir husustur. Kanaatimizce ganimet, zaman ve mekân faktörleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. İslam Tarihi'nde Emevilerin hâkim olduğu döneme kadar bütün giderleri devlet tarafından karşılanan, merkezi otoritenin emrinde düzenli bir askeri teşkilatlanma ve ordu düşüncesine rastlayamıyoruz. Dönemin askeri yapısının günümüz Modern Ordu yapısıyla kıyaslanması çok zordur. Günümüz ordularında askerin bütün teçhizatı elbisesi, yemesi içmesi, her şeyi devlet harcamasıyla karşılanmaktadır. İslam'ın ilk dönemindeki askeri

⁴⁶⁹ İbn A'sam I, 343

yapılanmada her asker kendi silah ve teçhizatını büyük ölçüde kendisi karşılıyordu, binekler askerlere aitti. Ganimet, dönemin en önemli gelir kaynağını oluşturuyordu. Gerek devlet, gerekse askerler yaptıkları harcama oranında pay alıyordu, yükün fazlası askerler üstlendiğinden ganimetin beşte dördü askere veriliyordu, devletin yükü daha az olduğundan, beşte biri alıyor ve belirlenen yerlere harcıyordu. Zamanın örfü savaşan askere, elde edilen mallardan pay vermeyi gerektiriyordu. Adeta bu örf devletle, asker arasında yazılı olmayan bir anlaşmaya benziyordu. Böyle bir ortamda kültürün gereği olarak ganimet kavramı şekillenmiştir.

ŞİMŞEK, Şevket, HADİS KÜLTÜRÜNDE GANİMET, Yüksek lisans Tezi, DANIŞMAN: Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL.

ÖZET

İnsanın karakterinde yer alan ve tabii bir durumu ifade eden savaş kavramının bir neticesi olan ganimet, tüm medeniyetlerde az veya çok karşımıza çıkmaktadır. Konumuza alt yapı oluşturması için çeşitli toplumların, dinlerin ve medeniyetlerin tarihlerinde ganimet tasavvurlarını ortaya koymaya çalıştık. İslam öncesi dönem olan ve tarih kaynaklarında “Cahiliye Çağı” olarak geçen zaman diliminin savaş ganimet anlayışının iyi tahlil edilmesi gerekiyordu. Çünkü bir düşünce sistemini iyi anlayabilmek için, o sistemin ortaya çıktığı çevrenin çok iyi tahlil edilmesi önemlidir. İslam öncesi dönemin, savaşçı, yağmacı, geçimini silahını ustaca kullanmak sayesinde elde ettiği ganimetlerle temin eden bir toplumu, konuk ettiği ortaya çıkmaktaydı.

Bu önbilgilerden sonra temel konumuza biraz daha yaklaşmış oluyoruz, İslam’ın bu noktada getirdiği yeni düşünce nedir. Ganimet konusunda eski uygulamaları devam ettirmiş midir yoksa getirdiği sistem orijinal, eskiyi tamamen kaldıran bir görünümde midir? Bütün bunların incelemesi bu safhada yapılmıştır. Hadislerde ve tarih kaynaklarında görülen husus Hz. Peygamberle birlikte yeni uygulamaların ortaya çıktığıdır.

Ganimetlerle ilgili rivayetler incelenirken, problemleri olan rivayetlerin bazılarının tespitine çalışılmıştır. Önceki toplumlarda ganimetin yasak olduğuna dair rivayetin metin yönünden incelenmesi sonucu, Kur’an’a, Tarihi olaylara ve akla aykırılıklar tespit edilmiş bu gibi rivayetlere ihtiyatlı yaklaşılması gereği vurgulanmıştır. Genel olarak rivayetlerden, ganimetin ana hedef olmadığı, savaşın bir neticesi olduğu fikrine sahip oluyoruz ancak

zaman zaman ganimet konusunun ana hedeften önce geldiği gerçeği ile de karşılaşabiliyoruz. Ganimet kavramı içerisinde, Menkul ve gayrimenkul malların, arazilerin, kadın, çocuk ve esirlerin de dâhil olduğunu görüyoruz. Ganimetin paylaşımına değinilirken, kapsam açısından ganimete konu olan mallar ve olmayan malların ayrımı yapılmıştır. Hadisler ve tarih kaynakları ışığı altında ganimetin paylaşımının nasıl olduğu tetkik edilmiştir. Bu paylaşımda konulan ilkeler ve prensiplere değinilmiştir. Bu kısımda süvarilere niçin fazla pay verilmiş bunun felsefesi yapılarak, kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda çıkarımlarda bulunulmuştur. Hz. Ömer döneminde ganimetlerle ilgili birtakım farkı uygulamalar tespit edilmiştir; bunlar, süvariye verilen üç hissenin, ikiye düşürülmesi, Müellefei kulubun ganimetten pay alamaması, seleb denilen paydan beşte bir pay alınması gibi hususlardır.

Bütün bu incelemelerimiz neticesinde şunları söylememiz mümkündür. Ganimet, doğal olarak savaşın neticesinde ortaya çıkan ve dönemin kültürüne göre şekil alan bir kavramdır. Kanaatimizce ganimet, zaman ve mekân faktörleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. İslam Tarihi'nde Emevilerin hâkim olduğu döneme kadar bütün giderleri devlet tarafından karşılanan, merkezi otoritenin emrinde düzenli bir askeri teşkilatlanma ve ordu düşüncesine rastlayamıyoruz. Dönemin askeri yapısının günümüz Modern Ordu yapısıyla kıyaslanması çok zordur. Günümüz ordularında askerin bütün teçhizatı elbisesi, yemesi içmesi, her şeyi devlet harcamasıyla karşılanmaktadır. İslam'ın ilk dönemindeki askeri yapılanmada her asker kendi silah ve teçhizatını büyük ölçüde kendisi karşılıyordu, binekler askerlere aitti. Ganimet, dönemin en önemli gelir kaynağını oluşturuyordu. Gerek devlet, gerekse askerler yaptıkları harcama oranında pay alıyordu, yükün fazlası askerlerin omzunda olduğu için ganimetin beşte dördü askere veriliyordu devletin yükü daha az olduğundan, beşte biri alıyor ve belirlenen yerlere harcıyordu. Zamanın örfü savaşan askere, elde edilen mallardan pay

vermeyi gerektiriyordu. Adeta bu örf devletle, asker arasında yazılı olmayan bir anlaşmaya benziyordu. Böyle bir ortamda kültürün gereği olarak ganimet kavramı şekillenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

ABDULHAMİD, Said Zalul, Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam, Daru'n Nehdati'l-Arabî, Beyrut, 1976.

AFZALURRAHMAN, Hz.

- Muhammed (S.A.V) Siret Ansiklopedisi, İnkilap yayınları, istanbul, 2. Baskı,1996.
- ALİ, Cevad, el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam, Daru'l-Kutubi'l-ilmî, Beyrut, 1. Baskı, 1986.
- ARNOLD, Thomas W, The Preaching of İslam, Ashraf Printing press-Lahore, fourth Reprint,1979.
- ASKALANİ, Ahmet b. Ali b. Hacer (Öl.852, h.), Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari, (I-XIII)Thk. Muhibbuddin el-Hatip, Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru'r-Reyyan li't-Turas, Kahire, 2. Baskı,1987.
- AZİMABADİ, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, Avnu'l-Mabud Şerhu Sunen-i Ebi Davud, (I-IVX) Daru'l-Kutubi'l-ilmî, Beyrut, 2. Baskı, 1995.
- BABELELİ, Mahmud Muhammed, Meşruyyetül-Kıtal fi'l-İslam, el-Mektebetu'l-İslami-Beyrut, 1. Baskı,1996,
- BELAZURÎ, Ebi'l-Abbas Ahmed b.Yahya b.Cabir, Futuhu'l-Buldan, .Trc. Mustafa Fayda, K.B. Yay.1987.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekir Ahmet b. el-Hüseyin b. Ali, (Öl.458), es-Sunenu'l-Kübra, (I-X) Matbatü Meclisi Dairati'l-Mearifi'l-Osmanî, Haydarabat, 1. Baskı,1356 h.
- BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b.İsmail el-Buhari, el-Camiu's-Sahih, (I-V) Daru İbn Kesir, Beyrut, 2.Baskı, 1987.
- CEVZİYYE, Ebu Abdillâh İbn Kayyım, (Öl.751) Zadu'l-Mead fi Hedyi Hayri'l-ibad, (I-V) Thk, Hasan Muhammed el-Mesudi, Daru'l-Kitab el-Arabî, Beyrut, T.y.
- CÜRCANİ, Seyyid Şerif, (Öl.816), et-Tarifât, thk. Abdurrahman Umeyra, Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1. Baskı,1987.
- DEMİRCİOĞLU, Halil, Roma Tarihi, T.T.K.Basımevi, Ankara 1953.
- DERVİŞ EL-HUT, Muhammed b. es-Seyyid, Husnu'l-Eser, Daru'l-Marife, Beyrut, t.y.
- DONALDESH, David M. Akidetü'ş-Şia, Müessesetü'l-Müfid, Beyrut, 1.Baskı, 1990.

- EBU DAVUD, Süleyman b. Eşâ's el-Ezdi (Öl.275), es-Sünen, Thk. Muhammed Avvame, Müessesetü'r-Reyyan, Beyrut 1. Baskı ,1998.
- EBU UBEYD, Kasım b. Sellam (Öl.224), Kitabu'l-Emval, Thk. Muhammed Avvame, Daru'ş-Şuruk, Beyrut, 1. Baskı. 1989.
-, Garibu'l-Hadis, (I-IV) Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1396,
- EBU YUSUF, Yakub b. İbrahim (Öl.182) Kitabu'l-Harac, Thk. Muhibbuddin el-Hatip, el-Matbaatü's-Selefi, Kahire, 5. Baskı, 1396.
- EDGİRİ, Abdusselam b. el-Hasan, Hukmu'l-Esra fi'l-İslam, Mektebetu'l-Mearif, Rabat, 1. Baskı,1985.
- ELBANİ, Muhammed Nasıruddin, Ervau'l-Galil, e l-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 2. Baskı,1985.
- ERKAL, Mehmet, "Ganimet", DİA, İst. 1996
- FADLALLAH, Muhammed Hüseyin, Kitabu'l-Cihad, Daru'l-Melak, Beyrut, 1. Baskı,1996.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, İran Tarihi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1948.
- HALEBÎ, Bahauddin Yusuf b. Rafi (öl.636), Delailu'l-Ahkam Min Ehadisi'r-Rasul, Thk. Komisyon, Daru Kuteybe, Beyrut, 1. Baskı,1993.
- HALİFE İBN HAYYAT, Tarihu Halife b. Hayyat (Öl.240h) Thk. Ekrem Ziya Umeri, Daru't-Tayyibe, Riyad, 1985.
- HAMİDULLAH, Muhammed, Hz. Peygamber'in Savaşları Terc, Salih Tuğ, Yağmur yayınları, İstanbul, 3. Baskı,1981.
-, İslam Peygamberi, Terc, Salih Tuğ, irfan yayıncılık, İstanbul, 5. Baskı,1993.
- HEYET, Doğuştan Günümüze büyük İslam Tarihi, Zafer Matbaası, İstanbul, 1.Baskı. 1989,
- HİTTİ, P h i l i p K .
History of the Arabs, Macmillan co. Ltd. London, 5. Baskı,1953.
- İBN ABDİLBER, E b u
Ömer Yusuf b. Abdillan, (Öl.463) el-istizkar, Thk. Abdulmuti Emin Kalaci, Daru Kuteybe, Beyrut, 1993.

- İBN A'SEM, Ebû Muhammed Ahmed b. A'sem el-Kufî (Öl.314 h.), el-Futuh, Daru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- İBN ABDİ'L-HAKEM, Ebi'l-Kasım Abdurrahman b. Abdi'l-Hakem b. A'yün el-Kureşî, Fütuhu Mısır ve Ahbaruha, thk. Muhammed Huceyî, Daru'l-Fiker, Beyrut 1996.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed, Mukaddime, Thk. Ali Abdulvahid Vafî, Daru Nehdati Mısır, Kahire, 3. Baskı,1401.
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet b.Said, (Öl.456), el-Muhalla bi'l-Asar, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, el-Mektebu't-Ticari li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Beyrut.
- İBN HİŞAM, Abdulmelik (Öl.213), es-Siretu'n-Nebevi, Thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1. Baskı,1992.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fıda, (Öl.774) el-Bidaye ve'n-Nihaye, (I-XIV)Thk. Heyet, Mektebetü'l-Mearif, Beyrut, 4. Baskı,1982.
- İBN KUDAME, Muvaffakuddin, (Öl.620), el-Muğni, (I-X) Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki, Hicru't-Tıba'a ve'n-Neşr, Kahire, 2. Baskı,1992.
- İBN SA'D, Ebu Abdillâh Muhammed, (Öl.230) et-Tabakatu'l-Kebir, (I-VIII) Daru Sadr, Beyrut, 1398.
- İBN SEYYİDİNNAS, Abdullah b. Abdilaziz (Öl.734), Uyunu'l-Eser, Daru'l-Marife, Beyrut.
- İBN TEYMIYE, Ebu'l-Berekat Abdusselam, (Öl.728) es-Siyasetü's-Şeri, thk. Muhammed Mübarek, Daru'l-Kutubi'l-İlmi, Beyrut, 1. Baskı,1386.
- İBN ZENCUYE, Humeyd (Öl.251), Kitabu'l-Emval, Thk Şakir Zeyd Feyyaz, Merkezi'l-Melik Faysal, Riyad, 1. Baskı,1986.
- İBNU'L-ESİR, Ali b. Muhammed b. Muhammed, (Öl.630) el-Kamil fi't-Tarih, (I-II) Daru'l-Fikr, Beyrut, 1979.
- İNAN, Afet, Mısır Tarihi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1956.
- KETTANİ, Muhammed Abdulhay, et-Teratibu'l-İdari, Thk. Abdullah el-Halid, Beyrut, 2. Baskı, 1927.

- MİRAVİ, Muhammed b. Abdurrahman, Fethu'l-Bür, Mecmuatü'l-Tuhafi'n-Nefasi'd-Devli, Riyad, 1. Baskı, 1996.
- MÜSLİM, E b u ' l - Huseyn Haccac, (261) Sahihu Müslim, (I-V) Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Çağrı Yayınları, istanbul, 2.Baskı,1992.
- NİSABURİ, Hâkim, (407) el-Müstedrek ale's-Sahihayn, (I-IV) Thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-ilmî, Beyrut, 1. Baskı 1990.
- REBİ, Muhammed b.İbrahim, el-Fey ve'l-Ganime ve Mesarifuhuma, m.y, b.y, 1. Baskı, 1992.
- SAİD B. MANSUR, Ş u b e el-Horasani (Öl.227) es-Sunen, Thk. Habiburrahman. el-Azami, Daru'l-Kütübi'l-ilmî, Beyrut, 1. Baskı 1985.
- SERAHSİ, Muhammed b. Ahmet (1483), Şerhu Siyeri'l-Kebir, (I-IV)Thk. Salahuddin Muncid, Matabiu Şeriketi'l-i'lanati'ş-Şarki, Kahire, 1971.
- SEVER, Erol, Asur Tarihi, Kaynak yayınları, 1. Baskı, 1993.
- SUYUTİ, Celaluddin (Öl.911), Lübabu'n-Nukul fi Esbabî'n-Nuzul, Salah Bilici kitabevi, istanbul, 1983.
- SÜHEYLİ, Abdurrahman b. Abdillah (Öl.581), er-Ravdu'l-Unf fi şerhi's-Sireti'n-Nebevi, (I-II) Thk. Abdurrahman el-Vekil, Daru'l-Kutub el-Hadise, Kahire, T.Y.
- ŞAMİ, Muhammed b. Yusuf (Öl.942), Sübülü'l-Hüda ve'r-reşad fi Sireti hayri'l-ibad, Thk. Muhammed Şeltut, Matabiu'l-Ehram, Kahire, 1992.
- ŞEVKANİ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, (Öl.1255), Neylu'l-Evtar Min Ehadisi Seyyidi'l-Ahyar, (I-IX) Daru'l-Ceyl, Lübnan, T.Y.
- TABERİ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (Öl.310), Tarihu'l-Umem ve'l-Muluk, (I-V) Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, Daru Suveydan, Beyrut, 2. Baskı,1967.
- TAHANEVİ, Muhammed Ali, Mevsuatü Keşşafi Istılahati'l-Funun, Thk. Ali Dahruc, Mektebetu Lübnan-Naşirun, 1. Baskı, 1996.
- UMUR, Ziya, Roma Tarihi, Kurtiş Mat. istanbul, 2. Baskı,1990.
- VAHİDİ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, Esbabu'n-Nüzul, Daru'l-Fecri'l-İslami, Thk. Mervan Suvar, Beyrut, 8.Baskı,1995.

VAKIDİ, Muhammed b. Ömer (Öl.207), Kitabu'l-Megazi, Alemu'l-Kutub, Beyrut, 1965.

VEŞTANİ, Muhammed Halife, İkmalü İkmali'l-Mulim Şerhu Müslim, Thk. Muhammed Salim Haşim, Daru'l-Kutubi'l-ilmî, Beyrut, 1. Baskı, 1994.

YAKUBİ, Ahmed b. Ebi Yakup b. Cafer b. Vehb b. Vazih el-Kâtibi el-Abbasi, Tarihu'l-Yakubi, Daru Sadır, Beyrut, 1995.

WATT, Montgomery, Hz. Muhammed Mekke'de, Terc. Rami Ayas, Azmi Yüksel, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1986.

ZEBİDİ, Zeynuddin Ahmed b. Ahmet, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi, (I-XII) Terc. Ahmet Naim-Kamil Miras, Emel Mat. Ankara, 8. Baskı, 1987.

ZEHEBİ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmet, (Öl.748), Tarihu'l-İslam. (Megazi), (I-XXX) Thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, Daru'l-Kutubi'l-ilmî, Beyrut, 2. Baskı, 1990.

ZERKA, Mustafa Ahmet, el-Fıkhu'l-İslami Fi Sevbihî'l-Cedid, Matabiu Elif-Ba el-Edib, Dımeşk, 1968.

ZEYDAN,

Abdulkerim, el-Medhal, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 16. Baskı, 1998.